

Второ национално проучване

НАГЛАСИ КЪМ ЛГБТИ УЧЕНИЦИТЕ

в българските
училища

SINGLE
STEP

Мисията на „Сингъл Степ“ е да подпомогне, мотивира и овласти младежи от ЛГБТИ общността, техните родители, приятели и съмишленици в процеса на самоосъзнаване, разкриване и утвърждаване на сексуалната им ориентация и полова идентичност. Този процес е труден, дълъг и уникален за всеки човек, и затова подкрепяме младите хора да предприемат ключовата първа крачка. Вярваме, че това е пътят за създаване на жизнена, сплотена и достойна общност.

От 2016 г. насам предлагаме конкретни практически ресурси за подкрепа:

- Анонимен онлайн чат за емоционална подкрепа, достъпен всеки ден между 20:00 – 23:00 ч. на www.singlestep.bg
- Психологическа подкрепа чрез мрежа от подкрепящи психолози в страната, групи за взаимопомощ и обучения за психолози и терапевти;
- Здравна подкрепа относно сексуално здраве, превенция и лечение на ХИВ и сексуално предавани инфекции;
- Цялостна подкрепа за транс хора, свързана със социалния и медицинския преход и психичното здраве;
- Кариерен център VentureOut, предлагащ професионално развитие за младежи и подкрепящ корпоративни партньори в създаването и подобряването на програмите им за разнообразие и включване;
- Социалното предприятие The Steps, където се организират обществени събития.

Фондация „Сингъл Степ“ има издаден лиценз от Агенцията за качеството на социалните услуги за предоставяне на социалната услуга „Информирание и консултиране“.

Нели Цветкова е клиничен психолог, семеен консултант и член на Българската асоциация по фамилна терапия. Има опит като младши научен сътрудник към университета Хайделберг, Германия, и като училищен психолог. Автор е на наръчници и ресурси за създаване на развиваща и позитивна учебна среда. От 2018 г. работи индивидуално и групово с ЛГБТИ младежи и техните семейства като част от услугите на „Сингъл Степ“.

Светла Енчева е журналистка и социоложка на свободна практика. Авторка е в сайтовете „Тоест“ и „Свободна Европа. Преподавала е социология и е работила като анализатор в Социологическата програма на Центъра за изследване на демокрацията. Основателка е на сайта Genderland.

НАГЛАСИ КЪМ ЛГБТИ УЧЕНИЦИТЕ В БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА

Национално проучване

ФОНДАЦИЯ „СИНГЪЛ СТЕП“

София, 2024 г.

НАГЛАСИ КЪМ ЛГБТИ УЧЕНИЦИТЕ В БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА
Национално проучване

Ръководител на изследването:

Нели Цветкова, фондация „Сингъл Степ“

Редактори:

Светла Енчева, журналист и социолог
Василена Димитрова, фондация „Сингъл Степ“

Издава:

© Фондация „Сингъл Степ“

www.singlestep.bg

София, 2024 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	5
Контекст	6
Методология	8
Основни резултати и препоръки	13
ЧАСТ ПЪРВА: Училищен климат и случаи на тормоз	16
Усещане за безопасност в училище	16
Цялостно усещане за безопасност в училище	16
Употреба на обиден език	18
Разкриване в училище	25
Случаи на тормоз и нападение в училище	27
Вербален тормоз	28
Физически тормоз	28
Физическо нападение	29
Други видове тормоз и неблагоприятни ситуации	30
Сигнализиране за тормоз и нападение, случило се в училище	33
ЧАСТ ВТОРА: Тормоз, училищен климат и благополучие на учениците	38
Чувство за принадлежност към училище	38
Академични постижения	40
Отсъствия от училище	41
Смяна на училището по неакадемични причини	42
Психично здраве	43
Суицидни намерения	44
Емигриране от България	46
ЧАСТ ТРЕТА: Ресурси и подкрепа в училище	48
Наличие на подкрепа от съучениците	48
Подкрепа от училищния персонал	50
Приобщаващи учебни ресурси	53
Училищна политика за справяне с агресията, тормоза, вербалното и физическо насилие в училище	56
Подкрепа от семейството	57
Обобщение	63
Ограничения	63
Заключения	64
Препоръки	65
Благодарности	72
Attitudes Towards LGBTI Students in Bulgarian High-Schools Summary	73
Бележки	75

Предговор

Настоящото проучване цели да представи преживяванията на ЛГБТИ (лесбийки¹, гей², бисексуални³, транс⁴ и интерсекс⁵) учениците в училище. Резултатите от предишното [национално проучване](#) за преживяванията на ЛГБТИ учениците през учебната 2017/2018 година показваха притеснителни нива на обиден език и насилие спрямо тях. Фондация „Сингъл Степ“ провежда това проучване отново през 2024 г., за да анализира текущите преживявания на ЛГБТИ учениците и да предостави насоки за подкрепа на актуалните им нужди.

За съжаление, ЛГБТИ учениците не са единствената група младежи в българските училища, която е маргинализирана и става обект на тормоз. В този доклад се фокусираме върху преживяванията на тези ученици, тъй като те представляват уязвимата целева група, която активно подкрепяме чрез работата си. Насърчаваме Министерството на образованието и други ангажирани организации да провеждат подобни изследвания сред други уязвими групи и да се ангажират с подкрепата им.

Това проучване е второто национално количествено изследване (на принципа на отзовалите се), проведено в България, което обхваща всички 28 области на страната и е фокусирано върху преживяванията на ЛГБТИ учениците. Основната му цел е да изследва тяхната безопасност в училище и отношението към тях от страна на връстниците им и училищния персонал. Смятаме, че събраните данни дават реалистична картина за ежедневните преживявания на ЛГБТИ учениците и средата, в която учат. Споделените преживявания относно безопасността в училище и тормоза, както и ресурсите за подкрепа в училище, са от ключово значение за по-добро разбиране на преживяванията на различни групи ученици. Сравняването на настоящите резултати с предишното издание на проучването ни позволява да проследим развитието на тенденциите в учебната среда на ЛГБТИ учениците.

Чувството за безопасност в училище е основен фактор за пълноценното участие в учебния процес и за успешното академично развитие на младежите. Това е и един от критериите, по които Програмата за международно оценяване на учениците (PISA) оценява качеството на образователната система в страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР). Резултатите от последното проучване на PISA, проведено през 2022 г.⁶, показват, че 12% от българските ученици не се чувстват в безопасност на път за училище, а 10% – в класната стая. 20% от момичетата и 24% от момчетата съобщават, че са преживели тормоз поне няколко пъти месечно. Въпреки че данните сочат леко понижаване на нивата на тормоз спрямо предходни години, България остава с по-висок дял на тормоз в сравнение с други изследвани държави от ОИСР. В тази връзка искаме да проверим тенденциите в нивата на тормоза и чувството на липса на безопасност у ЛГБТИ младежите и да идентифицираме възможни области за подобрение.

Настоящият доклад е от полза на учители, училищен персонал, психолози, социални работници, неправителствени организации, работещи с различни целеви групи, институции и родители. Като координатори на проучването възнамеряваме да продължим да го провеждаме на всеки пет години, за да следим и анализираме тенденциите в нивата на приемане на ЛГБТИ учениците в училище.

Контекст

Европейската комисия против расизма и нетолерантността посочва в доклада си от 2022 г.⁷, че речта на омразата е широко разпространена в България и в последните години най-често е насочена към ромите и ЛГБТИ хората. Това явление е особено забележимо в политическия дискурс, най-вече в навечерието на местни или национални избори. Имайки предвид продължаващата политическа криза и факта, че през последните 3 години в страната седем пъти се провеждат избори за парламент, тази тенденция продължава. Пример за това е, че през 2023 г. подкрепената от БСП инициатива за референдум срещу „джендър идеологията“ в училищата събра над 208 000 подписа.

През 2023 г. „Галъп“ проведе обширно проучване, в което пита хората в 123 държави и региони дали градът или районът, в който живеят, е „добро място“ за живот на гей мъжете и лесбийките. В това проучване България се класира на 80-то място. Според индекса Rainbow Map на ILGA-Europe за 2023 г. България е на **38-мо място в Европа** относно правата на ЛГБТИ хората и е на предпоследно място в Евросъюза, изпреварвайки единствено Румъния. Същата година обаче България постигна напредък за правата на ЛГБТИ хората, след като на 28 юли Народното събрание прие **Закон за изменение и допълнение на Наказателния кодекс**, с който се предвиждат по-тежки наказания за престъпления, извършени с мотив сексуалната ориентация на пострадалото лице. Важно е да се отбележи, че макар половата идентичност да присъства в Допълнителните разпоредби на Закона за защита от дискриминацията, престъпленията от омраза на основата на полова идентичност не са включени в Наказателния кодекс.

Въпреки някои позитивни развития от предната година, на 7 август 2024 г. 50-тото Народно събрание гласува с голямо мнозинство за приемането на закон срещу така наречената ЛГБТ пропаганда, който забранява „провеждането на пропаганда, насърчаване и подбуждане по какъвто и да е начин, пряко или непряко, на идеи и възгледи, свързани с нетрадиционна хомосексуална ориентация и/или определяне на полова идентичност, различна от биологичната“ чрез изменение на Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО). Първото и второто четене се проведеха в един и същи ден, седем дни след като законопроектът мина в Комисията по образованието и науката, като по този начин парламентът видимо ускори приемането на закона в последната си сесия преди лятната си ваканция и докато повечето наблюдатели и международни институции са в отпуск. Измененията бяха предложени от партия „Възраждане“ и са базирани на руски закон срещу „ЛГБТ пропагандата“. Сходен закон беше приет и в Унгария като част от усилията на Русия да се популяризира анти-

ЛГБТ реториката в Европа. Данните в това проучване са събрани преди приемането на този нов закон и тепърва предстои да разберем как ще бъде изпълняван той и как точно ще се отрази на нагласите към тази уязвима група в училище.

Правна основа за недискриминация и предотвратяване на тормоза в училище

Въпреки приемането на промяната в ЗПУО, обнародвана в Държавен вестник на 16.08.2024 г., в България все още съществува правна рамка, осигуряваща защита от дискриминация и насилие в училище, която защитава правата на всички ученици, включително и на ЛГБТИ учениците.

Законът за защита от дискриминация (загл. изм. – ДВ, бр. 68 от 2006 г.)⁸, Раздел II се фокусира върху „Защита при упражняване правото на образование и обучение“ и посочва: **„Ръководителят на обучаваща институция предприема ефективни мерки за предотвратяване на всички форми на дискриминация на учебното място от страна на лице от педагогическия или непедagogическия персонал или от учещ се.“**, а в чл. 4 от Глава първа на закона, се дефинира кои са основанията за дискриминация, включени в закона:

„Чл. 4. (1) (Доп. – ДВ, бр. 70 от 2004 г., в сила от 01.01.2005 г.) **Забранена е всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна“**. В ал. 1, т. 17 се конкретизира, че признакът пол „включва и случаите на промяна на пола“.

Механизмът за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в училище⁹ към ЗПУО също осигурява защита срещу дискриминация и насилие, като подробно описва видовете тормоз, сред които са вербални и физически прояви, насочени към ученици на база различие. В Механизма се посочва следното:

В Раздел I. Измерения на насилието и тормоза в сферата на училищното и предучилищното образование: **„Психически тормоз, например подмятане, подиграване, [...], словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с което се подчертава различие от останалите. Когато е в група – под формата на изолиране, игнориране, изключване от групови дейности, избягване, [...].“**

В Раздел II. Политика за превенция и интервенция на насилие и тормоз:

„Политиката за сигурна образователна среда следва да се базира и на следните специфични принципи: Позитивна култура и климат, които:

- **Приемат различието и разнообразието** и се базират на принципите на приобщаващото образование;
- Дават възможност за развитие на **сигурна среда**, в която децата **открито споделят и обсъждат теми, свързани с насилието**;
- **Насърчават взаимоотношения на уважение сред цялата общност**“.

Механизмът за противодействие на училищния тормоз изрично посочва, че деца и младежи с характеристики, подобни на тези, защитени от Закона за защита от дискриминация, са по-уязвими към тормоз. Тъй като сексуалната ориентация е включена сред тези характеристики, училищните планове за противодействие на тормоза трябва да адресират ЛГБТИ учениците като уязвима група.

Резултатите от предишното ни проучване, проведено през 2018 г., показват, че ЛГБТИ учениците често стават обект на тормоз и насилие, като в повечето случаи те не подават сигнал за тези инциденти. Важна цел на настоящия доклад е да подкрепи Министерство на образованието и науката (МОН), училищните ръководства и всички други заинтересовани страни в съвестното и успешното прилагане на цитираните в тази секция закони, наредби и механизми в усилията им да осигурят безопасна и развиваща учебна среда за всички ученици и да реагират ефективно при случаи на тормоз.

Провеждането на настоящото проучване е максимално сходно на предишното издание, за да се улесни проследяването на тенденциите през последните години.

В полета с този цвят се посочват тенденциите спрямо проучването през 2017-2018 г. Тук можете да намерите [пълния доклад](#).

Методология

Участниците попълниха анонимно онлайн въпросник за преживяванията си в училище през учебната 2023/2024 година, включително дали са чували негативни коментари, дали се чувстват в безопасност и дали са тормозени. Попитахме ги какъв е опитът им с учебния процес, какво е отношението им към училището, какво е участието им в различни училищни дейности и какви са наличните ресурси за подкрепа. Тази година включихме и въпроси за семейната среда.

Изискванията за допускане до участие в проучването включваха:

- минимална възраст от 14 години;
- да са посещавали основно или средно училище в България през учебната 2023/2024 г.;
- да се идентифицират като част от ЛГБТИ общността.

Проучването беше проведено в периода юни – юли 2024 г., като то беше достъпно онлайн чрез линк, публикуван на уебсайта на фон-

дация „Сингъл Степ“. Линкът към него беше популяризиран в социалните мрежи, както и чрез флаери по време на София Прайд.

Настоящият доклад анализира информацията, събрана от общо 1109 ученици на възраст между 14 и 19 години от всички 28 области в България.

Целият процес на участие в проучването беше напълно анонимен и добровolen. Участниците имаха възможност да прекратят участието си във всеки един момент и не са получили никакъв материален или друг стимул от наша страна за участието си. Те са били водени единствено от мотивацията си да споделят преживяванията си в училище. Тъй като участниците можеха да прекратят участието си по всяко време и можеха да пропуснат всеки въпрос или въпроси, които преценят, всички резултати са посочени в проценти от отговорилите на всеки конкретен въпрос, като броят отговорили също е посочен.

Таблица 1.1. представя демографските характеристики на участниците. Почти половината са се идентифицирали като жени (47,7%), преобладаващата част – като бисексуални (44,3%) и като гей или лесбийка (40,7%), а три четвърти (76,6%) от участниците са между 9 и 12 клас. Средната им възраст е 16,5 години. Таблица 1.2. показва характеристиките на училищата, посещавани от участниците, а Таблица 1.3. показва регионалното разпределение.

Таблица 1.1.
Основни
характеристики

	Брой участници	%
Сексуална ориентация (n = 1101)		
Бисексуален	488	44,3
Гей или лесбийка	448	40,7
Пансексуален	80	7,3
Друга сексуална ориентация	85	7,7
Полова идентичност (n = 1101)		
Жена	529	47,7
Мъж	271	24,4
Транс	129	11,6
Небинарен	127	11,5
Интерсекс	8	0,7
Друга полова идентичност	37	3,4
Етническа принадлежност (n = 1107)		
Българска	1020	92,0
Турска	33	3,0
Ромска	9	0,8
Смесена	25	2,3
Друго	20	1,8

	Брой участници	%
Завършен клас (n = 1093)		
6	5	0,5
7	84	7,6
8	154	13,9
9	185	16,7
10	225	20,3
11	220	19,8
12	220	19,8

Таблица 1.2.
Характеристики
на училището

	%
Вид училище (n = 745)	
Средно/Гимназия (IX – XII клас)	69,7
Средно специално (IX – XIII клас)	13,0
Основно (V – VIII клас)	5,8
I – XII клас	5,20
Друго	6,3

Вид училище (n= 745)	
Държавно училище	95,8
Частно училище	4,2

Брой ученици (n= 736)	
201 до 500 ученици	23,8
501 до 1000 ученици	39,3
1001 до 1500 ученици	22,3
Повече от 1500 ученици	9,4
По-малко от 200 ученици	5,3

Местоположение (n = 743)	
Столица	37
Много голям град (популация над 200 хил.)	20,5
Голям град (популация между 100 и 200 хил.)	11,8
Среден град (между 30 и 100 хил.)	20,2
Малък град (между 10 и 30 хил.)	7,8
Много малък град (по-малко от 10 хил.)	2,7
Село	0

Таблица 1.3.
Области¹⁰

Област	%	Област	%
Благоевград	2,5	Плевен	3,6
Бургас	6	Пловдив	8,6
Варна	8,8	Разград	0,8
Велико Търново	2,2	Русе	2,8
Видин	0,7	Силистра	0,1
Враца	1,9	Сливен	2,2
Габрово	1,9	Смолян	0,3
Добрич	1,9	София (град)	34,3
Кърджали	1,1	София	4,7
Кюстендил	1,5	Стара Загора	5,3
Ловеч	0,6	Търговище	0,1
Монтана	1,1	Хасково	1,8
Пазарджик	1,9	Шумен	1,1
Перник	1,1	Ямбол	0,7

Извадката от сегашното проучване е сходна с тази от 2018 г. по възраст, етнос, място на произход и като характеристики на училищата, в които учат учениците. Това улеснява правенето на сравнение между тях.

Увеличил се е делът на учениците, които са посочили полова идентичност, различна от „мъж“ и „жена“. Докато през 2018 г. 10% от учениците са избрали тази опция, то сега това се отнася за над една четвърт от участниците (26,5% – общо транс, небинарен и друго).

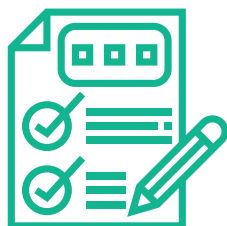
Това е тенденция, която се наблюдава и в други проучвания за половата идентичност на младежи¹¹. Експерти отдават повишаването на дела на младежите, чиято полова идентичност се различава от биологичния им пол, на това, че младите хора все повече разполагат с езика и социалното приемане, за да изследват своята полова идентичност.

От транс и небинарните младежи в нашето проучване голяма част са биологични жени, идентифициращи се с по-мъжествен или по-малко женствен образ (84,2%). Обяснение за това може да бъде, че женствените характеристики при мъжете се считат за по-нежелателни и са повод за завишени нива на тормоз (виж Част първа – употреба на обиден език) и съответно транс жените¹² е по-малко вероятно да дадат израз на преживяването на идентичността си, да са разкрити и да се причисляват към ЛГБТИ общността.

Най-разпространената сексуална ориентация е бисексуалната, забелязва се и голям брой на идентифициращите се като пансексуални¹³ – разширено понятие за бисексуалност, което включва освен мъже и жени, така и хора с друга полова идентичност. Очаквано е, че с увеличаването на дела на транс и небинарните младежи ще се увеличи и този на младежите, които се определят като пансексуални. Терминът „пансексуален“ не беше включен в избираемите отговори на въпроса за сексуалната ориентация, но 7,3% от младежите са го посочили като свободен отговор.

Броят на участниците, които се определят като интерсекс, е 8 души, или 0,7% от извадката ни (през 2018 г. са били 9 души). Намираме, че ниският дял показва, че този формат проучване не е ефективен за придобиване на представа за преживяванията на интерсекс хората и смятаме, че е нужно да се положат усилия за намиране на други методи, с които да се изследват техните предизвикателства и нужди.

Основни резултати и препоръки

ЛГБТИ учениците най-често се чувстват несигурни в училище заради сексуалната си ориентация и изразяването на пола си (т.е. дали са възприети като достатъчно „мъжествени“ или „женствени“ според социалните изисквания)¹⁴:

- Две трети (67,9%) съобщават, че се чувстват несигурни в училище през последната година заради сексуалната си ориентация;
- Почти половината (48,1%) не се чувстват в безопасност заради начина, по който изразяват своя пол;
- Над половината (54,4%) избягват поне едно пространство в или около училището си, тъй като се чувстват заплашени или несигурни там.

Попитахме учениците колко често чуват хомофобски подмятания (като „педал“, „педераст“ или „обратен“). **Огромното мнозинство (83,1%) от респондентите съобщават, че чуват други ученици да правят тези обидни коментари често или много често в училище.** Освен това над две трети (68,0%) споделят, че са чували хомофобски коментари от своите учители или друг училищен персонал.

Младежите бяха попитани колко често учители или друг училищен персонал са присъствали, когато са чували анти-ЛГБТИ коментари и ако да – колко често са се намесили. **Повече от половината (53,5%) съобщават, че персоналът никога не се е намесвал при хомофобски коментари и 60,6% – при негативни коментари относно изразяването на пола.**

Проучихме и колко често самите респонденти са били вербално тормозени (напр. обиждани или заплашвани) в училище заради сексуалната си ориентация, половата си идентичност¹⁵ или изразяването на пола си:

67,6%

(двама от трима ученици) са тормозени вербално

23,8%

са тормозени физически (напр. бутани или блъскани).

12,2%

са нападани в училище (напр. удряни, ритани или нападани с оръжие).

Три четвърти от респондентите (74,8%) споделят, че крият сексуалната си ориентация от всички учители, а почти толкова (73,9%) са разкрити само пред малка група съученици или пред никого. Това показва, че голям брой ЛГБТИ ученици се чувстват принудени да крият сексуалната си ориентация в училище – вероятно поради липса на безопасност и страх от тормоз. Въпреки това нивата на тормоз остават високи.

Попитахме учениците, които през изминалата учебна година са били подложени на тормоз или нападение, колко често са съобщавали за инцидентите на училищния персонал. **Почти половината от тях (48,2%) никога не са съобщавали за инциденти на персонала.** Зададохме въпроса и какви са отговорите от страна на училищния персонал, когато за последен път са съобщили за тези инциденти. Най-честият отговор е: „Казаха ми да го игнорирам“ (54,1%). Голяма част от подложените на насилие ученици също така **никога не са споделяли тези случаи с член на семейството си (43,9%).**

Повече от една трета (37,0%) от учениците, които са се разкрили пред родителите си, споделят, че не получават никаква подкрепа от семейството си, а голяма част от **респондентите (58,7%) са ставали обект на хомофобски или трансфобски коментари от поне един член на семейството си.**

Трима от петима участници в проучването (60,1%) отговарят, че възнамеряват да емигрират от България. От тези, които са посочили, че планират да напуснат страната или не са сигурни, **почти три четвърти (72,4%) съобщават, че намерението им да емигрират е свързано с тяхната сексуална ориентация или полова идентичност.**

Сравнихме новите резултати с тези от предишното ни национално проучване сред ЛГБТИ учениците, проведено през 2018 г. Установихме, че макар да се наблюдава спад в честотата на физическото насилие, вербалното насилие не е намаляло.

През 2024 г. още повече ученици съобщават, че чуват хомофобски коментари много често в училище¹⁶, като делът им се е увеличил от 54,5% през 2018 г. на 62,5% през 2024 г. Подобна тенденция се наблюдава и при коментарите от страна на училищния персонал¹⁷ – 68,0% от учениците през 2024 г. са чували такива коментари от учителите си, спрямо 57,4% през 2018 г. В същото време учителите реагират все по-рядко при наличие на хомофобски коментари¹⁸ – 53,5% от тях не предприемат никакви действия в сравнение с 46,6% преди шест години.

Откроява се тенденция на влошаване на психичното здраве сред младежите (49,6% сериозно са обмисляли самоубийство през последната година спрямо 41,2% през 2018 г.) и повече се чувстват несигурно в училище заради сексуалната си ориентация (67,9% спрямо 48,4% през 2018 г.).

Да обобщим – резултатите от проучването рисуват тревожна картина: наблюдаваме повишаване на хомофобски прояви и обиден език спрямо учениците – както от страна на връстниците им, така и от

учителите. Училищният персонал често не се намесва, когато става свидетел на такъв вид дискриминация. Когато ученик съобщава за случай на тормоз, най-честата реакция на учителите е да му кажат да игнорира ситуацията. Семействата също невинаги се ангажират да подкрепят ЛГБТИ учениците. **Тези данни показват, че настоящите усилия са крайно недостатъчни, за да осигурят безопасна и приобщаваща училищна среда за ЛГБТИ учениците.**

Липсата на внимание към проблема допринася за формирането на враждебна среда не само за ЛГБТИ ученици, но и за всеки ученик, който е обект на език на омразата. Тези, които са възприемани като „различни“ или малцинство, търпят вербален и физически тормоз и дори насилие, което води до намалено чувство на принадлежност към училището и влошено психическо състояние.

Съществуват и положителни тенденции, на които трябва да се обърне нужното внимание. Все повече ЛГБТИ ученици имат свои връстници, на които могат да разчитат, както и повече подкрепящи учители. За да могат тези положителни тенденции да окажат по-голямо влияние върху усещането за принадлежност и благосъстоянието на ЛГБТИ учениците, е необходимо да бъдат подсилени с адекватни стратегии, които да гарантират безопасна и приобщаваща среда за всички ученици.

Препоръки

Нивата на реч на омразата и тормоз в училище остават твърде високи. Това е системен проблем, който изисква сътрудничество на обществено и училищно ниво, както и ангажирането на учителите и родителите, които са пряко ангажирани с развитието и здравето на младежите.

- Ограничаване на дезинформацията спрямо ЛГБТИ хората в медиите и социалните мрежи и подобряване на правната рамка за борба с дискриминацията;
- Въвеждане на ясни политики за борба с тормоза и дискриминацията във всички училища, както и на цялостни програми за развитието на умения като толерантност, сътрудничество и критично мислене;
- Конкретни насоки за учители, които могат да започнат да се прилагат веднага.

ЧАСТ ПЪРВА:

Училищен климат и случаи на тормоз

Усещане за безопасност в училище

Враждебната училищна обстановка може да повлияе на способността на ЛГБТИ ученика да бъде пълноценен участник в училищната общност и в учебния процес, оказвайки негативно влияние върху академичните постижения.¹⁹ Когато учениците не се чувстват в безопасност в училище, освен че не са в състояние спокойно да се фокусират върху учебния материал, те могат да решат да избягват определени пространства или дейности, в които се чувстват най-нежелани. Не е изключено дори да решат, че трябва напълно да спрат да посещават училище. Затова попитахме респондентите за различни техни усещания и преживявания, които отразяват чувството им за безопасност в училище.

Цялостно усещане за безопасност в училище

ЛГБТИ младежите може да възприемат училището си като враждебно и опасно място по различни причини. Попитахме ги дали са се чувствали заплашени в училище през последната година поради различни техни характеристики, включително: сексуална ориентация, пол, изразяване на пола (т.е. колко традиционно „мъжествен“ или „женствен“ е техният външен вид или поведение), както и тегло, академични резултати, етническа принадлежност и др. Както е показано на [Фигура 1.1](#), ЛГБТИ учениците най-често не се чувстват в безопасност в училище поради сексуалната си ориентация, пола си и начина, по който изразяват пола си:

- Две трети (67,9%) съобщават, че не са се чувствали в безопасност в училище през последната година заради сексуалната си ориентация;
- Почти половината (48,1%) не са се чувствали в безопасност заради начина, по който изразяват своя пол;
- Над една четвърт (27,3%) съобщават, че не са се чувствали в безопасност заради пола си.

ЛГБТИ учениците най-често се чувстват **несигурни** в училище заради:

сексуалната си ориентация

67,9%

изразяване на пола

48,1%

пола си

27,3%

Фигура 1.1.

Дял на ЛГБТИ учениците, които не се чувстват в безопасност в училище заради действителни или предполагаеми характеристики* (n = 653)

*Забележка: Поради опцията за посочване на повече от един отговор, сборът проценти достига повече от 100%.

Усещането за липса на безопасност може директно да влияе на поведението на учениците в училище. **Повече от половината участници в проучването (54,4%) избягват поне едно пространство в или около училището си, тъй като се чувстват заплашени или несигурни там.** Най-често това са съблекалните (25,5%) и тоалетните (24,8%). Това са места, където учениците са в затворени и тесни пространства с други ученици без наличието на училищен персонал или камери. 22% от респондентите не се чувстват защитени в часовете по физическо възпитание, въпреки присъствието на учител.

„Съблекалните не са safe space, почти целият тормоз се случва там поради липса на учителско присъствие/липса на камери в краищата на някои коридори и пред тоалетни, води до много трудно доказване, че наистина е имало тормоз върху някого.“

Фигура 1.2.

Дял на учениците, които избягват места в или около училището си заради предполагаема заплаха* (n= 868)

*Забележка: Поради опцията за посочване на повече от един отговор, сборът проценти достига повече от 100%.

Употреба на обиден език

Обидният език, включващ хомофобски, сексистки, расистки и други изрази, може значително да повлияе на училищния климат и да допринесе за усещане за враждебна среда у учениците. Попитахме учениците за техния опит с анти-ЛГБТИ и други негативни коментари в училище, тъй като те ги засягат пряко. Включихме и въпроси за реакцията на учителите и училищния персонал към тези коментари, както и колко често те правят такива.

„При някои класове е по-добре да не влизам, понеже веднага като престъпя прага, започват да ми крещат да се махам и че не приемат „педали тук“ и много други.“

■ Хомофобски подмятания

Огромното мнозинство (83,1%) от ЛГБТИ учениците съобщават, че чуват други ученици да правят хомофобски подмятания (като „педал“, „педераст“ или „обратен“) често или много често в училище (вж. Фигура 1.3.). Освен това над две трети (70,6%) съобщават, че често или много често чуват думата „гей“ в негативен контекст с цел някой да бъде обиден за начина, по който изглежда или се държи. Както е показано на Фигура 1.4., почти половината (48,3%) от ЛГБТИ учениците, които чуват хомофобски коментари в училище, съобщават, че **повечето им съученици отправят такива**. Освен това **над две трети от респондентите (68%) съобщават, че са чували хомофобски коментари от своите учители или друг училищен персонал (вж. Фигура 1.5.).**

„[Преживях] публично унижение под формата на изхраване в лицето по време на час по физическо, не получих никаква подкрепа от страна на ръководството.“

Попитахме учениците, които са чували хомофобски коментари в училище, колко често учители или друг училищен персонал присъстват по време на тези инциденти и, ако присъстват, колко често се намесват. Както се вижда от Фигура 1.6, хомофобските коментари най-често са правени без присъствието на учители или друг училищен персонал – само 10,7% от респондентите посочват, че персоналът присъства винаги или през повечето време. Дори когато учители и други представители са били свидетели на хомофобски коментари, те най-често не са се намесвали. Едва около една десета (10,7%) отговарят, че училищни служители са реагирали често или винаги, а **повече от половината (53,5%) съобщават, че персоналът никога не се е намесвал** (вж. Фигура 1.7).

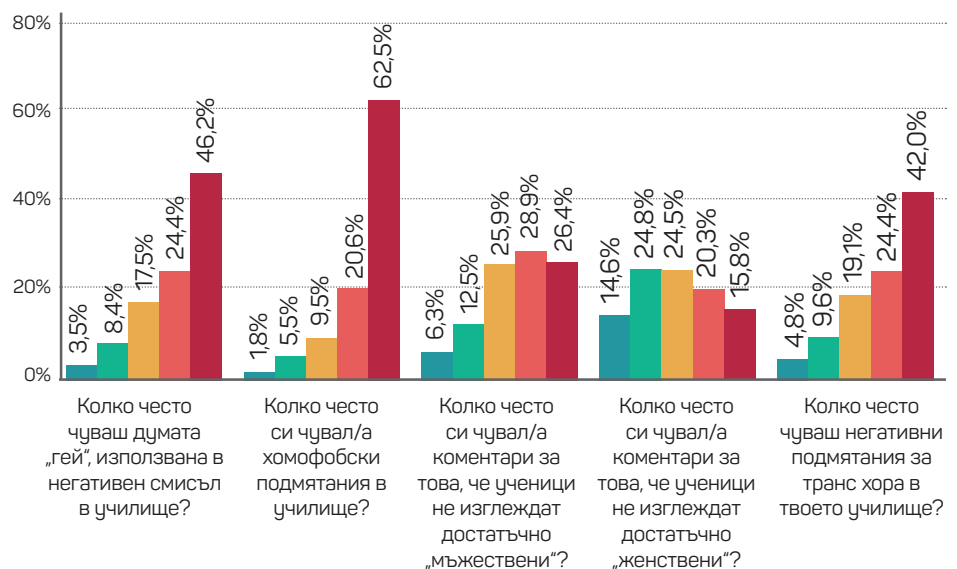
Според ЗПУО и Механизма за противодействие на насилието в училище, представителите на училищния персонал имат основната роля за създаването на училищния климат и особено за намесата в случаи на тормоз и дискриминативен език. Следва да се отбележи обаче, че те не са около учениците постоянно, особено в гимназиалния етап на обучение. Самите ученици и начините, по които общуват, имат голямо влияние върху училищната култура. Готовността на други ученици да се ангажират, когато чуват подобен език, може да бъде важен показател за общата училищна обстановка. Малко респонденти съобщават, че връстниците им се намесват винаги или през повечето време, когато чуват хомофобски коментари (10,9%), а **над половината (55,9%) казват, че връстниците им никога не са се намесвали** (Фигура 1.7).

Фигура 1.3.

Честота на анти-ЛГБТИ коментари в училище (n = 996)

- Никога
- Рядко
- Понякога
- Често
- Много често

Колко често чуваш анти-ЛГБТИ коментари в училище?

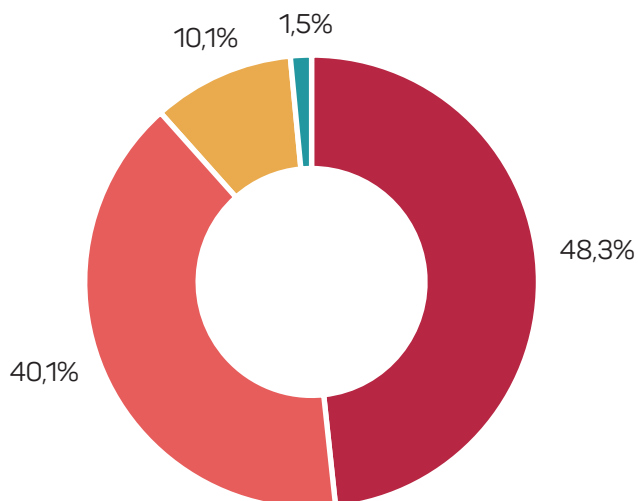

Фигура 1.4.

Колко ученици правят хомофобски подмятания (n = 995)

- Повечето от учениците
- Някои от учениците
- Малко от учениците
- Никой от учениците

Колко ученици правят хомофобски подмятания?

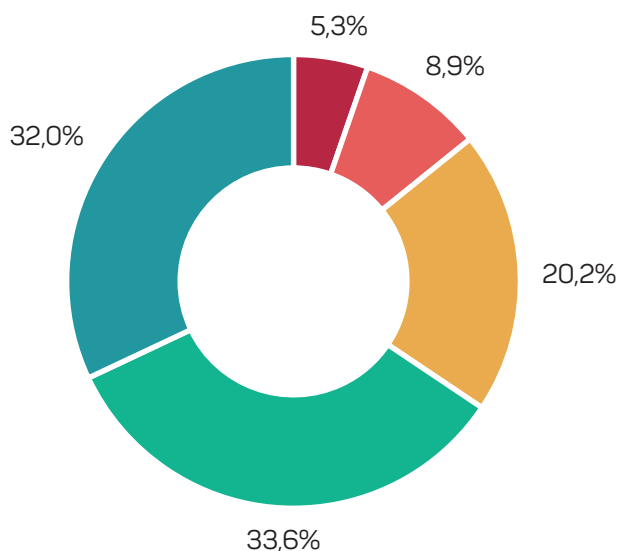

Фигура 1.5.

Честота на чуване на хомофобски подмятания от персонала (n = 955)

- Много често
- Често
- Понякога
- Рядко
- Никога

Колко често чуваш хомофобски подмятания от персонала?

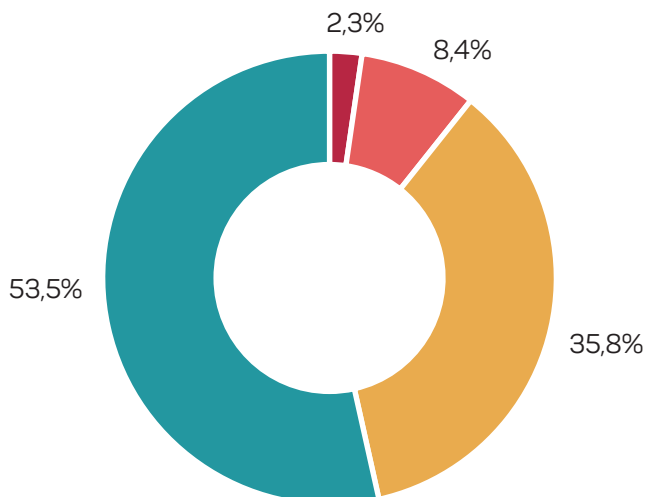

Фигура 1.6.

Когато си чувал/а хомофобски подмятания, колко често учител или друг член на училищния персонал е присъствал? (n = 994)

- Винаги
- В повечето от случаите
- В някои от случаите
- Никога

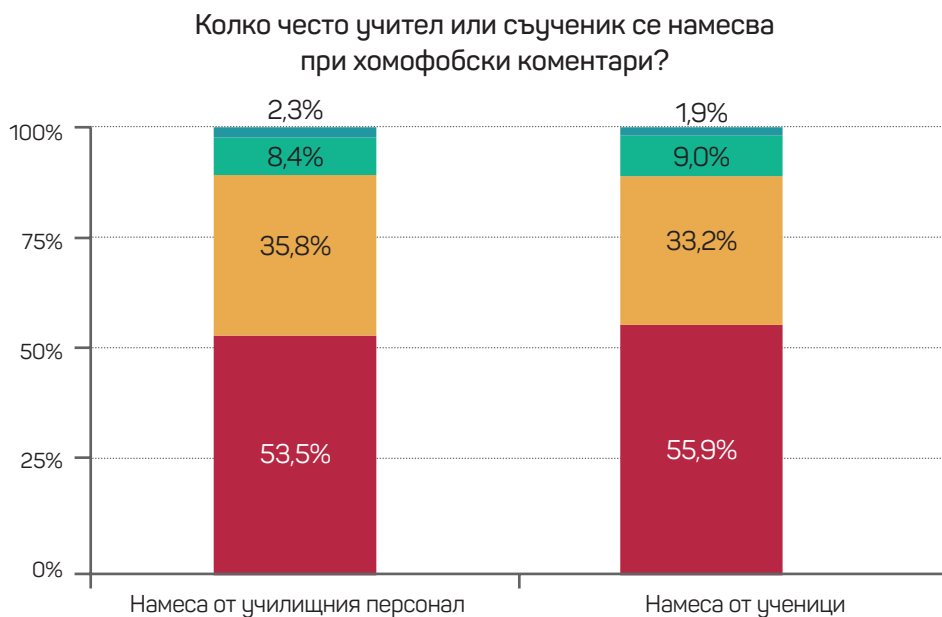
Когато си чувал/а хомофобски подмятания, колко често учител или друг член на училищния персонал е присъствал?

Фигура 1.7.

Честота на намеса по повод хомофобски коментари от училищен персонал и ученици (n = 969)

- Винаги
- Често
- Понякога
- Никога

„Никой не прави нищо за хомофобското държание на учители и ученици. Особено на учителя по музика, който всеки час ни говори хомофобски глупости.

Директорът говори с учителя, който правеше коментари. Учителят престана за известно време, но после продължи.“

■ Негативни коментари относно изразяването на пола и транс хората

Младежите са подложени на натиск за това как е прието да изразяват своята полова идентичност. Онези, които се отклоняват от тези очаквания, могат да бъдат подложени на критики, тормоз или дори насилие. Това не са само хора, чийто биологичен пол и полова идентичност се различават, както е при транс хората. Може например да става дума за момче с розова тениска или момиче с по-къса коса. Този проблем засяга и младежи, които не са ЛГБТИ, но не отговарят на общоприетите норми за външен вид. За да изследваме честотата на тези коментари, зададохме на учениците два въпроса, свързани с изразяването на пола – колко често чуват коментари за това, че някой ученик не се държи достатъчно „мъжествено“ и колко често чуват коментари за това, че някоя ученичка не се държи достатъчно „женствено“.

Резултатите сочат, че отрицателните коментари по повод изразяването на пола са широко разпространени в училищата. По-голямата част от респондентите съобщават, че чуват в училище и двата типа коментари за нечие изразяване на пола често или много често – 55,3% за това, че някой не е достатъчно „мъжествен“ и 36,1% за това, че някоя ученичка не е достатъчно „женствена“ (виж Фигура 1.3.). Честотата на коментарите за ученици, които не се държат достатъчно

но „мъжествено“, е значително по-висока от честотата на коментарите за ученичките, които не се държат достатъчно „женствено“²⁰. Това подсказва, че обществените норми и очаквания за изразяването на пола може да са по-строги към изразяването на мъжествеността, отколкото на женствеността.

Над 40% (41,9%) от участниците в проучването съобщават, че по-голямата част от връстниците им са правили отрицателни коментари относно нечие изразяване на пола (вж. [Фигура 1.8.](#)). Освен това **повече от половината (56,7%) от ЛГБТИ учениците са чували подобни коментари от учители и други училищни служители** (вж. [Фигура 1.9.](#)).

Подобно на отрицателните коментари относно изразяването на пола, нередко се правят обидни коментари по адрес на транс хората поради сблъсъка с традиционните схващания за пола. Затова попитахме учениците колко често са чували такива. **Две трети (66,4%) от участниците в нашето проучване съобщават, че често или много често са чували обидни коментари по адрес на транс хората** (вж. [Фигура 1.3.](#)).

„Страх ме е да излизам от класната си стая. В коридора има момчета, които крещат „Мразя гейчета и транс.““

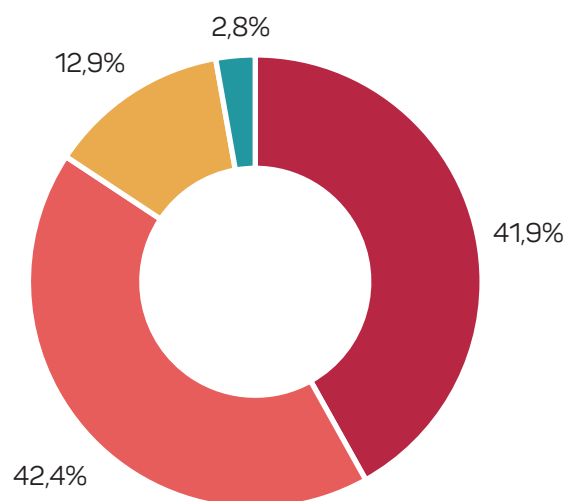

Фигура 1.8.

Колко от учениците правят отрицателни коментари относно изразяването на пола (n = 938)

- Повечето от учениците
- Някои от учениците
- Малко от учениците
- Никой от учениците

Колко от учениците правят отрицателни коментари относно изразяването на пола?

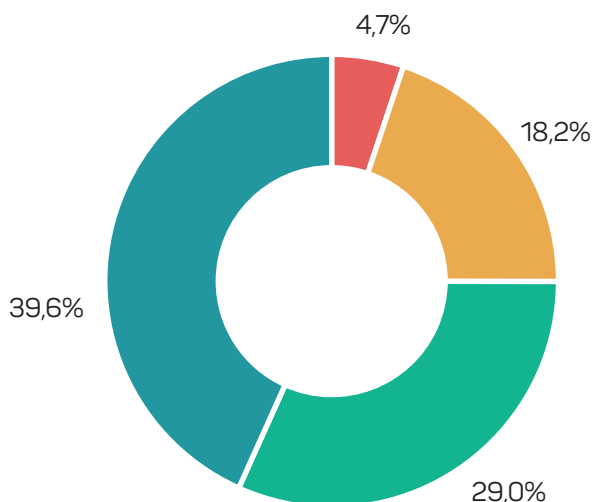

Фигура 1.9.

Честота на негативни коментари за изразяване на пола от страна на училищния персонал

- Често
- Понякога
- Рядко
- Никога

Колко често чуваш негативни коментари за изразяване на пола от училищния персонал?

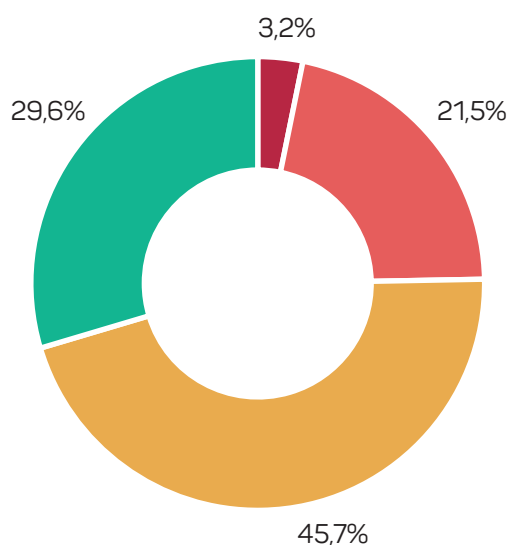

Фигура 1.10.

Когато си чувал/а подмятания относно изразяването на пола на някой ученик, колко често учител или друг член на училищния персонал е присъствал? (n = 934)

- Винаги
- В повечето от случаите
- В някои от случаите
- Никога

Когато си чувал/а подмятания относно изразяването на пола на някой ученик, колко често учител или друг член на училищния персонал е присъствал?

Както при хомофобските коментари, отрицателните коментари относно изразяването на пола и транс хората са по-чести, когато учителите или училищният персонал не присъстват (вж. [Фигура 1.10.](#)). Подобно на въпроса за намесата по повод хомофобски коментари, по-голямата част от участниците в проучването съобщават, че нито персоналят, нито учениците реагират, когато тези коментари са направени: само 6,4% са съобщили, че учителите или училищният персонал се намесват винаги или през повечето време и само 9,1% – че други ученици се намесват винаги или през повечето време (вж. [Фигура 1.11.](#)).

Интересно е да се отбележи, че учениците най-често използват хомофобските подмятания като „педал“ или „обратен“ в сравнение с останалите видове обиден език, а учители и училищен персонал по-често правят отрицателни коментари относно изразяването на пола²¹. Също така, **по-малко вероятно е училищният персонал да се намеси, когато чуе негативни коментари от учениците относно изразяването на пола, отколкото когато чува хомофобски коментари**²². Отчитайки честотата на направените коментари, може да се направи изводът, че като цяло представителите на училищния персонал отчитат по-ясно нуждата от ограничаване на хомофобското говорене в училище, но смятат, че негативните коментари относно изразяването на пола на учениците са по-допустими.

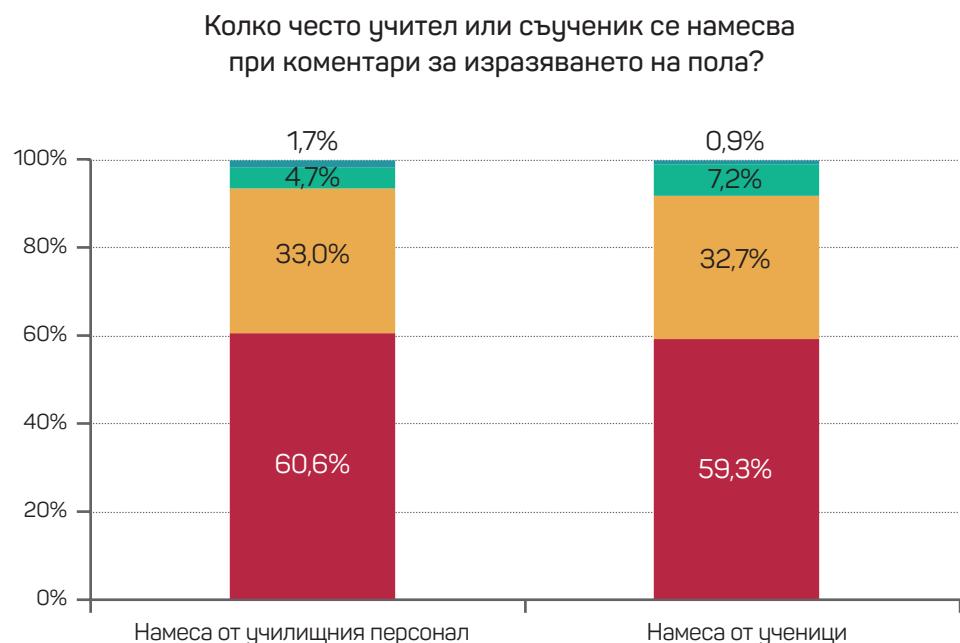
Може да се допусне, че има редица фактори, допринасящи обидните коментари за изразяването на пола и за транс хората да бъдат по-често подминавани от учителите. Такива фактори могат да бъдат например, че:

- Хомофобията е по-разпознаваема като форма на дискриминация, тъй като е част от обществения дискурс от по-дълго време;
- Някои учители имат своите предразсъдъци и предпочитание към стереотипните полови роли, модели за поведение и външен вид и съответно може да са съгласни с подобни коментари;
- Някои учители може да се надяват, че такива обидни коментари могат да обезсърчат ЛГБТИ учениците да са открити в училище;
- Някои учители може да не осъзнават отговорността си да вземат отношение по теми като социални роли, полови стереотипи и транс идентичност и съответно да избягват да се намесват, когато стават свидетели на такива коментари.

Фигура 1.11.

Честота на намеса при отрицателни коментари за изразяването на пола от страна на училищния персонал и ученици (n = 909)

- Винаги
- В повечето случаи
- Понякога
- Никога

„Когато ученици от класа ми ме обиждаха, някои учители изразиха съгласие и дадоха позволение на тормоза, даже подгласяха на коментарите.“

Разкриване в училище

Степента, до която учениците са разкрити пред своите връстници и учители за сексуалната си ориентация и/или половата си идентичност, е важен индикатор за безопасността на училищната среда. Когато се чувстват уверени да споделят информация за себе си, това предполага наличие на приобщаваща и подкрепяща атмосфера, в която индивидуалността и разнообразието се уважават. От друга страна, когато значителен брой ученици не се разкриват, това може да сигнализира за враждебност или страх от осъждане и тормоз, което затруднява тяхното психично благополучие. Имайки предвид колко често в училище се чуват анти-ЛГБТИ коментари, беше важно да разберем дали това спира ЛГБТИ учениците да говорят свободно за себе си и идентичността си в училище. Попитахме участниците в проучването колко от съучениците и от учителите им знаят за тяхната сексуална ориентация и пола идентичност.

Както се вижда на [Фигура 1.12.](#), само около една десета от участниците в изследването са разкрити пред всичките си съученици (12,3%), а още по-малка част са разкрити пред всичките си учители (4%). Близко три четвърти от респондентите крият сексуалната си ориентация от всички учители (74,8%), а повече от половината са разкрити само пред малка група съученици (57,1%). Това показва, че голям брой ученици се чувстват принудени да крият сексуалната си ориентация в училище пред хора, на които нямат доверие.

Още по-малък е делът на от учениците, които са посочили, че половата им идентичност се различава от „мъж“ или „жена“, и са открити за това. Четирима от петима не са разкрити пред нито един учител (80,8%), а една четвърт (26,1%) не са споделили с никой съученик ([Фигура 1.13.](#))

„Смятам, че ако бях открит за половата си идентичност и сексуална ориентация, щях да бъда обсъждан и тормозен в училище...“

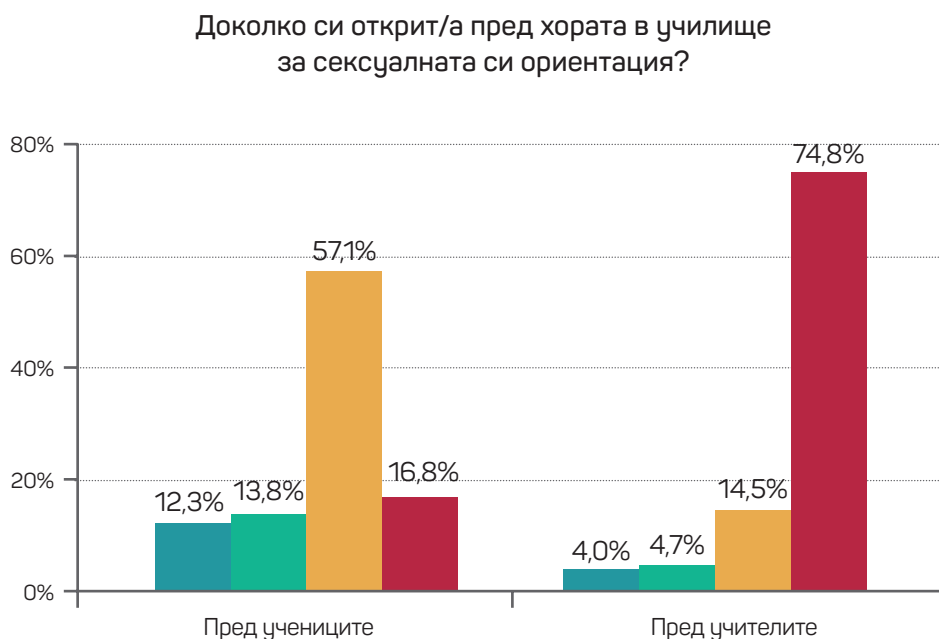
„Никой не знае, че аз лично съм бисексуална, но се чувствам застрашена, когато се правят обидни коментари от учители и ученици за други ЛГБТИ хора.“

Фигура 1.12.

Пред кого са разкрити учениците за сексуалната си ориентация (n = 1022)

- Пред всички
- Пред повечето
- Пред малка част
- Пред никого

Фигура 1.13.

Пред кого са разкрити учениците за половата си идентичност (Дял на определящите се с полова идентичност, различна от „мъж“ или „жена“) (n = 272)

- Пред всички
- Пред повечето
- Пред малка част
- Пред никого

Тенденцията е за влошено усещане за безопасност в училище в сравнение с [проучването през учебната 2017/2018](#). Мнозинството от ЛГБТИ учениците съобщават за силно разпространена употреба на хомофобски език в училище, което допринася за формирането на враждебна учебна среда. Освен това нерядко училищни служители също употребяват хомофобски език.

През 2024 г. **още повече ученици споделят, че чуват хомофобски коментари в училище много често**²³, като делът им се е увеличил от 54,5% през 2018 г. на 62,5% през 2024 г. Подобна тенденция се наблюдава и при коментарите от страна на училищния персонал²⁴ – 68,0% от учениците през 2024 г. са чували такива коментари от учителите си, спрямо 57,4% през 2018 г. В същото време учителите реагират все по-рядко²⁵ – 53,5% от тях не предприемат никакви действия при хомофобски коментари в сравнение с 46,6% преди шест години.

Що се отнася до коментарите относно изразяването на пола и транс хората, има лек спад при негативните коментари за мъжествеността (от 62,5% на 55,3%), но се наблюдава значително увеличение на респондентите, които често чуват трансфобски коментари²⁶ – от 47,8% през 2018 г. на 66,4% през 2024 г. **Делът на учениците, които посочват, че учителите им никога не се намесват при негативни коментари относно изразяването на пола, също нараства** – от 49,8% през 2018 г. на 60,6% през 2024 г.

Може да се предположи, че тенденциите за увеличение на анти-ЛГБТИ коментарите и за намаляващата реакция към тях от страна на училищния персонал се дължат, от една страна, на покачваща се хомофобия и трансфобия в нашето общество, а от друга страна – на случващото се в училище. Колкото повече хомофобски коментари се отправят, толкова повече учителите смятат, че няма смисъл да се опитват да ги ограничат. А колкото по-малко се намесват учителите, толкова по-свободни се чувстват учениците и хомофобски настроените учители да правят такива коментари. Отговорност на ръководствата и учителите е да прекъснат този порочен кръг.

Наличието на тази враждебна атмосфера дава яснота защо голяма част от учениците са разкрити само пред малък брой доверени съученици и подкрепящи учители. За съжаление, дори тази стратегия не ги защитава напълно.

Случаи на тормоз и нападение в училище

Сред най-тревожните резултати от проучването ни през 2018 г. беше честота на тормоз, с който ЛГБТИ учениците се сблъскват. Прекият опит с тормоз и нападение може да има много сериозни последиствия върху различни сфери от живота им. Попитахме участниците в проучването колко често са преживявали различни видове тормоз през учебната 2023/2024 година заради своята сексуална ориентация, пол или изразяване на пола (напр. не се държи стереотипно „мъжествено“ или „женствено“).

Вербален тормоз

Респондентите бяха попитани колко често през последната година са били подлагани на вербален тормоз (напр. да бъдат обиждани или заплашвани) в училище конкретно заради сексуалната си ориентация, пола си идентичност или как изразяват пола си. **Двама от трима ученици (67.6%) съобщават, че са били тормозени вербално** в определен момент от миналата учебна година въз основа на някоя от тези характеристики. ЛГБТИ ученици най-често съобщават, че са подлагани на словесен тормоз в училище заради сексуалната си ориентация или заради начина, по който изразяват пола си²⁷ (вж. Фигура 1.14.):

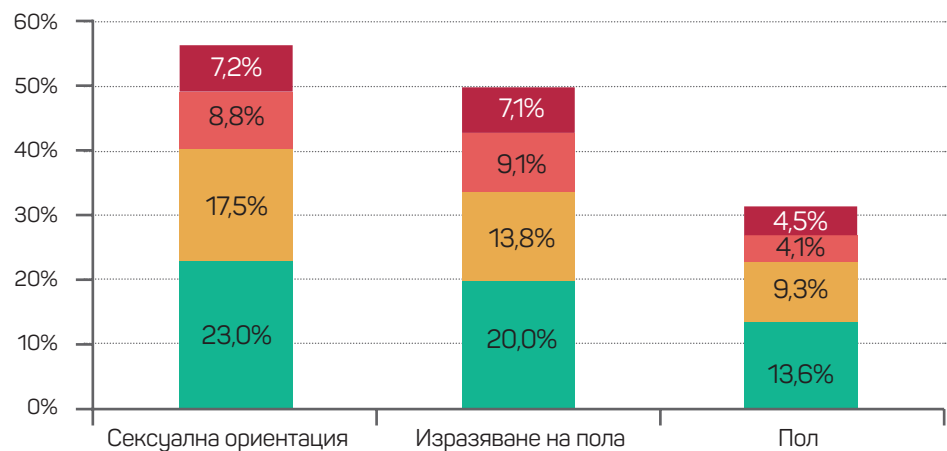
- Повече от половината участници в проучването (56,5%) са били тормозени вербално заради сексуалната си ориентация; а някои от тях (16,0%) са изпитвали този тормоз често или много често;
- Половината (50,0%) са били словесно тормозени в училище заради начина, по който изразяват пола си; 16,2% съобщават, че са били тормозени по тази причина често или много често;
- Някои ЛГБТИ ученици са били тормозени в училище заради пола си: 31,5% са били тормозени вербално през последната година поради тази причина.

Фигура 1.14.

Честота на **вербалния** тормоз в училище през изминалата година (n = 839)

- Много често
- Често
- Понякога
- Рядко

Колко често си бил/а вербално тормозен/а в училище заради...

Физически тормоз

По отношение на физическия тормоз данните сочат, че **близо една четвърт (23,8%) от ЛГБТИ учениците, взели участие в проучването, са били тормозени физически** (напр. бутани или блъскани) в училище през учебната 2023/2024 година заради някоя от по-горе изброените характеристики. Техните преживявания с физически тормоз следват модел, подобен на вербалния тормоз – учениците най-често съобщават, че са били физически тормозени в училище заради сексуалната им ориентация или изразяването на пола (вж. Фигура 1.15.):²⁸

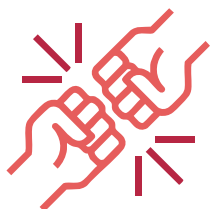
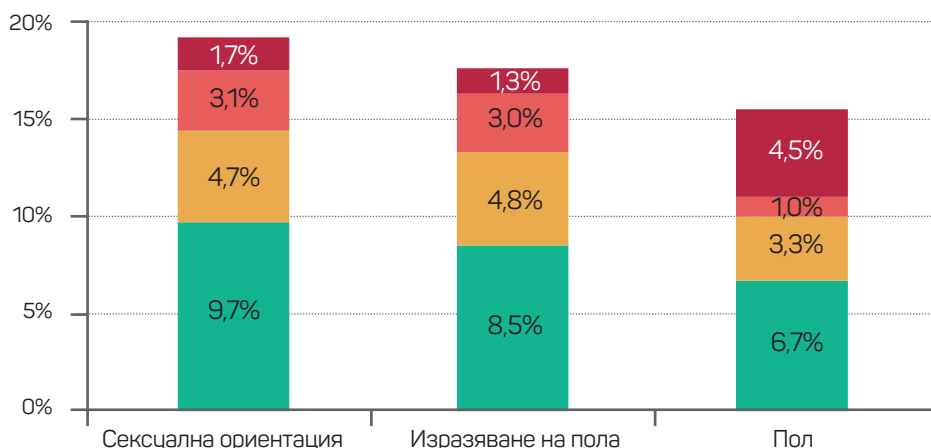
- 19,2% са били тормозени физически в училище поради сексуалната си ориентация, а 4,8% съобщават, че този тормоз се е случвал често или много често;
- 17,7% са били тормозени физически в училище заради начина, по който изразяват пола си, 4,3% са изпитвали това често или много често;
- 12,8% от респондентите са били тормозени физически заради пола си, като 2,9% са изпитвали това често или много често. (виж също Фигура 1.15.).

Фигура 1.15.

Честота на **физическия** тормоз в училище през изминалата година (n = 835)

- Много често
- Често
- Понякога
- Рядко

Колко често си бил/а физически тормозен/а в училище заради...

„Из училище има хомофобски стикери и лепенки с обозначено място за среща за бой над ЛГБТИ+ хора.“

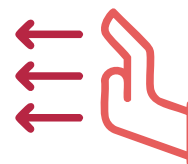
Физическо нападение

Физическото нападение е по-тежка и съответно по-рядко среща на форма на физически тормоз. Попитахме ЛГБТИ учениците колко често са преживявали физическо нападение (напр. удар, ритник или нараняване с оръжие) в училище. **12,2% от участниците в проучването са били нападани в училище** през последната година поради сексуалната си ориентация, изразяването на пола или пола си (Фигура 1.16.):

- 10,6% са били нападнати в училище заради сексуалната си ориентация;
- 10,0% са били нападнати в училище поради начина, по който изразяват своя пол;
- 8,1% са били нападнати в училище заради пола си.

Броят на регистрираните случаи на физическо посегателство, основано на сексуална ориентация и на изразяване на пола, е приблизително еднакъв. Тези два вида насилие са по-разпространени в сравнение със случаите на физическо насилие, основано на пола.²⁹

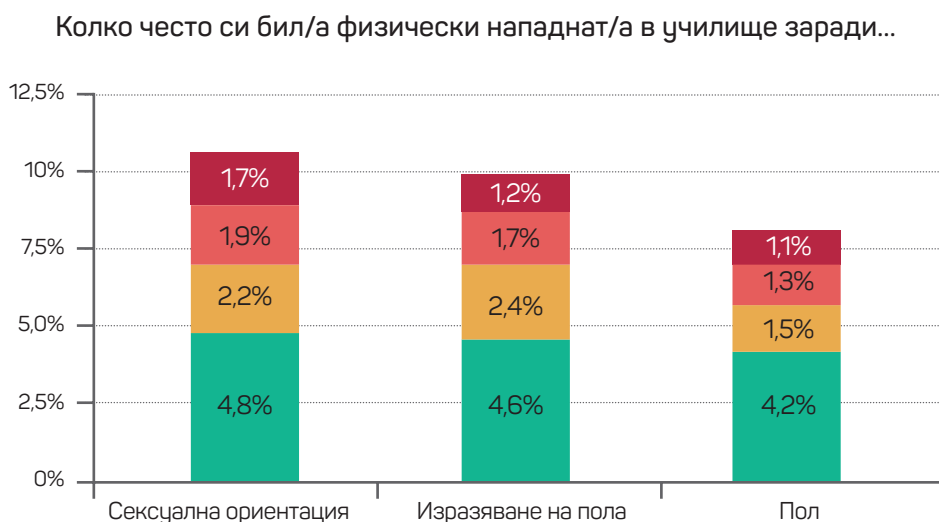
„[Има случки] като бутане на чашата ми с кафе или бутане в коридорите.“

Фигура 1.16.

Честота на физическите нападения в училище през изминалата година (n = 834)

- Много често
- Често
- Понякога
- Рядко

Други видове тормоз и неблагоприятни ситуации

Попитахме ЛГБТИ учениците колко често са били обект и на други видове тормоз през изминалата година, като например умишлено игнориране или създаване на слухове по техен адрес, сексуален тормоз и кибертормоз. Това са негативни ситуации, които не са задължително свързани с тяхната сексуална ориентация, пол или изразяването на пола им, но са част от техните преживявания в училище.

Релационна агресия. Релационната агресия, която включва социална изолация и разпространение на слухове, често е по-трудна за разпознаване от откритите форми на тормоз. Нейното въздействие може да бъде също толкова разрушително, колкото и на вербалната и физическата агресия, особено за уязвими групи като ЛГБТИ младежите. Разбирането на тези форми на агресия е ключово за създаването на безопасна и приобщаваща училищна среда. Както се вижда на Фигура 1.17., по-голямата част от ЛГБТИ учениците, взели участие в проучването (71,1%), са се почувствали умишлено изключени или „изолирани“ от други ученици, като една трета (32%) са изпитвали това често или много често. Почти две трети (63,6%) са били обект на зловредни слухове или лъжи, разказвани за тях в училище, като една пета (20,8%) са се сблъскали с това често или много често.

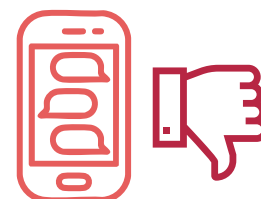
„Като цяло класът ми ме игнорира и се депресирам от това. Никой дори и „здравей“ или пък „добро утро“ не иска да ми каже, стоя сам и тъжен. [...] Аз съм момиче, но биологичният ми пол не съвпада с половата ми идентичност, затова някои хора ме съдят.“

Сексуален тормоз. Тормозът, с който се сблъскват ЛГБТИ учениците в училище, може да бъде и сексуален, например нежелано докосване или нежелани сексуални коментари и намеци по техни адрес. Според резултатите, показани на [Фигура 1.17.](#), почти една трета (32,2%) са били обект на сексуален тормоз в училище, а 8,4% съобщават, че имат подобни преживявания често или много често.

Онлайн тормоз или „кибертормоз“. Онлайн тормозът или „кибертормозът“ се осъществява чрез електронни средства за комуникация, например мобилни телефони, социални мрежи и интернет платформи, с цел заплашване или нанасяне на вреда. Все по-голяма част от живота на младежите протича онлайн в социални медии като Instagram, TikTok, Snapchat и други, като голяма част от общуването в тази възраст се случва онлайн. Попитахме ЛГБТИ учениците колко често са били тормозени или заплашвани онлайн от свои съученици. **Над една трета (35%) съобщават, че са преживели кибертормоз през последната година**, а 6,3% са го изпитвали често или много често (вж. също [Фигура 1.17.](#)).

„Бях се разкрил пред един съученик, че имам чувства към него. Той показа чата на цялото училище и това е причината, поради която повечето ученици ме наричат с епитети.“

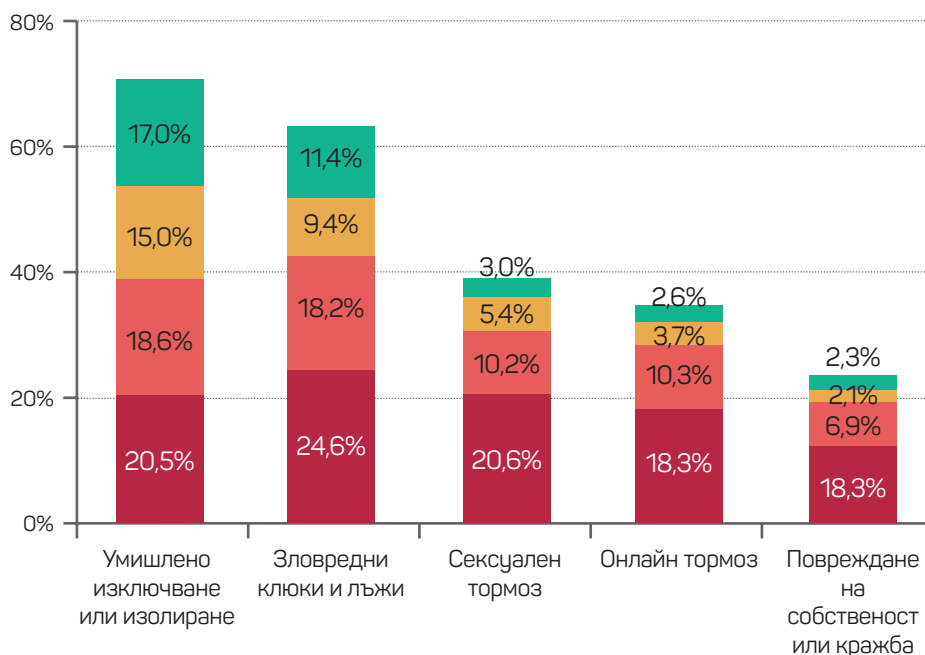
Кражба на вещи или нанасяне на щети на личното имущество в училище. Повреждането или кражбата на лично имущество е още едно измерение на агресията и враждебния климат в училище. Почти една четвърт (23,7%) от ЛГБТИ учениците съобщават, че през учебната 2023/2024 година са станали обект на кражби или имуществото им е било умишлено увредено от страна на други ученици в училище, а 4,4% са заявили, че подобни събития са им се случвали често или много често (вж. [Фигура 1.17.](#)).

Фигура 1.17.

Дял на ЛГБТИ ученици, преживели друг вид тормоз през изминалата година (n = 840)

- Много често
- Често
- Понякога
- Рядко

Колко често си преживявал/а друг вид тормоз?

Вербалният тормоз, основан на сексуална ориентация или полова идентичност, остава сериозен проблем за ЛГБТИ учениците. Данните от проучването за учебната 2017/2018 г. показват, че 70,3% от участниците в изследването са преживели на вербален тормоз. През 2024 г. това съотношение почти не се е променило³⁰.

Намалял е физическият тормоз (напр. бутане и блъскане), на който участниците са били подложени³¹ – делът на учениците, съобщаващи, че са били физически тормозени, е намалял от една трета (34,2%) през 2018 г. на една четвърт (23,8%) през 2024 г.

Относно другите видове тормоз – релационната агресия остава на същото ниво (71,1% от респондентите съобщават за умишлено изключване и в двете проучвания), както и онлайн тормозът³². От друга страна обаче, има забележим спад в случаите на сексуален тормоз³³ – от 47,6% през 2018 г. на 39,2% през 2024 г.

Най-позитивното развитие между резултатите в двете проучвания е спадът в някои видове тормоз през последните години. Все пак е важно да се отбележи, че най-разпространеният вид тормоз – вербалният – не е намалял и общите нива на тормоз продължават да са тревожно високи. Имайки предвид другите характеристики на климата в училищата, а именно повишените нива на анти-ЛГБТИ коментари, не може да се заключи, че тази позитивна тенденция отразява по-приемаща среда. Резултатите може да се дължат на това, че **много ученици не са разкрити в училище и съответно не са мишени на директен тормоз.**

Сигнализиране за тормоз и нападение, случило се в училище

Когато тормозът и нападението се случват в училище, задача на учителите и училищния персонал е да се намесят. Учениците обаче невинаги се чувстват комфортно да съобщават за тези ситуации на персонала. Попитахме онези ученици, които през учебната 2023/2024 година са били подложени на тормоз или нападение, колко често са съобщавали за инцидентите на училищния персонал, както и каква е била реакцията. Както е показано на Фигура 1.18., **само около половината от тези ученици (51,8%) някога са съобщавали за инциденти на персонала**, а по-малко от една пета (18,3%) са посочили, че редовно съобщават за случаи на тормоз или нападение на училищния персонал („винаги“ или „повечето от случаите“).

Помолихме учениците, които отбелязват, че не винаги са съобщавали за подобни инциденти на училищния персонал, да посочат какви са причините за това. Както е показано на Фигура 1.19., ЛГБТИ учениците най-често споделят, че:

- Не смятат, че училищният персонал ще предприеме някакви действия (52,5%);
- Не смятат, че е било толкова сериозно (47,1%).
- Притеснявали са се, че може да има негативна реакция от страна на другите ученици (не исках да бъда възприет/а като доносник – 45,2%).

Поканихме учениците, които някога са сигнализирали за тормоз пред училищния персонал, да споделят колко ефективни са били служителите в решаването на проблема. Както е показано на Фигура 1.20., само една четвърт (26,5%) от учениците смятат, че персоналят е реагирал ефективно („много ефективно“ и „по-скоро ефективно“) на техния сигнал. Попитахме тези ученици какви са реакциите от училищния персонал, когато последно са съобщили за такъв инцидент. Най-честите отговори (вж. Фигура 1.21.) са:

- **Персоналят им е казал да го игнорират (54,1%);**
- Персоналят е разговарял с извършителя (42,9%);
- Персоналят не е направил нищо (39,3%).

Тревожна е констатацията, че **в повече от половината (54,1%) от случаите на сигнализиране на учениците им е било казано да игнорират проблема**. Разбира се, има и добри практики. В някои училища учителите са говорили с извършителя или са се свързали с родителите му (11,7%), по-малко (около 6%) са отделили време за медиация между извършителя и жертвата или за образование на извършителя или класа за тормоза. За съжаление, общият дял на тези реакции не доминира, а и те невинаги са възприемани като ефективни от учениците. Необходимо е да се положат повече усилия, за да се разпространят добрите практики и да се избегне преобладаващото игнориране или нежелание на училищния персонал за справяне с проблема.

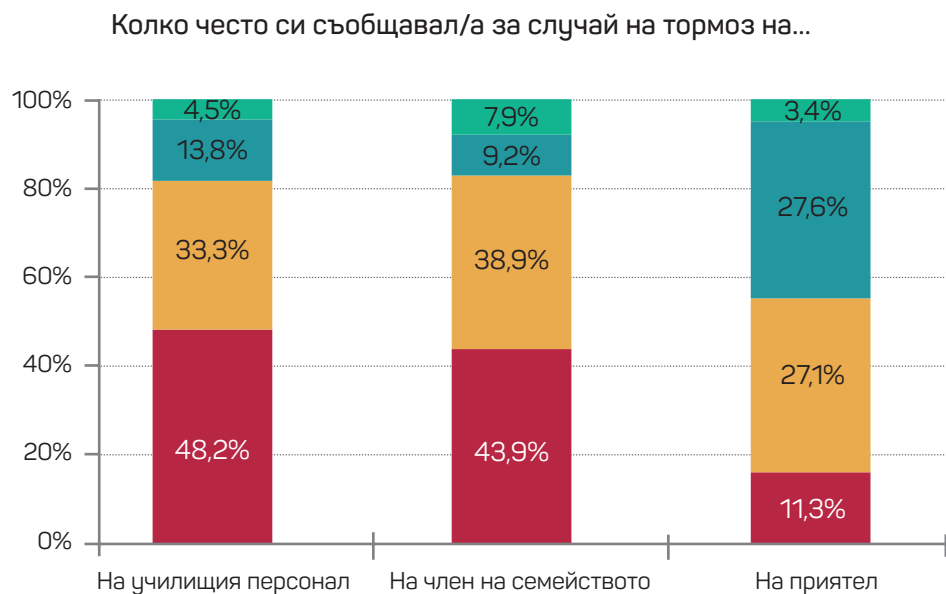
Като се има предвид, че членовете на семейството могат да разговарят от името на ученика с училищния персонал, попитахме учениците дали съобщават за тормоз или посегателство пред член на семейството (родител, настойник или друг член на семейството). **Повече от половината от учениците (56,0%) казват, че никога не са споделяли с член на семейството** (вж. също [Фигура 1.18.](#)). А от тези, които са споделяли, двама от петима (42,8%) посочват, че този човек никога не е разговарял за проблема с училищния персонал (вж. [Фигура 1.22.](#)). Нямаме информация за ефективността на проведените разговори, но такава реакция показва ангажираност и сериозно отношение от страна на тези възрастни. Срещи между родители и учители от такъв вид имат потенциала да мобилизират училищната общност в позитивна посока.

„Дори да бъде подаден сигнал за тормоз, той някак си винаги бива „сметен под килима“ и в крайна сметка няма резултат от него.“

Фигура 1.18.
Честота на ЛГБТИ ученици, които съобщават за случаи на тормоз и нападение (n = 790)

- Винаги
- В повечето случаи
- В някои случаи
- Никога

„Темата за тормоза е „тема табу“, особено когато става дума за хомофобия и трансфобия. Като цяло кръжи поведение тип „ако не го виждам, не е там“ и мерки не се взимат по нито един от проблемите, въпреки че те са ясни за училищното ръководство.“

Фигура 1.19.

Причини да не се сигнализира за тормоз пред училищния персонал (n = 790) (дял на преживелите тормоз)

Защо не си сигнализирай/а, когато си бил/а тормозен/а на учител или друг член на училищния персонал?

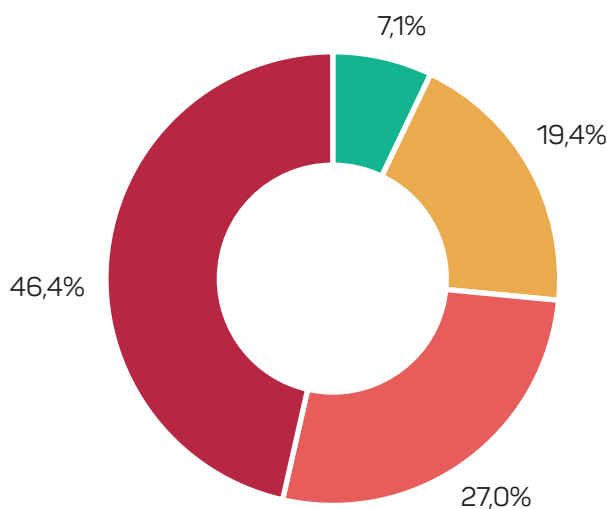
*Забележка: Поради опцията за посочване на повече от един отговор, сборът проценти достига повече от 100%.

Фигура 1.20.

Усещане за ефективността на реакцията на училищния персонал към сигнала за тормоз (n = 196) (посочени са дяловете на тези, които са сигнализирали за тормоз пред училищния персонал)

- Много ефективна
- Донякъде ефективна
- Донякъде неефективна
- Много неефективна

Колко ефективна беше реакцията на персонала, последния път, в който сигнализира за такъв?

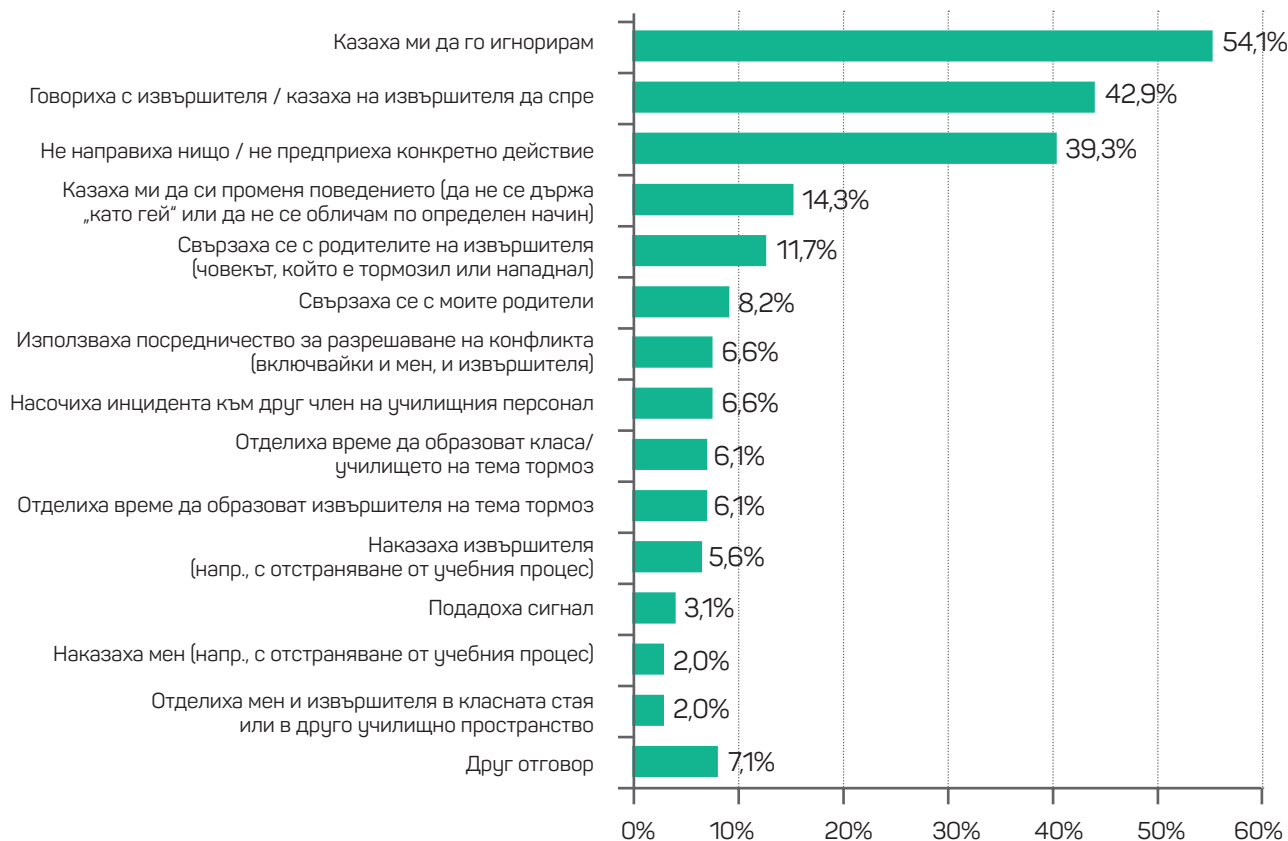
„Когато сигнализирах за определен случай, който включваше нарочно напръскване с разреждени химикали върху кожата по време на лабораторен експеримент, извършителят не понесе никакви наказания, не е имало никакви дискусии, свързани с темата за агресията и тормоза в училище. Този случай ме накара да изгубя доверието си в по-висшите учебни инстанции, когато става въпрос за подобни случаи.“

Фигура 1.21.

Реакция на училищния персонал към последните случаи на тормоз (n = 196)
(посочени са дяловете на тези, които са сигнализирали за тормоз пред училищния персонал)

Реакция на училищния персонал към последните случаи на тормоз

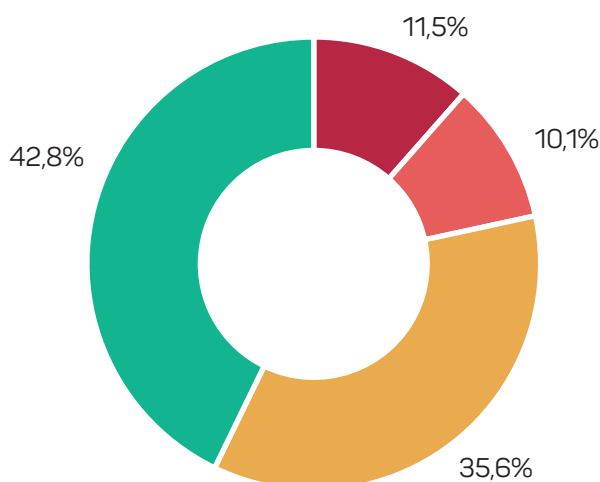
*Забележка: Поради опцията за посочване на повече от един отговор, сборът проценти достига повече от 100%.

Фигура 1.22.

Колко често член на семейството е разговарял с училищния персонал за тормоз или нападение (посочените дялове са за учениците, които някога са споделяли на член от семейството за преживян тормоз) (n = 208)

- Винаги
- В повечето случаи
- В някои от случаите
- Никога

Колко често член на семейството е разговарял с училищния персонал за тормоз или нападение?

Спрямо резултатите от 2018 г. малко по-голяма част от учениците са информирали училищния персонал, когато са преживели тормоз³⁴ (48,2% през 2024 г. спрямо 46% през 2018 г.). Има промяна в най-често срещаните причини защо не са споделили – два от трите най-често посочени отговори са: „Не мислех, че беше толкова сериозно“ и „Не исках да бъда възприет/а като „доносник“ или „порта“. Най-честият остава „Не мислех, че учителят ще направи нещо по въпроса“. Другите два отговора подкрепят предположението, че учениците имат чувството, че тъй като няма да получат ефективна подкрепа от училищния персонал, трябва да сигнализират само при много тежки степени на тормоз. Някои от тях се тревожат да не засилят тормоза и негативните възприятия за тях от другите ученици, ако подадат сигнал за тормоза.

Забележимо се е увеличил делът на учениците, които посочват, че реакцията на училищния персонал е била напълно неефективна³⁵ (от 36,2% на 46,4%) – най-често срещаните реакции на учителите не са се променили, като две от тях са очевидно неефективни – да кажат на потърпевшия да игнорира проблема или просто да не предприемат нищо. Потенциалните ефективни подходи са все така рядко използвани.

Дори когато учениците са решили да споделят за тормоза външи, член на семейството им се е свързвал с училището по този въпрос по-рядко³⁶ (в 65,6% от случаите според данните за 2018 г. и в 56% от случаите от сегашната извадка). Това още повече стеснява възможностите на ЛГБТИ младежите за надеждна подкрепа.

ЧАСТ ВТОРА:

Тормоз, училищен климат и благополучие на учениците

Въпреки че всички ученици би следвало да имат равен достъп до образование, ЛГБТИ учениците може да се сблъскат с редица препятствия, които ги поставят в неблагоприятна позиция и могат да повлияят негативно на техните академични успехи и възможности за развитие. Поради враждебния климат, с който се сблъскват в училище, е възможно някои от тях да постигат по-ниски резултати, да имат затруднения в образователния процес или да чувстват по-малко принадлежност към училището или дори към страната си. В този раздел ще разгледаме по-подробно как тези ученици могат да бъдат засегнати от неблагоприятната училищна среда и как това се отразява на тяхното благосъстояние.

Чувство за принадлежност към училище

Степента, в която учениците се чувстват приети и част от своята училищна общност, е ключов показател за училищния климат и е свързана с редица образователни резултати³⁷. За да измерим чувството за принадлежност към училището, използвахме част от скала³⁸, която се използва и от Програмата за международно оценяване на учениците (PISA) и включва въпроси като „Чувствам се странно и не на мястото си в училище“ и „Мисля, че другите ученици ме харесват“, които учениците трябва да оценят по скала от „съгласни“ до „несъгласни“.

„Моето училище не е от най-приемащите. Нали е в България, какво очаквате?“

Прилагането на тази скала ни даде възможност да сравним нашите респонденти с извадката от общото население на учениците в България³⁹. Както е показано на [Фигура 2.1](#), ЛГБТИ учениците от нашето проучване имат значително по-ниско чувство за принадлежност по всичките шест сравними показатели в сравнение с общата популация⁴⁰.

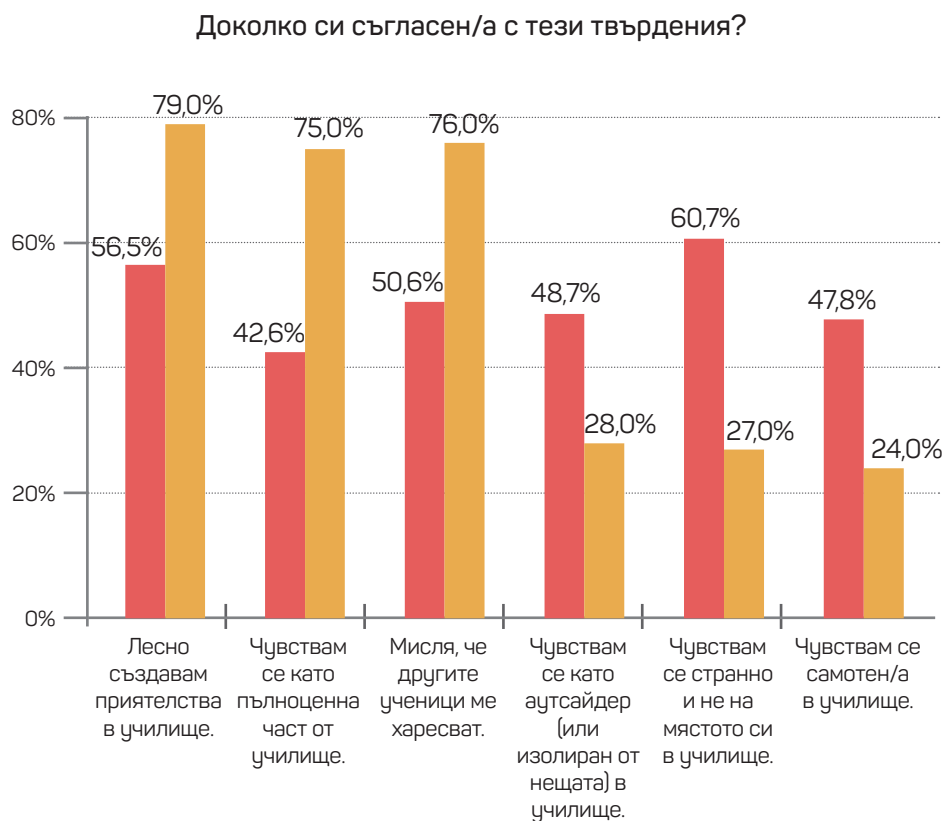
Може да се предположи, че високите нива на тормоз, които докладвахме в Част I, може да имат връзка с усещането за принадлежност към училище, затова изследвахме този феномен. Сред ЛГБТИ учениците тези, които са преживели по-тежък тормоз, основан на сексуална ориентация или изразяване на пола, имат по-ниски нива на принадлежност към училището в сравнение с учениците, които са изпитвали по-рядко тормоз⁴¹ (вж. [Фигура 2.2](#)). Например, почти половината (49,5%) от респондентите, които никога или рядко са били тормозени заради изразяването на пола си, съобщават за положително чувство на свързаност с училището. За разлика от тях, по-малко от една пета (19,9%) от онези, които понякога, често или много често са преживявали тормоз въз основа на изразяването на пола си, отчитат същото.

Фигура 2.1.

Чувство за принадлежност към училище: сравнение между ЛГБТИ ученици и ученици от общото население (дъл на учениците, които са съгласни или напълно съгласни с твърденията) (n = 226)

- ЛГБТИ ученици (15/16 години)
- Резултати от PISA 2022

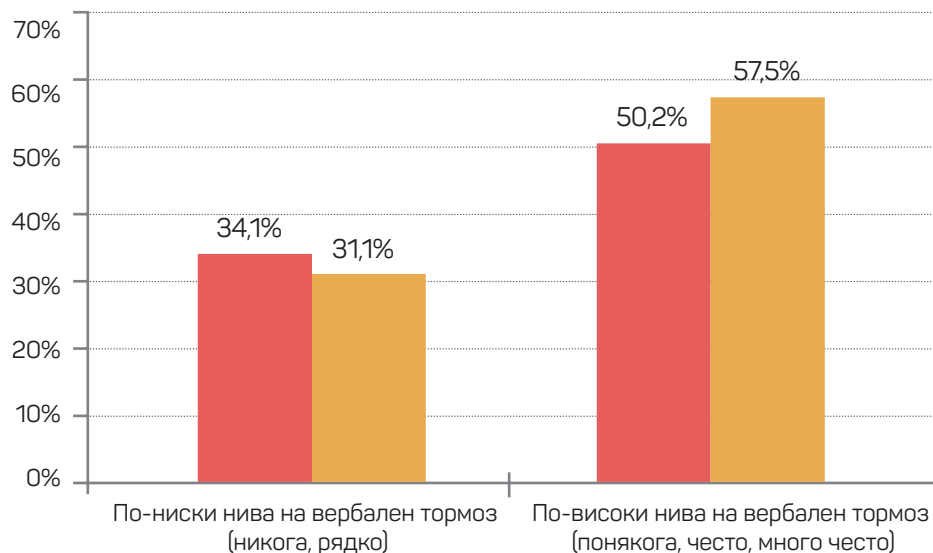

Фигура 2.2.

Чувство за принадлежност към училище и вербален тормоз (n = 701)

- Сексуална ориентация
- Изразяване на пола

Чувство за принадлежност към училище и вербален тормоз

„Животът в училище е доста тежък. От всички гледни точки. „Това са най-приятните години в живота ти“ определено не е така, или поне в повечето случаи. Особено на чувствителните деца абсолютно всичко им влияе [...]“

Данните показват, че ЛГБТИ учениците изпитват значително по-ниско чувство за принадлежност към училищната общност в сравнение с общото ученическо население в България. Тази липса на свързаност е особено изразена сред онези, които често са били обект на тормоз, свързан с тяхната сексуална ориентация или по-лово изразяване. Изследвахме връзката между нивата на тормоз и други аспекти от училищния живот.

Академични постижения

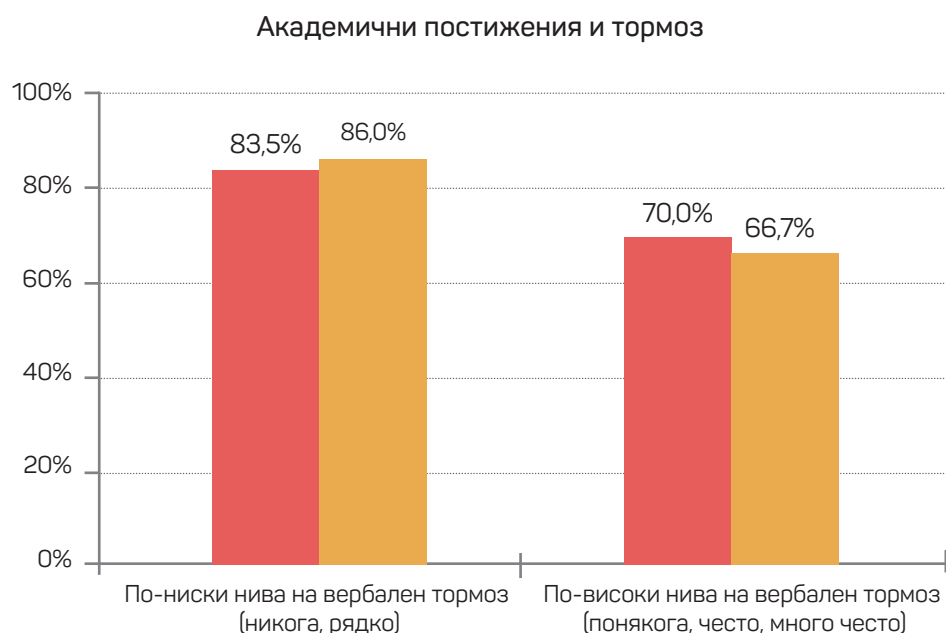
По-високото ниво на подлагане на тормоз е пряко свързано с по-ниските академични постижения сред ЛГБТИ учениците, участвали в проучването⁴². Респондентите, които са изпитвали по-високи нива на тормоз поради сексуалната си ориентация или изразяване на пола, съобщават за по-ниски оценки в сравнение с ученици, които са преживели по-ниски нива на тормоз и насилие (вж. [Фигура 2.3](#)). Например 66,7% от ЛГБТИ учениците, подложени на по-високи нива на словесен тормоз поради изразяването на пола си (понякога, често или много често), съобщават за високи постижения (оценките им са предимно много добри и отлични) в сравнение с 86% от онези, които са били подложени на по-ниски нива на тормоз (никога или рядко).

Тези резултати могат да се обяснят с негативния психологически и емоционален ефект, който тормозът оказва върху учениците. Изправени пред постоянни форми на насилие и дискриминация, ЛГБТИ учениците вероятно изпитват по-високи нива на стрес, тревожност и дори депресия, което може да затрудни тяхната концентрация и ангажираност в учебния процес. Освен това усещането за изолация и липсата на подкрепа в училище може да намалят мотивацията им за академични постижения.

Фигура 2.3.

Академични постижения и тормоз (дял на ученици, които казват, че получават „предимно 5“, „5 и 6“ или „предимно 6“) (n = 712)

- Сексуална ориентация
- Изразяване на пола

„Когато отговорих грешно на даден въпрос, [учителят] спомена „обратни“ хора (нещо, което не би направил с друг ученик).“

Отсъствия от училище

Учениците, които редовно са тормозени или нападени в училище, често се опитват да избегнат тези болезнени преживявания. Както показахме в Част 1, [Фигура 1.2](#), част от тях избягват определени места в училище, а някои от тях може да бягат от часове или да пропускат учебни дни по-често в сравнение с учениците, които не са подложени на такъв тормоз. На въпроса за отсъствията 18% от респондентите съобщават за пропускане на поне един учебен ден от последния месец, в който е трябвало да бъдат на училище.

Установихме, че преживяването на тормоз и нападение е свързано с пропускане на дни в училище.⁴³ На [Фигура 2.4](#) се вижда, че **учениците, преживели по-високи нива на тормоз, свързани с тяхната сексуална ориентация** (32,5% спрямо 10,4%) или **изразяване на пола** (36% спрямо 9,8%), са три пъти по-склонни да пропускат учебни дни.

„Страх ме е всеки ден да отида на училище. Чувствам се толкова сама и изолирана там и не мисля, че това би се променило скоро.“

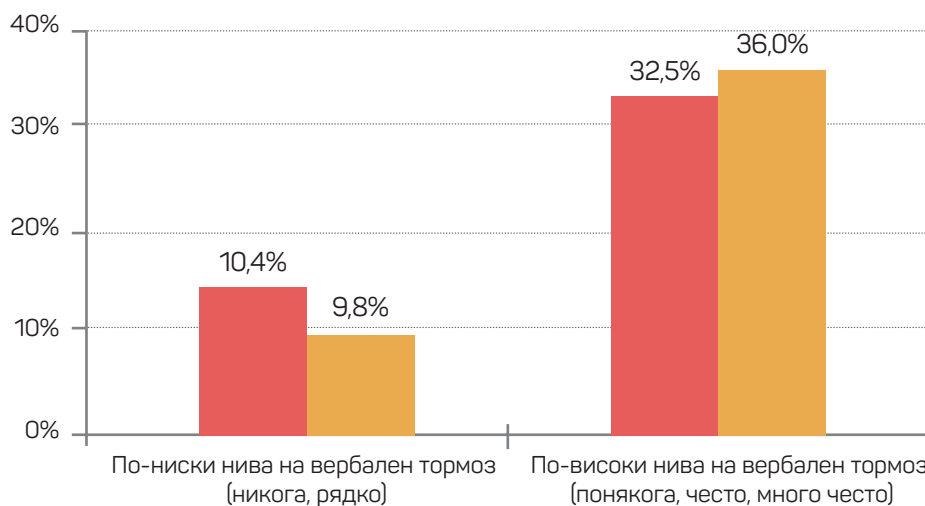

Фигура 2.4.

Отсъствие от училище и тежест на вербалния тормоз в училище (дял на учениците, които са пропуснали поне един учебен ден през последния месец) (n = 837)

- Сексуална ориентация
- Изразяване на пола

През последния учебен месец колко дни не отиде на училище, защото чувстваше, че няма да си в безопасност?

Смяна на училището по неакадемични причини

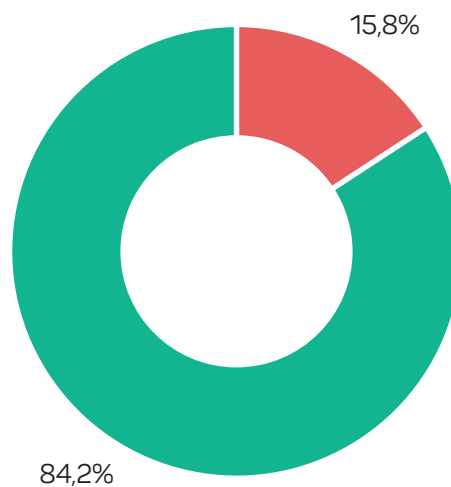
В някои случаи избягването на училището поради тормоз може да ескалира до степен учениците да бъдат принудени да напуснат едно училище и да отидат в друго. Такива промени в училищния ритъм могат да има отрицателни последици за академичния и бъдещия професионален успех. Това бяха причините да попитаме участниците в проучването дали някога са сменяли училището, с изключение на ситуациите, в които това се изисква от нова фаза в обучението им, и ако им се е случвало, какви са причините да го направят. Както се вижда от Фигура 2.5., на 15,8% от респондентите се е наложила смяна на училището, а сред най-честите причини за това са били тормоз и липса на безопасност в училище (41,6%), както и неприемащи или враждебни съученици (41,6%). Важно е да се отбележи, че **в една пета от случаите (20,3%) учениците напускат заради враждебни учители или други представители на персонала.** Следва да отчетем, че съществуват и други причини за смяна на училище като например лоши оценки, голям брой отсъствия или проблеми с психичното здраве, които също могат да бъдат резултат от негативен училищен климат.

Фигура 2.5.

Смяна на училище по неакадемични причини (n = 716)

- Да
- Не

Налагало ли ти се е да смениш училището си по причина, различна от приключване на академичен етап?

Каква беше причината (n = 113)*	%
Слаб успех	48,5
Тормоз/агресия в училище или липса на безопасност	41,6
Неприемащи или враждебни ученици	41,6
Неприемащи или враждебни учители или училищен персонал	20,3
Депресия, тревожност, стрес или други психологически проблеми	7,1
Твърде много отсъствия	2,7
Училищни правила/практика, които се отразяват на начина, по който изразявам себе си и пола си	1,8
Други причини	33,6

*Забележка: Поради опцията за посочване на повече от един отговор, сборът проценти достига повече от 100%

„В училище има хора, които хейтят всеки, който не е хетеросексуален. Аз се радвам, че те не са наясно, че аз съм лесбийка, защото ако получавах такива коментари, бих сменила училището на момента.“

Психично здраве

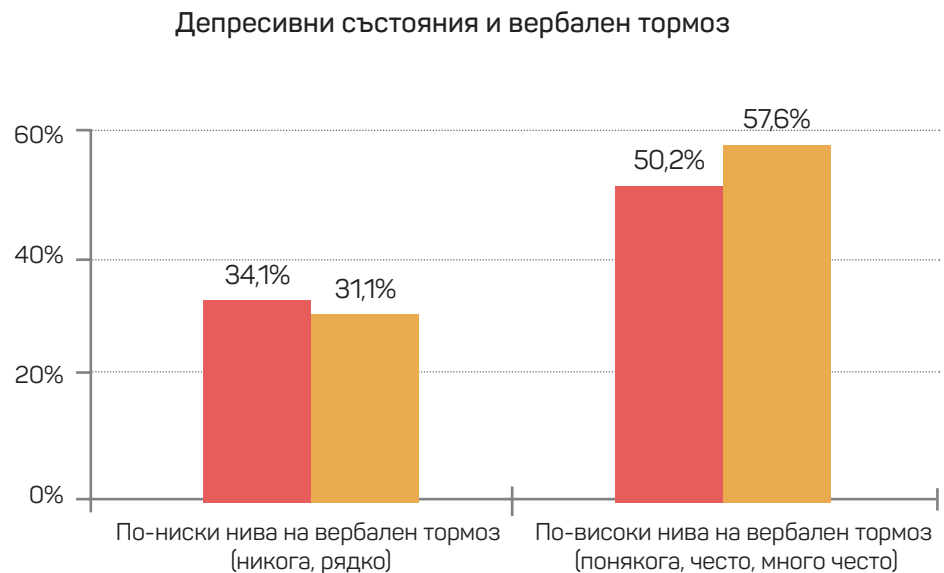
Враждебната среда и тормозът в училище могат да имат отрицателно въздействие върху психичното здраве и самооценката на учениците. Като се има предвид, че ЛГБТИ учениците е по-вероятно да преживеят тормоз и нападение в училище, особено важно е да се проучи как тези преживявания са свързани с тяхното благосъстояние. Респонденти, съобщаващи за по-тежък тормоз във връзка със сексуалната си ориентация или изразяване на пола, имат по-високи нива на депресивни състояния от тези, които съобщават за не толкова тежък тормоз (вж. [Фигура 2.6](#)). Например **преживелите по-високи нива на вербален тормоз поради своята сексуална ориентация или изразяване на пола (понякога, често, много често) съобщават 1,5 пъти повече за високи нива на депресивни състояния**⁴⁴ (50,2% спрямо 34,1% за сексуална ориентация; 57,5% спрямо 31,1% за изразяване на пола) спрямо тези, при които нивата на тормоз са били по-ниски (никога, рядко).⁴⁵

ЛГБТИ ученици, които съобщават за по-чест тормоз във връзка със сексуалната си ориентация или изразяване на пола, също имат по-ниски нива на самооценка (вж. [Фигура 2.7](#)).⁴⁶ Изпиталите по-високи нива на словесен тормоз имат по-рядко висока самооценка от тези, които са изпитали по-ниски нива (26,0% спрямо 42,2% за изразяване на пола; 35,0% спрямо 41,1% за сексуална ориентация).

Фигура 2.6.

Депресивни състояния и вербален тормоз (дял на учениците, отчитащи над средните нива на депресивни състояния) n = 686)

- Сексуална ориентация
- Изразяване на пола

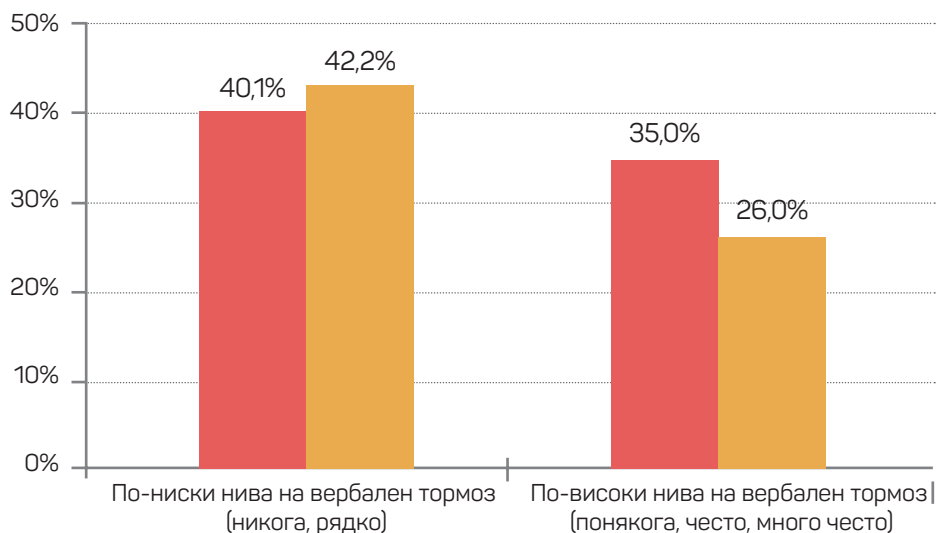

Фигура 2.7

Самооценка и вербален тормоз (дял на учениците, отчитащи над средните нива на самооценка) (n = 681)

- Сексуална ориентация
- Изразяване на пола

Самооценка и вербален тормоз

Суицидни намерения

Друго тревожно откритие от проучването ни през 2018 г. беше колко голям дял от участниците бяха посочили, че са имали сериозни мисли за самоубийство през последната година. В сегашното издание отново попитахме учениците дали са обмисляли сериозно да отнемат живота си пред последната година с цел да илюстрираме каква е връзката между суицидните мисли и училищния климат. **ЛГБТИ учениците, които са преживели по-високи нива на словесен тормоз заради сексуалната си ориентация⁴⁷ и изразяването на пола си⁴⁸, по-често съобщават за депресивни състояния и самоубийствени мисли и намерения (вж. Фигура 2.8).**

В световен план самоубийството е сред водещите причини за смърт сред младежите (между 10 до 19 години)⁴⁹. **Половината (49,6%) от респондентите в нашето проучване споделят за суицидни мисли.** Това са 338 млади хора, които са се чувствали толкова безнадеждни, самотни или подтиснати през миналата учебна година, че сериозно са обмисляли да отнемат живота си. Малко под една трета от всички участници (29,5%) са посочили, че са правили опит за самоубийство в този период. Отчасти успокояващо е, че всички те са били в състояние да попълнят проучването ни през лятото и се надяваме всеки от тях да е намерил нужната подкрепа.

Тези данни подчертават колко критично важно е да се обърне внимание на психичното здраве на учениците като цяло, особено на учениците от уязвими групи, и да се предприемат мерки за намаляване на тормоза в училище. Необходимо е създаването на по-безопасна и приобщаваща училищна среда, в която учениците не се страхуват да бъдат себе си и не са изложени на дискриминация и насилие. Ефективни политики и интервенции, насочени към превенция на тормоза, биха могли да допринесат за значително подобряване на благосъстоянието на тези младежи и да предотвратят бъдещи трагични последствия. Подробните ни препоръки могат да се намерят на стр. 65.

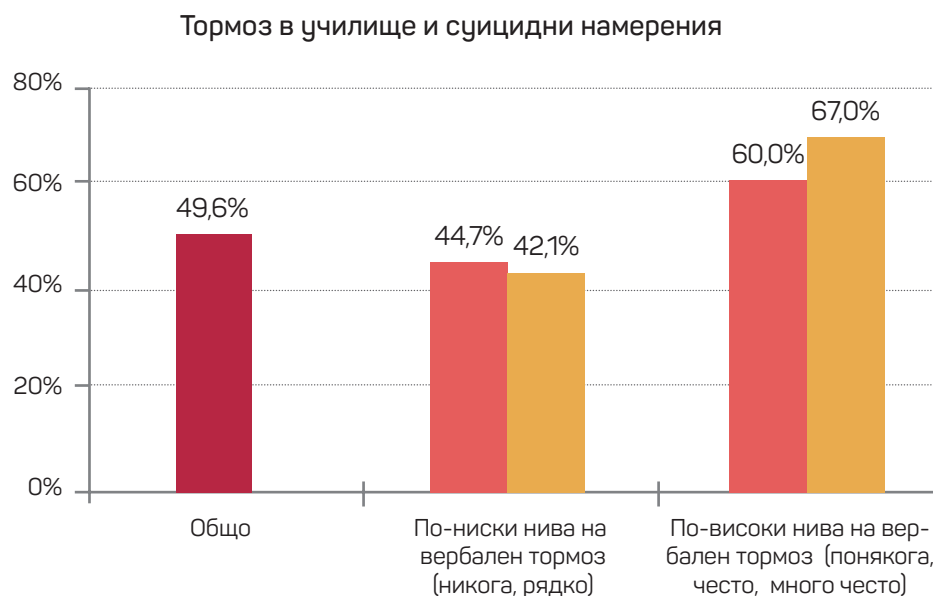
„Повечето от нас не се справят особено добре психически, но се страхуваме да говорим за това, защото не искаме другите хора в живота ни да знаят. Тяхното знание би променило отношението им към нас негативно. Бихме искали хората да приемат ЛГБТ+ общността не като нещо ново и провокативно, а като нормални човешки права/чувства, каквито са и винаги са били.“

Фигура 2.8.

Показатели за връзката между самоубийствени намерения и тормоз в училище (n = 681)

- Сексуална ориентация
- Изразяване на пола
- Общо

Тук добавяме секция с ресурси, подобна на тази, която предоставихме и на участниците в проучването, които решиха да отговорят на въпросите за суицидните намерения и действия:

Ако изпитваш емоционално страдание или имаш мисли за самоубийство, **има хора, които можеш да потърсиш за подкрепа**. Можеш да потърсиш родител, психолог, педагогически съветник, учител или друг възрастен, който да те подкрепи. Можеш и да дадеш съгласието си на твой приятел да сподели с доверен възрастен, че имаш нужда от помощ.

Следните организации разполагат с безплатни услуги за подкрепа, които са на твое разположение:

Телефонна линия 116111 – <https://www.116111.bg> – **Националната телефонна линия**, която се управлява и администрира от Държавната агенция за закрила на детето. Операторите, които отговарят на обажданията, са обучени психолози, които 24 часа, 7 дни в седмицата, анонимно и напълно безплатно са готови да изслушат, подкрепят, консултират и насочват обажданията се по всички въпроси, които ги вълнуват.

Онлайн чат на singlestep.bg – Всяка вечер от 20 до 23 часа можеш да пишеш на **анонимния ни чат за емоционална подкрепа за ЛГБТИ+ младежи**, воден от обучени доброволци.

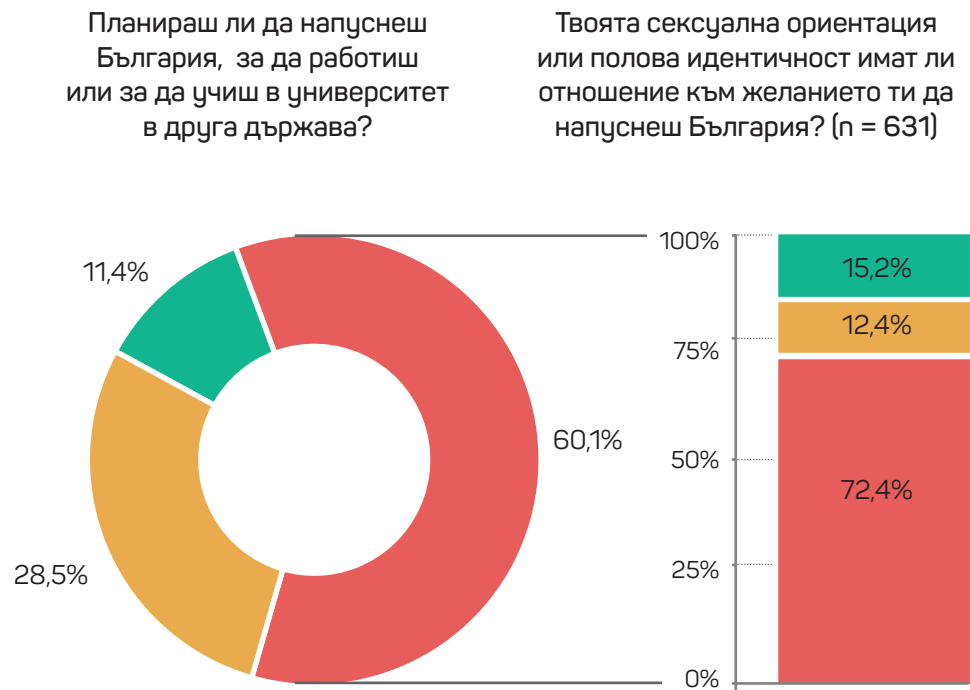
Емигриране от България

Населението на България е сред най-бързо намаляващите в света⁵⁰. Това се дължи, освен на други демографски проблеми като застаряващото население, и на високите нива на емиграция на българите, които не намаляват. Имайки предвид, че повечето участници в нашето проучване отчитат негативен опит с училищния климат, което е свързано с тяхната сексуална ориентация или изразяване на пола, попитахме респондентите дали планират да напуснат България с цел образование или работа. Както се вижда на **Фигура 2.9.**, **трима от петима (60,1%)** съобщават, че **възнамеряват да напуснат страната**, в допълнение над една четвърт (28,5%), които не са сигурни. От тези, които посочиха, че **планират да напуснат или не са сигурни, три четвърти (72,4%)** съобщават, че **намерението им да напуснат България е свързано със сексуалната им ориентация или половата идентичност**. Така тревожната статистика за емиграцията от България има потенциала да се засили.

Фигура 2.9.

Планираш ли да напуснеш България, за да работиш или за да учиш в университет в друга държава? (n = 712)

- Не
- Не съм сигурен
- Да

Обобщение

Накратко, преживяването на тормоз може да доведе до по-неприветливи училища, по-негативни образователни резултати и по-лошо психично състояние за ЛГБТИ учениците. То може също да допринесе те да напускат страната по-често в търсене на по-добри възможности и повече приемане. За да им се предостави благоприятна среда за обучение, следва да се положат усилия за предотвратяване на тормоза и за реакция в случаи на проявлението му в училище. В Част трета от този доклад ще разгледаме наличните ресурси за подкрепа на ЛГБТИ учениците, които могат да допринесат за положителното им преживяване на образователния процес.

Степента на преживения тормоз остава все така важен фактор за редица академични и лични фактори като успеха, чувството за принадлежност към училището и нивата на депресия и самооценка.

Спрямо резултатите от 2018 г. няма промяна в дела на учениците, които сменят училището си по причини, различни от смяната на образователния етап. **Спаднал е делът на учениците, които са отсъствали поне един ден от училище през последния месец на учебната година⁵¹.** Сега 18,0% са отсъствали един ден, тогава са били 23,6%.

Притеснителна е тенденцията за влошаване на психичното здраве на ЛГБТИ младежите, особено данните, че **участниците, които са имали суицидни намерения, са се увеличили⁵²** от 42,1% на 49,6%.

Възможно е тези тревожни тенденции да обясняват и увеличаването на дяла на ученици, които смятат да напуснат държавата⁵³. През 2018 г. 53% от участниците са посочили, че смятат да учат и/или работят извън България след като завършат, а за половината от тях (51,9%) тяхната ЛГБТИ идентичност е свързана с това решение. 60,1% от настоящите участници планират да заминат и при почти три четвърти от тях (72,4%) тяхната сексуална ориентация или пола идентичност е част от причината.

ЧАСТ ТРЕТА: Ресурси и подкрепа в училище

В Част 1 и 2 на доклада разгледахме трудностите и негативните преживявания на ЛГБТИ учениците в училище. В тази последна част ще се фокусираме върху наличните ресурси и форми на подкрепа, на които учениците могат да разчитат, за да се справят с тези предизвикателства, както и доколко тези ресурси са достъпни и ефективни.

Наличие на подкрепа от съучениците

„Радвам се, че завърших и се магнах от тях. Обичам училището си, но не и хората там.“

ЛГБТИ учениците може да се чувстват много несигурни покрай съучениците си. В Част 1 се споменава, че те често са обект на вербален тормоз от съучениците си. По-малко от една трета (29,2%) от респондентите смятат, че останалите ученици в училище приемат ЛГБТИ хората („напълно ги приемат“ или „донякъде ги приемат“, виж [Фигура 3.1](#)). Повече ученици (41,5%) споделят, че негативните коментари от съучениците им повлияват най-негативно върху усещането им за безопасност в училище (в сравнение с коментари от учителите им (30,3%) или друг училищен персонал (30,8%)⁵⁴.

Почти всички (95,2%) от ЛГБТИ учениците в нашето проучване съобщават, че знаят за поне още един ЛГБТИ ученик в училището си (вж. [Фигура 3.2](#)). Учениците са споделяли много по-често на приятел, отколкото на учител или член от семейството, когато са преживели тормоз⁵⁵ ([Фигура 1.15](#)). Тези резултати подчертават ключовата роля на връстниците в оказването на подкрепа на ЛГБТИ учениците.

Все пак, връстниците не винаги разполагат с необходимата подготовка, за да предоставят ефективна помощ, дори при най-добро желание. Липсата на съответните умения, знания и опит ограничава способността им да се справят с тежки емоционални състояния и да осигурят дългосрочна подкрепа. Само около една десета (13,8%) от респондентите съобщават, че имат достъп до програми или групи за ЛГБТИ младежи извън училище, но около половината от тези, които знаят за такива програми, са ги посещавали, общо 6,1% от всички ученици (вж. [Фигура 3.3](#)).

Изследвахме какви други ресурси са на разположение на ЛГБТИ учениците и как наличието им е свързано с благополучието на участниците.

„Искало ми се е да създам приветливо пространство за ЛГБТИА+ хора в училище, но се страхувах да не издам както себе си, така и останалите членове.“

„Отношението на хората в училище относно ЛГБТИ хората не е кой знае колко негативно, но не е и позитивно. Тоест от сорта на „Нека бъдат гейове, но не искам да го виждам.“

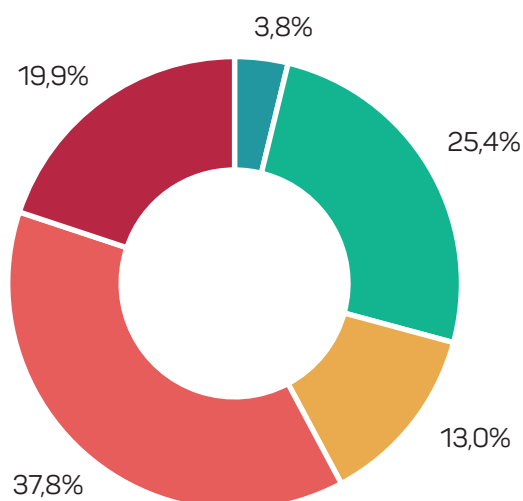

Фигура 3.1.

Усещане за приемането на ЛГБТИ хора от страна на останалите ученици (n = 729)

- Напълно ги приемат
- Донякъде ги приемат
- Неутрално
- Не ги приемат напълно
- Изобщо не ги приемат

Доколко останалите ученици приемат ЛГБТИ хората в твоето училище?

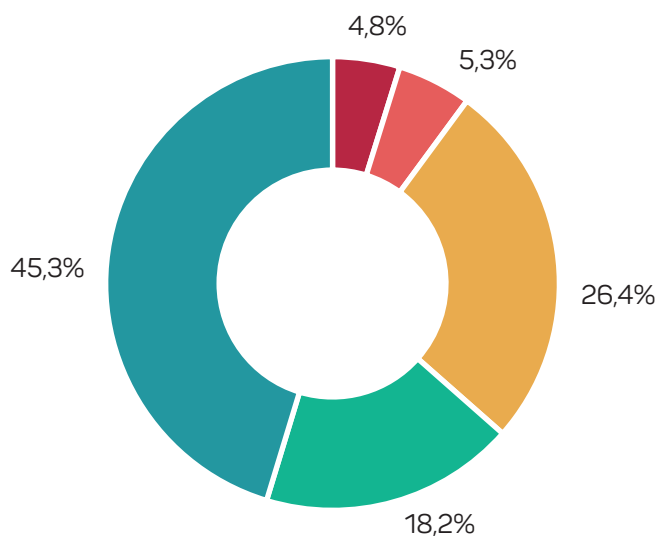

Фигура 3.2

Колко други ЛГБТИ ученици познаваш в училище (освен себе си)? (n = 735)

- Нито един
- Един
- Между 2 и 5
- Между 6 и 10
- Повече от 10

Колко други ЛГБТИ ученици познаваш в училище (освен себе си)?

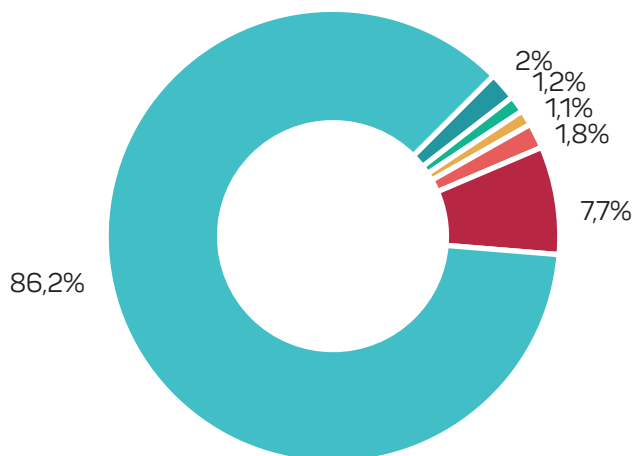

Фигура 3.3.

Наличие и участие в програми или групи за ЛГБТИ младежи (n = 732)

- Много често
- Често
- Понякога
- Рядко
- Никога
- Не знам за подобна група в моя район

Има ли и колко често се включваш в групи за ЛГБТИ младежи?

Подкрепа от училищния персонал

Подкрепящите учители и друг училищен персонал служат като важен ресурс за ЛГБТИ учениците. Те могат да бъдат пример за подражание за всички ученици в училище, а тези, които демонстрират положително отношение и подкрепят ЛГБТИ учениците, могат да изградят уважение към многообразието сред ученическата общност. Установихме, че ЛГБТИ ученици с по-голям брой подкрепящи учители или училищни служители по-често съобщават, че ученическата общност като цяло подкрепя ЛГБТИ хората⁵⁶ (31,9% с подкрепящ училищен персонал спрямо 7,2%, които нямат подкрепящ училищен персонал).

Възможността учениците да разговарят със загрижен възрастен в училище може да окаже значително положително въздействие върху училищните преживявания, особено за тези, които се чувстват маргинализирани или преживяват тормоз. **По-голямата част от участниците в проучването (82,5%) биха могли да идентифицират поне един член на училищния персонал, който според тях подкрепя ЛГБТИ учениците в тяхното училище** (вж. [Фигура 3.4](#)). Анализът показва, че по-големият брой подкрепящи учители е свързан с по-високи академични резултати, по-малко пропуснати учебни дни и по-голямо усещане за принадлежност на учениците към училището⁵⁷. Респондентите, които отчитат повече подкрепящи учители и училищен персонал в своите училища, отчитат по-високи нива на самооценка и по-ниски нива на депресия (вж. [Фигура 3.5](#))⁵⁸.

„Има учители в училище, които като цяло са се държали сексистки и са проявявали такова поведение. Никой от възрастните не смее директно да каже нещо хомофобско/трансфобско, но си личи, че не приемат ЛГБТ+ общността.“

Много малка част (6,5%) от анкетираните смятат, че училищната им администрация подкрепя ЛГБТИ учениците (посочили са, че я приемат за много подкрепяща или донякъде подкрепяща). Това подсказва, че дори учениците да възприемат някои учители като подкрепящи, това все още остава на лично ниво, а не като обща училищна политика. Всичко това допринася към общата липса на реакция към хомофобски и трансфобски коментари и толерирането им.

За да разберем дали някои училищни служители са възприемани като по-подкрепящи, попитахме ЛГБТИ учениците колко комфортно биха се чувствали да говорят с различни училищни служители по въпроси, свързани с ЛГБТИ темата. Както се вижда от Фигура 3.6., повечето респонденти не биха се чувствали комфортно да говорят с училищни служители за проблемите, свързани с принадлежността им към ЛГБТИ общността. Все пак **най-положително биват идентифицирани училищните специалисти по психично здраве**⁵⁹ (психолози или педагогически съветници). Над една трета от учениците (39,2%) казват, че се чувстват „много комфортно“ или „донякъде комфортно“, когато говорят за свързаните с идентичността си проблеми с тези специалисти.

Важно е да се продължат усилията за подобряване на цялостния училищен климат в училище за подкрепа на всички малцинствени групи в училище, включително ЛГБТИ учениците. Ключова роля за това имат учителите и другият училищен персонал, които да окажат подкрепа и ефективни мерки в случай на тормоз или враждебни прояви от страна на други ученици.

„Учителката ни по философия определи всички ЛГБТ+ хората като психично болни.“

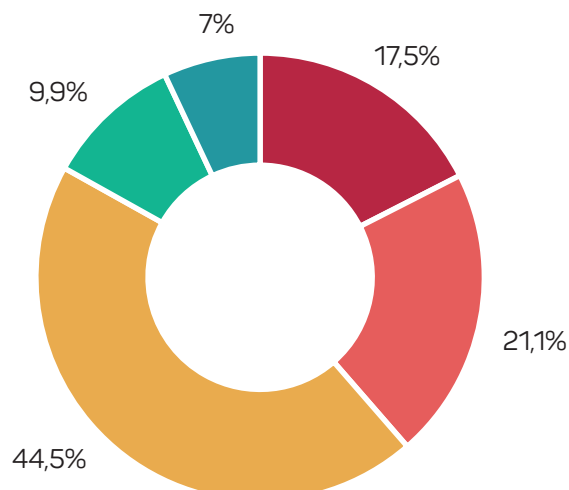

Фигура 3.4.

Брой на учители и училищен персонал, които подкрепят ЛГБТИ учениците в тяхното училище (n = 710)

- Нито един
- Един
- Между 2 и 5
- Между 6 и 10
- Повече от 10

Колко учители и членове на училищния персонал подкрепят ЛГБТИ учениците в твоето училище?

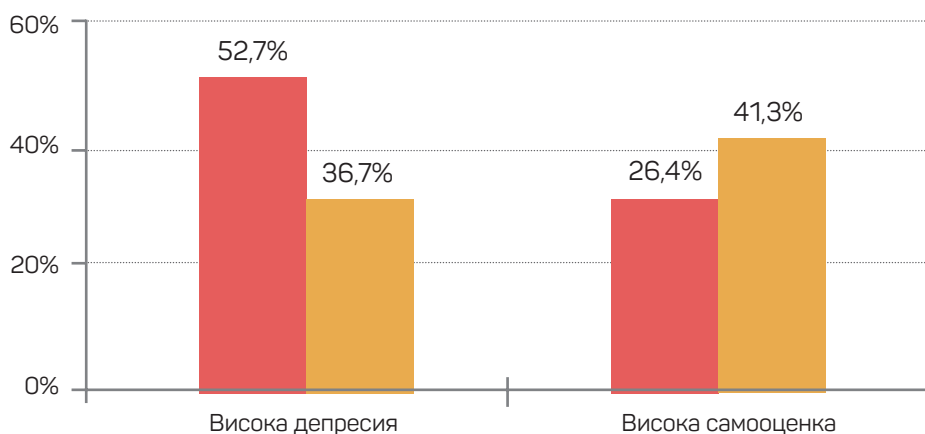

Фигура 3.5.

Психологическо състояние на учениците спрямо наличието на подкрепящ учител (n = 670)

- Няма подкрепящи учители
- Имат поне един подкрепящ учител

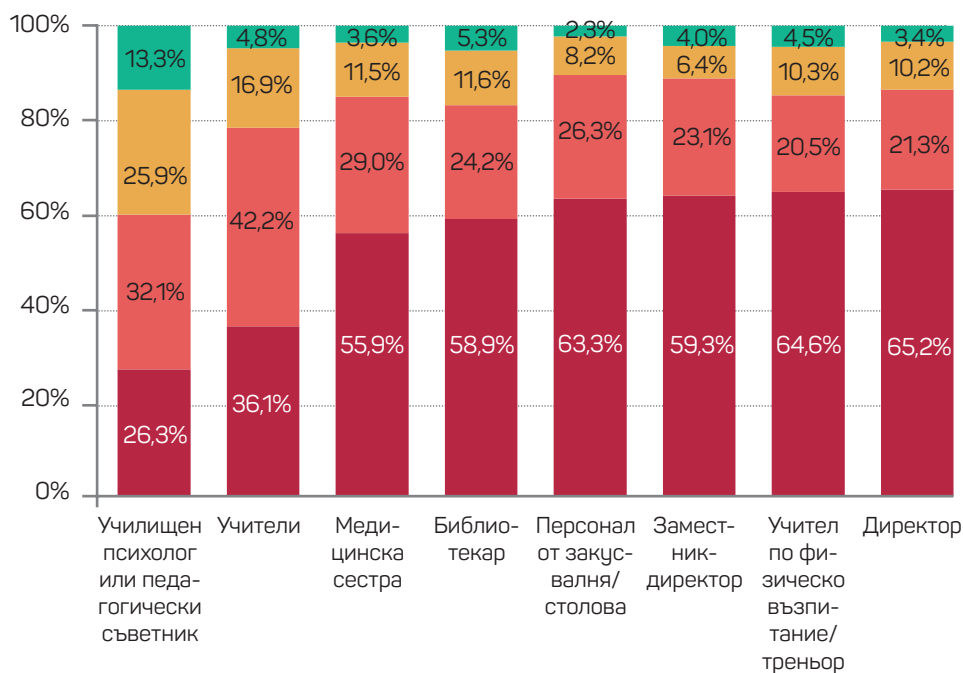
Психологическо състояние на учениците спрямо наличието на подкрепящ учител

Фигура 3.6.

Ниво на комфорт за разговоране с училищния персонал по ЛГБТИ въпроси (n = 715)

- Много некомфортно
- По-скоро некомфортно
- По-скоро комфортно
- Много комфортно

Доколко би се чувствал/а комфортно да говориш със следните хора от твоето училище, насаме, по ЛГБТИ въпроси?

Намеса при хомофобски коментари

Един важен начин, по който училищният персонал може да демонстрира нетърпимост към всякакви форми на тормоз и насилие, е редовно да се намесва, когато чува хомофобски коментари сред учениците. Когато ЛГБТИ учениците съобщават, че техните учители и други членове на училищния персонал реагират в тяхна подкрепа в такива ситуации, те имат по-високи нива на принадлежност към училищната общност и по-добро психологическо състояние (вж. [Фигура 3.7.](#))⁶⁰. Учениците преживяват вербален тормоз по-рядко, когато намесите от страна на учителите са оценени като ефективни⁶¹.

„Куиър или не, системата проваля всички ни. Липсата на какъвто и да е безопасен начин да отстоявам себе си и правото си да съществувам се усеща ужасно много. Дори хората, към които би трябвало да мога да се обърна за подкрепа, откровено признават, че мразят „всички тези изроди.“

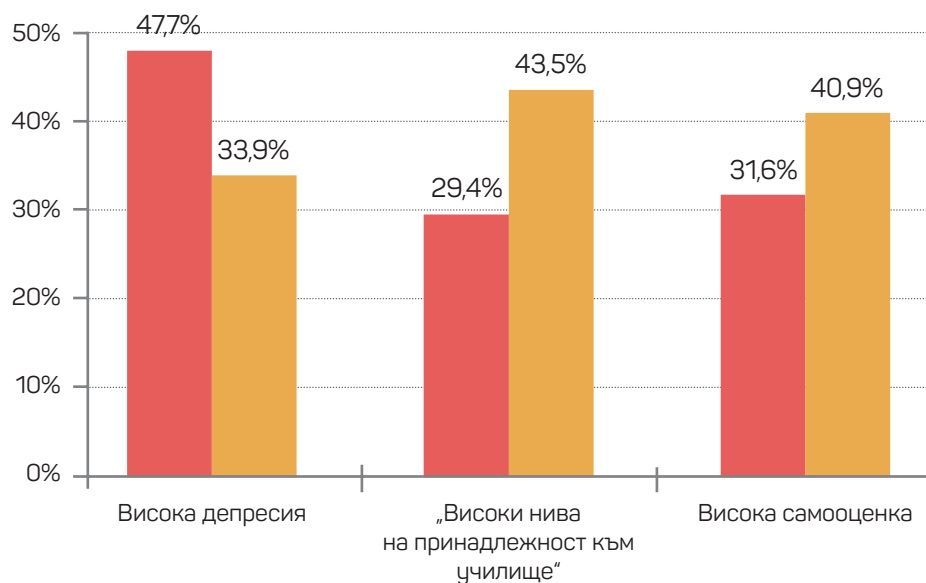

Фигура 3.7.

Намеса на училищния персонал при хомофобски коментари и благополучие на учениците (n = 496)

- Няма намеса от страна на персонала (никога)
- Има намеса от страна на персонала (понякога, често, винаги)

Намеса на училищния персонал при хомофобски коментари и благополучие на учениците

Приобщаващи учебни ресурси

През учебната 2020/2021 година се въведе нов учебен предмет от 11. клас – Гражданско образование. Той акцентира върху правата и отговорностите на гражданите, политиката и демокрацията и идентичностите и различията в обществото. Учебният план по този предмет включва темата „Идентичности и различия в обществото“, а сред понятията, които учениците изучават, са „идентичност (културна, национална, етническа, гражданска...), социална група, дискриминация, малцинство, ксенофобия, солидарност, културно влияние и европейско гражданство“⁶². Сред уменията, които учениците следва да усвоят, е разпознаването на „случаите на дискриминация по полов, религиозен, етнически и расов признак, а също и на хора с увреждания“, както и колко е важна борбата с дискриминацията. В някои учебни ресурси по предмета **сексуалната ориентация е спомената като защитена характеристика при случаи на дискриминация, както е записано в Закона за защита от дискриминация (ЗЗД)**⁶³.

Дори когато сексуалната ориентация е спомената в тези няколко учебни ресурса, то е единствено като изброяване в списък с признаци, по които някой може да бъде дискриминиран. Навлизането в темата по конструктивен начин зависи до голяма степен от готовността и желанието на учителите.

Имайки предвид, че ЛГБТИ темите (личности, събития, правна рамка и др.) са свързани с всички сфери на човешкото познание, попитахме учениците в нашето проучване дали по време на уроците в училище са им били представяни такива теми и исторически събития или факти, свързани с тях.

Следва да се подчертае, че представянето на информация по такива теми не означава на учениците да се „преподава да бъдат част от ЛГБТИ общността“. Означава **ЛГБТИ хората и тяхното съществуване да са представени обективно като нормална част от човешката история и култура, както и да се насърчи защитаването на техните базови човешки права**, да не стават обект на дискриминация и да получават равно третиране като останалите граждани.

На над половината респонденти (51,5%) никога не е представяна такава информация (Фигура 3.8.). На близо една трета (31,9%) е била предоставена само негативна информация, а 6,5% са получавали и положителна, и отрицателна информация за ЛГБТИ хората в час. **Само позитивна информация са получи една десета от учениците (10,1%)**. Тези, на които в клас е преподавана положителна информация, свързана с ЛГБТИ темата, най-често споменават предметите философия, психология, гражданско образование, чужд език, литература и биология като часове, в които са получили тази информация. В Таблица 3.1. са посочени предметът и делът на учениците, на които е преподавана положителна информация. Също така е показан и делът от всички ученици в извадката. Например сред малкия дял ученици (16,6%), на които е преподавана каквато и да е положителна информация по ЛГБТИ въпроси, 47,5% са казали, че това се е случило в час по философия, психология или гражданско образование, но това са само 5,1% от всички 1109 ученици в извадката.

Попитахме респондентите и дали се чувстват комфортно да повдигат ЛГБТИ въпроси в час. Под една шеста от учениците (15,2%) съобщават, че се чувстват много комфортно или донякъде комфортно да го направят (вж. Фигура 1.9.).

Изглежда, че въвеждането на предмета „Гражданско образование“ е важна, но недостатъчна стъпка към представянето на ЛГБТИ темите на учениците като нормална част от заобикалящия ги свят, за която могат да говорят спокойно с преподавателите си.

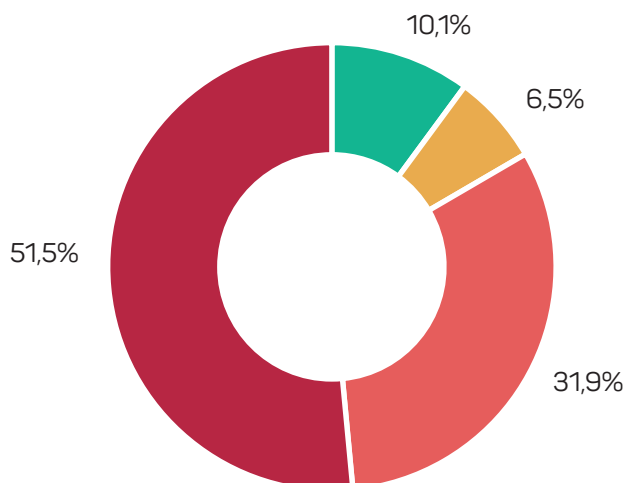

Фигура 3.8.

Дял на учениците, на които са преподавани ЛГБТИ теми в училище: положително и отрицателно съдържание (n = 740)

- Само положително
- Положително и отрицателно
- Само отрицателно
- Никакво

Какво съдържание ти е преподавано в училище по ЛГБТИ теми?

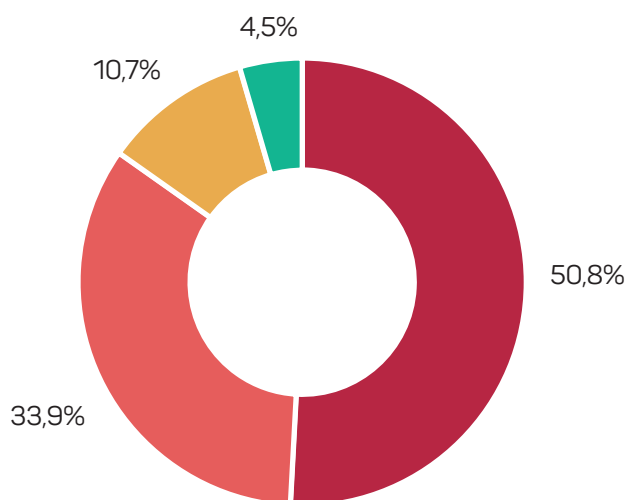

Фигура 3.9.

Ниво на комфорт на учениците да повдигат ЛГБТИ теми в час (n = 710)

- Много некомфортно
- По-скоро некомфортно
- По-скоро комфортно
- Много комфортно

Доколко ти е комфортно да повдигаш ЛГБТИ теми в час?

„Най-позитивните думи, които съм чувал относно ЛГБТИ+ обществото, бяха на госпожата ми по история, когато говореше как не било добре, че хомосексуалните хора ги изпращат в Белене през социализма.“

Таблица 3.1.
Положително представяне на теми, свързани с ЛГБТИ в клас

	% от учениците, на които им е преподавана положителна ЛГБТИ информация (n = 104)	% от всички ученици в проучването (n = 880)
Философия/ Психология/ Гражданско образование	47,5	5,1
Чужд език	25,8	2,8
Литература	25,8	2,8
Биология	25,0	2,7
Друго	12,5	1,4
Български език	11,7	1,3
История	15,0	1,6
Час на класа	7,50	0,8
Изобразително изкуство	5,80	0,6
Физическо възпитание	2,5	0,3
Музика	2,5	0,3
Математика	2,5	0,3
Химия	1,7	0,2
Физика	0,8	0,1

*Забележка: Поради опцията за посочване на повече от един отговор, сборът не прави 100%.

Училищна политика за справяне с агресията, тормоза, вербалното и физическо насилие в училище

Попитахме учениците дали в училището им има политика относно агресията, тормоза или посегателствата срещу тях и дали тази политика изрично включва сексуалната ориентация и половата идентичност. Както е показано на [Фигура 3.10.](#), **по-голямата част от учениците (60,2%) отговарят, че няма политика в тяхното училище или не знаят за такава**, а едва 3.4% потвърждават, че училището им има политика, споменаваща сексуалната ориентация или половата идентичност.

Въвеждането на по-обстойни политики срещу тормоза, които обхващат реалните ситуации, с които учениците се сблъскват, е важна стъпка към създаването на по-приемаща училищна среда.⁶⁴ **В училища, където са въведени училищни политики и практики, подкрепящи ЛГБТИ учениците, тези ученици значително по-рядко са чувствали заплахата в училище и по-рядко са имали суицидно поведение.** За хетеросексуалните ученици наличието на включващи политики и практики е свързано с по-редки преживявания на усещане на несигурност в училище, сексуално насилие, чувство на тъга или безнадеждност и с по-рядка употреба на наркотици⁶⁵.

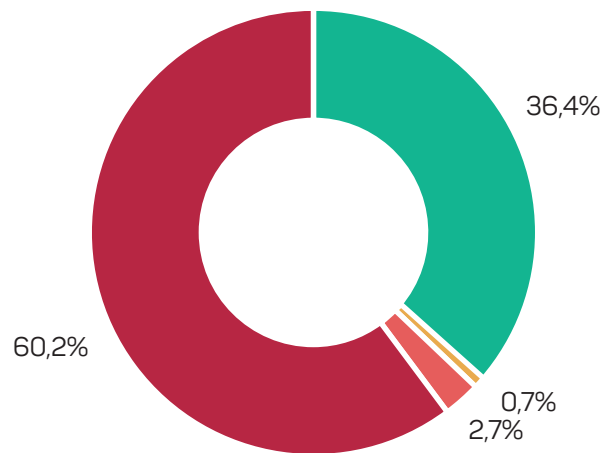
Както описахме в предговора, според действащите закони и механизми на страната, училищата са задължени да осигурят ясна и обстойна политика против тормоза, която да бъде известна на всички ученици и да бъде ефективно прилагана. Такава политика не само гарантира изпълнението на правните задължения на училището, но също така може да повиши усещането за безопасност и принадлежност сред учениците.

Фигура 3.10.

Наличие на училищна политика срещу тормоза (n = 744)

- Само обща политика
- Включва сексуална ориентация
- Включва сексуална ориентация и полова идентичност
- Няма политика или не е позната

Има ли политика срещу тормоза в твоето училище?

Подкрепа от семейството

В това издание на проучването включихме и въпроси за живота у дома и взаимоотношенията със семейството. Това са ключови фактори в емоционалната подкрепа и усещането за безопасност на учениците, а и родителите са част от по-широкия контекст на училищната общност. Нагласите и реакциите в семейството могат да окажат влияние върху самовъзприятието на младите хора и справянето им с предизвикателствата в училище.

Първо зададохме на учениците въпроса как биха описали връзката със своите родители/настойници. Над половината (56,5%) я описват като добра или много добра (вж. [Фигура 3.11](#)). Попитахме ги и доколко им е комфортно да говорят с родителите си по различни теми, които са важни за психосоциалното им развитие. Около половината са посочили, че им е комфортно да обсъждат вярванията си за света (политика, морал и т.н) (57,8%) и лични проблеми (44,2%), но **по-малко от една четвърт се чувстват комфортно да обсъждат романтичните си връзки (23,7%), сексуалността си (22,6%) и ЛГБТИ+ въпроси (21,0%) с родителите/настойниците си** ([Фигура 3.12](#)). Още по-притеснително е, че две пети от младежите (39,0%) не се чувстват комфортно да обсъждат нито един от тези въпроси със семействата си. Както споменахме в Част 1, 56,1% от учениците са споделяли (понякога, в повечето случаи или винаги) с член на семейството си, кога-

то са преживявали тормоз в училище (виж [Фигура 1.18.](#)), но при под три от пет (57,2%) от тези случаи значимият възрастен някога се е свързвал с училището по този повод.

Имайки предвид, че 43,0% от респондентите не сигнализират на училищния персонал от страх да не бъдат разкрити пред семейството си или пред учител като ЛГБТИ (виж [Фигура 1.19.](#)), беше важно да попитаме колко от учениците са открити пред семействата си за сексуалната си ориентация и/или половата си идентичност, както и каква е реакцията и отношението на родителите/настойниците им.

На [Фигура 3.13.](#) се вижда, че най-големият дял участници в проучването (40,8%) не са разкрити пред никой член на семейството си, а под двама от петима (38,5%) са разкрити пред поне един родител/настойник. Около една четвърт (28,2%) са разкрити пред брат или сестра, като за около половината от тях (общо 13,5%) знае само братът или сестрата, а родителите – не. Почти всички участници, които са разкрити пред друг член от семейството, са посочили, че това е техен братовчед или братовчедка. **Един-единствен участник изрично е посочил, че е разкрит пред цялото си семейство.**

Младежите, които са се разкрили пред членове на семейството си, са срещнали различни реакции. Както може да се види на [Фигура 3.14.](#), под една пета (18,2%) получават много подкрепа, 44,0% получават някаква подкрепа, а над една трета (37,0%) не получават никаква. Попитахме и за нагласата на семейството към ЛГБТИ темата с въпроса „През последната година колко често членове от семейството ти са правили хомофобски или трансфобски коментари към теб?“. Почти три пети (58,7%) от участниците са ставали обект на анти-ЛГБТИ коментари от членове на семейството си (постоянно, често, понякога или рядко) (виж [Фигура 3.15.](#)).

Такива коментари могат да допринесат за усещане за враждебна атмосфера у дома и да се отразят негативно на усещането за безопасност и на психичното състояние на младежите. Изследвахме тези връзки и установихме, че учениците, **чиито родители са правили анти-ЛГБТИ коментари към тях** (постоянно, често, понякога или рядко), **е по-вероятно да не се чувстват в безопасност заради сексуалната си ориентация, да имат високи нива на депресия, по-ниска самооценка и да са имали сериозни мисли за самоубийство**⁶⁶.

На [Фигура 3.16.](#) може да се види, че:

- Почти три четвърти (73,3%) от учениците, чиито родители са правили анти-ЛГБТИ коментари към тях, не се чувстват в безопасност заради сексуалната си ориентация, спрямо 37,4% от тези, чиито родители не са правили такива коментари;
- Почти половината (47,6%) от учениците, които чуват такива коментари вкъщи, са докладвали над средните нива на депресия спрямо 28,0% от тези, чиито родители не са правили такива коментари;
- Почти трима от петима ученици (58,9%), чиито родители отправят анти-ЛГБТИ коментари към тях, сериозно са обмисляли са-

моубийство през последната година в сравнение с под двама от петима (38,2%) от тези, които не чуват такива коментари вкъщи.

Тези данни илюстрират, че има ученици, чиято домашна среда не ги защитава от хомофобския и трансфобския натиск на обществото. Ключова задача на семействата е да създават безопасна и приемаща среда за децата си. Среда, в която да могат да опознават себе си и да се учат как да се справят с трудностите, пред които ги изправя животът. Разбира се, семействата също са част от социокултурния контекст и е очаквано, че някои стереотипни и дискриминативни вярвания за маргинализирани групи, включително ЛГБТИ хората, ще намират място и там.

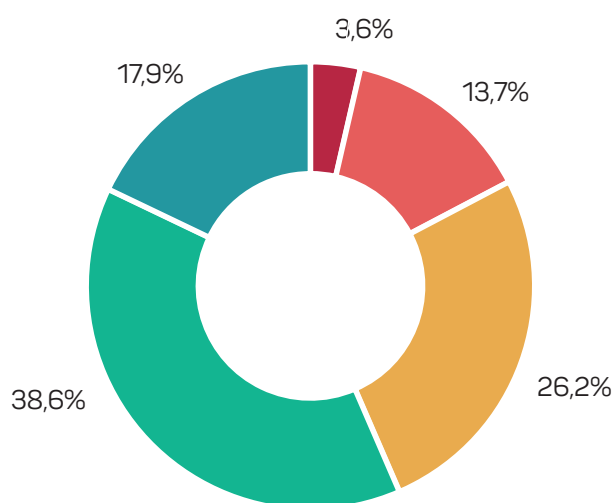
Тъй като държавата не може да се меси в семейните отношения и разбиранията за възпитание на семействата (с изключение на случаи, когато има риск за живота и здравето на детето), става още по-явна ключовата роля на училището като пространство, където един младеж, който не може да разчита на емоционална подкрепа и защита от семейството си, да получи адекватни ресурси и подкрепящо отношение от загрижени възрастни като учителите.

Фигура 3.11.

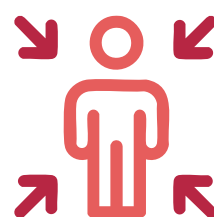
Връзка на учениците с техните родители/настойници (n = 699)

- Много лоша
- Лоша
- Неутрална
- Добра
- Много добра

Как би описал/а връзката с твоите родители/настойници?

„Възрастни, главно мъже, са ме заплашвали и ранявали. Не, никой не ми помогна или ме изслуша, те обвиняват мен. Знам, че майка ми ще ме изостави, ако ѝ кажа относно себе си. Много майки търсят начини да „излекуват“ децата си от хомосексуалността. Това включва изпращането им на лагери за поправка на поведението, където те често са наранявани, физически и сексуално, малтретирани и т.н. Искам да мога да помогна, но ще загубя много хора, ако се свържа неанонимно някъде.“

Фигура 3.12.

Чувстваш ли се комфортно да говориш с родител/настойник на следните теми?
(n = 699)

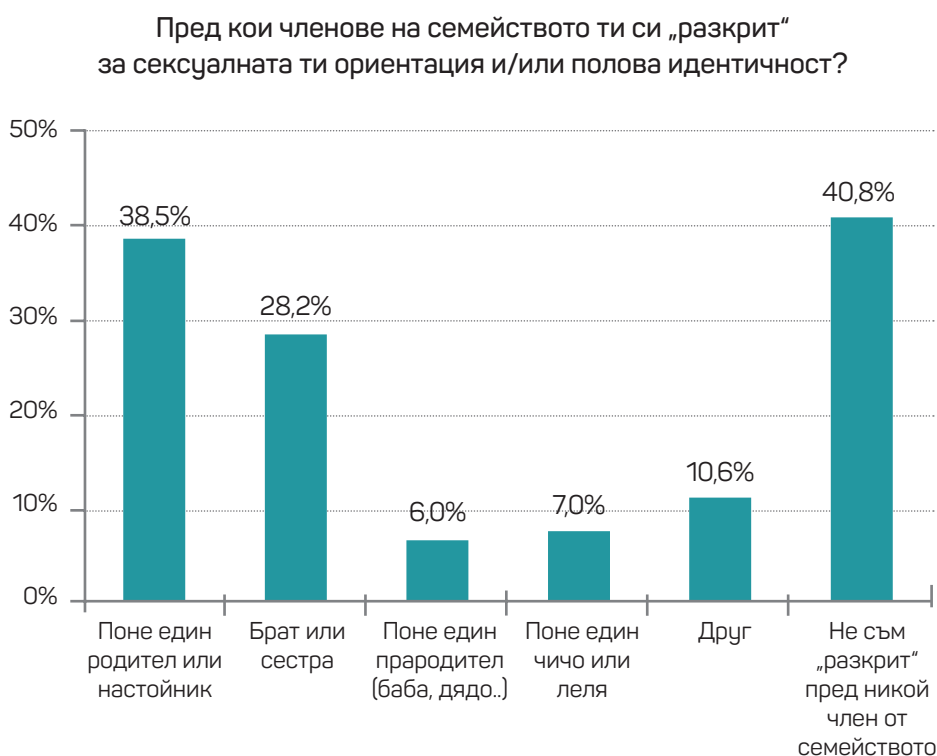
*Забележка: Поради опцията за посочване на повече от един отговор, сборът проценти достига повече от 100%.

„Разкрих се [и това] беше най-голямата ми грешка, затова трябваше да ги накарам да си мислят, че това е само фаза, през която съм минала. Но те изобщо не ме подкрепят.“

Фигура 3.13.

Пред кои членове на семейството ти си „разкрит“ за сексуалната ти ориентация и/или полова идентичност?
(n = 699)

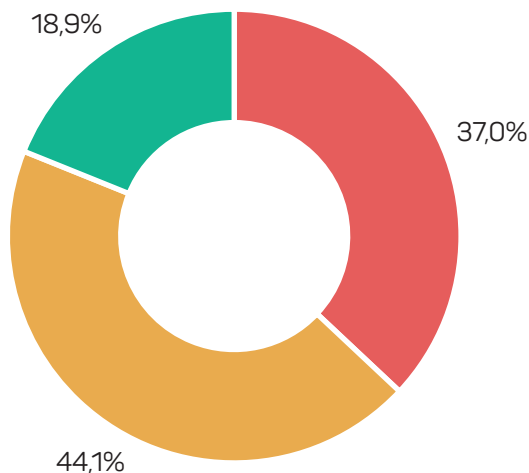
*Забележка: Поради опцията за посочване на повече от един отговор, сборът проценти достига повече от 100%.

Фигура 3.14.

Колко подкрепа получаваш от семейството ти откакто се „разкри“? (n = 513)

- Изобщо не ме подкрепят
- Някаква подкрепа
- Получавам много подкрепа

Колко подкрепа получаваш от семейството ти откакто се „разкри“?

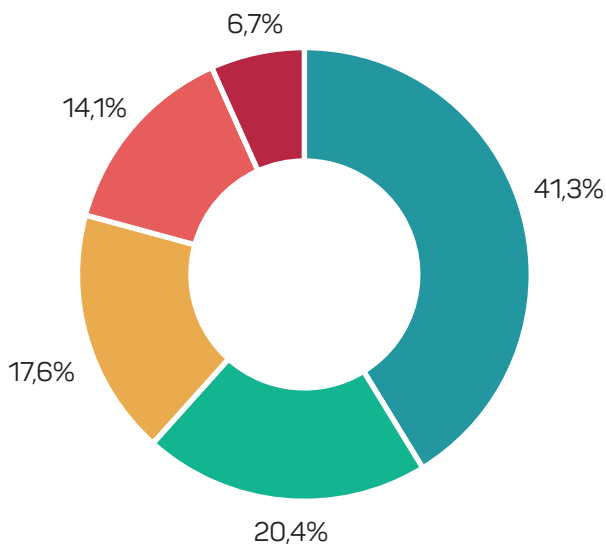

Фигура 3.15.

През последната година колко често членове от семейството ти са правили хомофобски или трансфобски коментари към теб? (n = 676)

- Никога
- Рядко
- Понякога
- Често
- Постоянно

През последната година колко често членове от семейството ти са правили хомофобски или трансфобски коментари към теб?

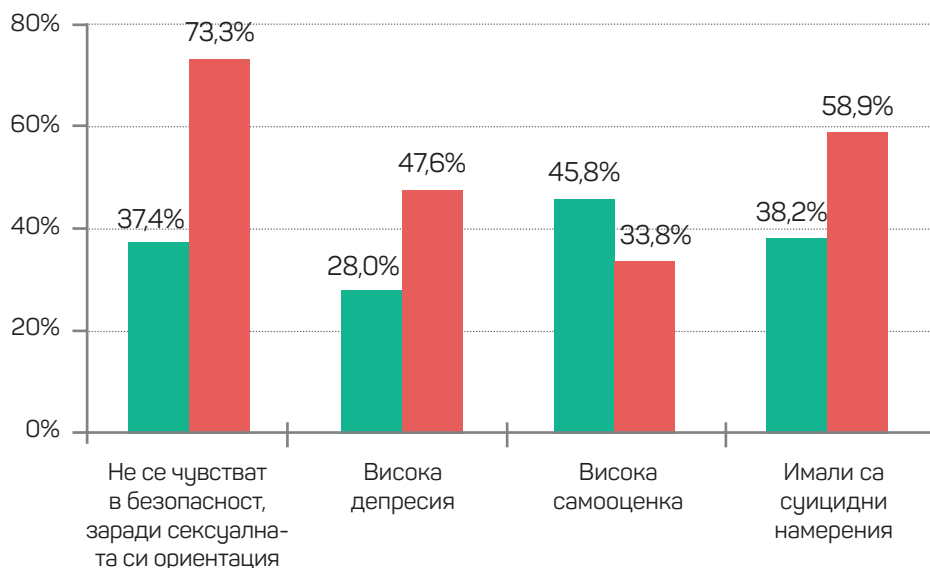

Фигура 3.16.

Анти-ЛГБТИ коментари от семейството и психично здраве на учениците (n = 661)

- Родителите не са правили анти-ЛГБТИ коментари
- Родителите са правили анти-ЛГБТИ коментари (понякога, често, винаги)

Анти-ЛГБТИ коментари от семейството и психично здраве на учениците

Относно подкрепящите ресурси, на които учениците могат да разчитат, се забелязват известни промени спрямо предишното издание на проучването.

Увеличил се е дялът на ЛГБТИ учениците, които знаят за поне един друг ученик в училището им, който също е ЛГБТИ⁶⁷, но няма промяна в цялостното усещане за приемане от страна на съучениците⁶⁸. Това подкрепя предположението, че **повече ученици общуват с малки групи от връстниците си, но не чувстват подкрепа и приемане от цялостната училищна общност.**

Също така, повече ученици могат да идентифицират поне един учител, който е подкрепящ⁶⁹ (от 77,5% през 2018 г.) на 82,5% през 2024 г.). Наблюдава се и леко повишение на учениците, които посочват, че би им било комфортно да повдигат ЛГБТИ въпроси с някои членове на училищния персонал⁷⁰. Това дава индикация, че усилията за образование на педагогически специалисти, както и информационните кампании за правата на ЛГБТИ хората, имат някакъв ефект. Все пак силно преобладават отговорите, че на учениците им е некомфортно да говорят за ЛГБТИ теми в училище.

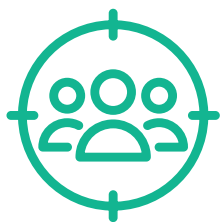
Въвеждането на новия предмет „Гражданско образование“ не е довело до повишение на дела на участниците в проучването, които получават само положителна информация за ЛГБТИ хората в клас⁷¹. Всъщност по-малко ученици се чувстват комфортно (донякъде или много комфортно) да повдигат ЛГБТИ въпроси в часовете си спрямо през 2018 г.⁷².

Едва 3% от респондентите са посочили, че в училището им има политика срещу тормоза и насилието в училище, в която изрично е спомената сексуалната ориентация или половата идентичност като характеристики, по които учениците следва да бъдат защитени. Това е същият дял както преди 6 години, което е много тревожен факт. **Учениците не могат да се опрат на нормативните документи на училището си, за да защитят правата си.**

Част от учениците намират подкрепа в семейството си, когато не се чувстват в безопасност в училище. За съжаление, това не важи за всички. Почти три пети (58,7%) от участниците са ставали обект на анти-ЛГБТИ коментари от членове на семейството си, което е свързано с по-ниско усещане за безопасност, по-ниска самооценка, по-високи нива на депресия и докладване на сериозни мисли за самоубийство. Надяваме се в следващи издания на проучването да установим, че семействата на ЛГБТИ учениците много по-често са източник на подкрепа.

Обобщение

Ограничения

Настоящото проучване е проведено на принципа на отзовалите се, но то е показателно за ЛГБТИ учениците в цялата страна, защото участниците в него са от всички региони на страната. Същевременно обаче социално-демографските характеристики на респондентите се разминават с наличните данни за населението на България. Например етническите българи са свръхпредставени, а ромите – напротив (което отчасти може да се обясни и с високата степен на отпадане на ромските деца от училище).

Важно е да се отбележи, че в проучването участват само младежи, които се идентифицират като лесбийки, гей, бисексуални, транс или интерсекс и имат някаква връзка с ЛГБТИ общността – чрез интернет, социални мрежи, общностни събития или пространства (например „София Прайд“ или нашето социално предприятие The Steps, където имаше информационен банер за проучването) или чрез свои приятели, които може да са им изпратили информация за участие. Основните социални мрежи, чрез които разпространихме информация за проучването – Facebook и Instagram – не позволяват таргетирането на хора под 18-годишна възраст за реклама, а другата мрежа – TikTok – не беше стартирала програмата си за реклами до момента на приключване на проучването. Предвид тези ограничения, не можехме да разчитаме на реклама за достигане на по-голямата част от целевата си група – младежите от 14 до 17-годишна възраст. Затова призовахме участниците да разпространят информация до свои познати, които също са част от ЛГБТИ общността. Това, от своя страна, е възможно да е засилило репрезентацията на младежите, които имат други ЛГБТИ приятели и са открити за идентичността си пред тях. Ученици, които не се идентифицират като ЛГБТИ, дори и да са представители на тази група, е по-малко вероятно да са се включили.

Също така, нашето проучване отразява само опита на ЛГБТИ ученици, които са били в училище през учебната 2023/2024 година. Въпреки че методологията позволява участие на учениците, напуснали училище по време на учебната 2023/2024 година, тя все пак не отразява опита на ЛГБТИ младежи, завършили училище или отпаднали в предходните учебни години.

Проучването притежава и типичните характеристики на едно анонимно и самооценъчно изследване – със съответните предимства и ограничения. Анонимността позволява на респондентите да споделят по-открито и честно своите преживявания, без страх от осъждане или разкриване, което увеличава валидността на събраните данни. От друга страна, самооценъчните данни отразяват възприятието на самите участници и не могат да се считат за обективни данни или за диагнози – например по отношение на нивата на депресия. Все пак, имайки предвид, че няма външен стимул за участие и че въпросникът включва механизми за проверка на откровеността на респондентите (резултатите на участниците, които не отговаряха на

критериите, бяха изключени), вярваме, че данните адекватно отразяват реалните преживявания на участниците.

Има и други групи хора в училище, които са ставали обект на обиден език и на тормоз. Това може да са част от различни малцинствени групи, които са тормозени заради етноса си, увреждане, външен вид или друг признак. Те останаха извън обсега на нашето проучване, както и учителите и другите представители на училищния персонал, които са ЛГБТИ, и ученици, чиито родители са ЛГБТИ.

Като вземем предвид тези неизбежни ограничения, чрез нашите усилия за разнообразно набиране на респонденти достигнахме до извадка от ЛГБТИ ученици, която според нас адекватно отразява популацията на ЛГБТИ учениците в средните училища в България за учебната 2023/2024 г.

Закljučения

Резултатите от проучването разкриват тревожна ситуация в училищната среда, в която ЛГБТИ учениците не се чувстват в безопасност. Те са подложени на тормоз и хомофобски коментари от страна на своите връстници и дори от училищния персонал. Много ученици нямат доверие, че училищният персонал може да се намеси ефективно в случай на тормоз. И дори когато решат да съобщят за инциденти, често биват посъветвани да игнорират ситуацията, вместо да получат необходимата подкрепа. Липсата на намеса от страна на учителите допринася за влошаването на училищния климат, в който хомофобските прояви не само се игнорират, но и се толерират. Широкото разпространение на обиден език подкрепя цялостна училищна култура на разделение и дискриминация, което неминуемо се отразява негативно и на всички други маргинализирани групи в образователната система.

От друга страна, дори и у дома, където би трябвало да се чувстват най-сигурни и защитени, ЛГБТИ учениците често са обект на анти-ЛГБТИ коментари от членовете на семейството си. Около 58,7% от тях съобщават, че са били обект на хомофобски или трансфобски забележки вкъщи. Това затвърждава чувството им на несигурност и изолация, тъй като не получават подкрепа от близките си. С нарастващото усещане, че нямат място, където да бъдат приети, много от тях започват да обмислят емиграция – 60,1% от учениците планират да напуснат страната (а още 28,5% не са сигурни), като 72,4% от тях свързват намерението си със своята сексуална ориентация или полова идентичност.

Участниците в проучването най-често споделят на приятели, когато са ставали обект на тормоз и най-често са разкрити само пред малка група от съучениците си. Те се опитват да се подкрепят помежду си в малки групички, където само техните приятели знаят за тяхната идентичност, и се опитват да се справят с трудните преживявания в училище без подкрепа от възрастни. Въпреки положителните тенденции като намаление на физическата и сексуалната агресия, които може и да се дължат на това, че много от учениците крият, че са

ЛГБТИ, цялостната враждебна среда продължава да влияе негативно на психичното здраве на учениците. Близко половината (49,6%) от тях сериозно обмислят самоубийство, което подчертава спешната нужда от адекватни стратегии за подкрепа.

Въпреки нарастващото присъствие на подкрепящи учители и връстници, училищата и семействата все още не успяват да осигурят безопасна среда за ЛГБТИ учениците. Системни промени и активно противодействие на дискриминацията са от съществено значение, за да се гарантират сигурност и подкрепа за всички ученици в България.

Препоръки

Едно от заключенията на настоящото проучване е, че в българските училищата са разпространени езикът на омразата и случаите на насилие. Те не са безопасни места както за ЛГБТИ учениците, така и за всички ученици, които може да бъдат възприети като „различни“. Има училища, които са разработили стратегии за справяне с тормоза, но в повечето случаи усилията са недостатъчни. Това е криза на национално ниво, тъй като нападите към ЛГБТИ хората се случват и в по-широкия обществен контекст, включително в медийното пространство и дори в политически кампании. В тази секция фокусираме препоръките си върху стратегии, които могат да се приложат на училищно ниво, но няма как да не включим и по-мощни стратегии, които са ключови за подобряването на живота на ЛГБТИ учениците в страната. Тези насоки са базирани на резултатите от проучването, както и на опита ни от последните 8 години, в които подкрепяме ЛГБТИ ученици, които се обръщат към нас.

Промени на национално ниво

■ Подобряване на законодателството

Настоящото проучване беше проведено преди приемането на закона за допълнение и изменение на Закона за Предучилищното и училищното образование (ЗПУО) от 16.08.2024, който забранява „извършване на пропаганда, популяризиране или подстрекаване по какъвто и да е начин, пряко или косвено, на идеи и възгледи, свързани с нетрадиционна сексуална ориентация и/или определяне на полова идентичност, различна от биологичната.“ Резултатите от проучването показват, че дори преди въвеждането на поправката в ЗПУО много малка част от учениците получават позитивна информация, свързана с ЛГБТИ темата в училище. Този новоприет закон представя темата за ЛГБТИ хората като нещо опасно, от което учениците трябва да бъдат защитени, докато реалната опасност е неразбирането и демонизирането на темата, която води до тормоза над ЛГБТИ учениците. Законовата промяна може да затрудни още повече подкрепящия училищен персонал да върши съвестно работата си и да окуражи още повече използването на обиден език. Особено затруднени ще са преподавателите по предмети като „Гражданско образование“, „Философия“, „Етика“, „Психология“ „Биология“

и по чужди езици. Ето защо **категорично препоръчваме отмяна на промените в ЗПУО.**

■ **Език на омразата в медиите и социалните мрежи**

За да намалее обидният език в училище, това първо трябва да се случи в обществените пространства. Сексуалната ориентация е характеристика, защитена от закона за дискриминацията и призната като признак, по който е забранена речта на омразата. Изказвания с хомофобски или трансфобски характер трябва да се ограничават и санкционират – както в медийното пространство, така и в социалните мрежи.

■ **Повишаване на разбирането и подкрепа за транс хората**

Повишаването на разбирането и подкрепата за транс хората е от съществено значение за създаването на безопасна и приобщаваща среда. Много от страховете и предразсъдъците, свързани с транс хората, произтичат от неразбиране и дезинформация. Насаждането на страх у родителите и учителите само затруднява диалога между тези важни възрастни и младежите, които преминават през трудния период на укрепване на своята идентичност. Важно е да насърчим откритото общуване, така че транс учениците да се чувстват комфортно да споделят преживяванията и трудностите си и да знаят, че имат към кого да се обърнат при нужда. Препоръчваме на Конституционния съд и на Върховния касационен съд да преразгледат решенията си, в резултат на които транс хората в България останаха без право на юридическа смяна на пола и се превърнаха в обект на още по-силна дискриминация от преди.

Промени на училищно равнище

■ **Политика против тормоза**

В правомощията на училищните администрации е да създават и комуникират политики за справяне с тормоза в собствените си училища. В момента, дори и в училището да има официални политики, те не са добре популяризирани сред учениците и те често не са запознати с тях. Тъй като вече е приет цялостен механизъм за противодействие на тормоза и насилието, призоваваме Министерството на образованието и науката (МОН) да укрепи съществуващата рамка и активно да съдейства на училищните администрации да я прилагат ефективно. Това ще помогне на училищния персонал успешно да се справи при случаите на сигнали за тормоз и посегателства и ще помогне да се поддържа доверието на учениците в ефективността на административните мерки.

■ **Целенасочени усилия на администрацията**

По отношение на вземането под внимание на сигналите за тормоз от страна на ученици, проучването отчита положителни тенденции, които трябва да бъдат насърчавани и мултиплицирани. Такива примери са свързване с родителите на насилника и на потърпевшия в случаи на тормоз и провеждане на разговори с извършителя или с

целия клас на тема дискриминация и взаимно уважение. МОН следва да съсредоточи усилията си върху тези примери и да улесни обмена на добри практики между училищата. Въпрос на желание от страна на администрациите е да обръщат внимание на подобни практики в други училища и да търсят начини да ги прилагат в своите.

■ **Обучения на училищния персонал**

Учителите и останалите педагогически специалисти следва да бъдат подготвени за разпознаването и противодействието на тормоза, да разполагат със стратегии за справяне с дискриминацията в класната стая и за оказване на подкрепа на ЛГБТИ учениците. В секцията „Практически насоки за учители“ по-долу предоставяме идеи, които са лесно приложими в класната стая. Такива насоки са най-ефективни тогава, когато учителите добре познават спецификите на нуждите и трудностите на малцинствените групи в училище. Училищните специалисти по психично здраве следва да са подготвени да подкрепят учениците както в техните взаимоотношения в училище, така и в отношенията със семействата им.

■ **Връзка между училищния персонал и родителите**

Всички изброени препоръки биха били много по-ефективни при активното и информирано участие на родителите. Училищните администрации следва да гарантират, че стратегиите и усилията им за справяне с тормоза са видими както за учениците, така и за родителите. От решаващо значение е родителите да имат възможност да се включат в инициативи на училището за подобряване на толерантността и общуването между учениците. Както показват резултатите от проучването, подкрепата от страна на семейството е ключов фактор за благополучието на ЛГБТИ учениците и ние силно окучаваме работата със семейството при ситуации на тормоз или насилие. Разбира се, всичко това трябва да се случва при пълно спазване на конфиденциалността на ЛГБТИ учениците, когато те желаят това.

■ **Въвеждане на цялостни програми за социално-емоционално учене**

Въвеждането на програма за социално-емоционално учене (СЕУ) е ключова стъпка за редуциране на тормоза и обидния език в училищата, тъй като дава на учениците необходимите инструменти за развиване на емоционална интелигентност и междуличностни умения. Чрез СЕУ учениците научават да разпознават и управляват собствените си емоции, а също и да се поставят на мястото на другите, което насърчава съчувствието и взаимното уважение. Такива програми предлагат стратегии за разрешаване на конфликти и по-добра комуникация, което помага на учениците да реагират по конструктивен начин на стресови ситуации, вместо да прибегват до насилие или обиден език, като по този начин са ефективна превенция на насилието. Като се фокусира върху изграждането на позитивна училищна култура, СЕУ не само подпомага ЛГБТИ учениците, но и всички ученици, като насърчава сътрудничество и взаимопомощ, което значително намалява нивата на тормоз и дискриминация в училищната среда⁷³. В последните години темата за СЕУ все повече навлиза в България, а

това означава, че на разположение има все повече ресурси на български.

Промени на ниво класна стая

В актуалната обществена обстановка в България – и особено след промените в образователния закон, с които на практика обсъждането на ЛГБТИ теми в училище беше забранено – разбираме, че за един учител може да бъде трудно, а понякога дори рисковано, да заяви открито подкрепа за ЛГБТИ учениците. Подобна позиция е възможно да доведе до критика не само от страна на ръководството и от някои родители, но и до проблеми със закона и преследване. Има добри примери за училища в страната, в които ръководството и учителският колектив се борят заедно за ограничаване на дискриминацията, но резултатите от проучването ни сочат, че тези практики не са широко разпространени. От друга страна, резултатите показват, че наличието на подкрепящи учители е свързано с по-високи академични резултати, по-малко пропуснати учебни дни и по-голямо усещане за принадлежност към училището на ЛГБТИ учениците. Ключово е всеки учител да се стреми да създаде възможно най-подкрепяща и приемаща атмосфера в класната стая, съобразявайки се с контекста, в който работи.

Тази секция предлага практически съвети и идеи, които могат да бъдат приложени незабавно. Тези подходи ще бъдат полезни не само за ЛГБТИ учениците, но и за създаването на позитивна и подкрепяща среда за всички в класа.

■ Личен пример за отношение към различията и дискусии за многообразието

Личният пример на учителите за приемане и уважаване на различията е важен за създаването на приобщаваща и толерантна училищна среда. Позитивното отношение към многообразието се проявява не само по време на часовете, но и във всички аспекти на училищния живот – например реакция към различни мнения в класната стая, начина на отбелязване на различни празници и стратегиите за управление на конфликтни ситуации. Конкретни практики в класната стая могат да са например дискусии или задачи, в които учениците разглеждат теми през гледната точка на хора от различни групи. Тези подходи не само развиват по-задълбочено мислене, но и укрепват връзките между учениците, създавайки по-добра училищна атмосфера.

■ Реакция срещу хомофобски и други дискриминативни коментари

Резултатите в проучването недвусмислено показват, че реакцията на учителите към хомофобски или други дискриминативни коментари е от ключово значение за създаването на сигурна и подкрепяща училищна среда. При подобни прояви е важно да се предприемат действия веднага – като се напомня на учениците за правилника на училището, който забранява обиден език и тормоз или като се акцентира върху ценностите на училището, които насърчават уважи-

телно и конструктивно разрешаване на конфликтите. Постоянството и твърдостта в тези реакции не само предотвратяват по-нататъшни прояви на дискриминация, но и допринасят за по-доброто психологическо състояние на учениците.

■ Анонимни анкети сред учениците

Анонимните анкети дават възможност преподавателите да научат повече за преживяванията на учениците в училище, които младежите може да искат да споделят, но се притесняват от негативни последици като разкриване на сексуалната им ориентация или пък от нежелана намеса от страна на учител. Препоръчваме да се използва онлайн платформа за такива анкети, за да не се тревожат учениците, че почеркът им ще бъде разпознат или че някой съученик ще прочете това, което пишат. Въпроси в такава анкета могат да включват:

- Какво ти се иска [учителят ти] да знае за живота в училище, но ти е трудно да споделиш?
- Ако имаше магическа пръчка и можеше да промениш едно нещо в училище, какво би било то?
- Доколко се чувстваш в безопасност/приет/добре в училище?
- От какви ресурси или подкрепа имаш нужда в училище?

Обобщените резултати могат да бъдат споделени с класа (при запазване анонимността на всички участници), а възможности за подобрене и стратегии за подобряване на климата в класа могат да бъдат обсъдени заедно с класа или с колеги, които също преподават на класа.

■ Ясни възможности за контакт и подкрепа

Понякога учениците не споделят за случаи на тормоз или за трудностите, пред които са изправени, тъй като не искат други ученици да станат свидетели на разговора им с учителите или тъй като им е трудно да споделят преживявания си очи в очи. Съществуват различни възможности за преодоляване на тези бариери, например поставянето на кутия, в която учениците могат да ви пускат бележки и писма (разбира се, безопасно заключена и с тесен отвор), да има приеман час преди или след учебните занятия, онлайн форма за съобщения към учителя или имейл за връзка. Какъвто и вариант да се избере като най-подходящ, важно е учениците да са запознати с него и регулярно да им бъде напомняно, че учителят ще откликне.

■ Създаване на клубове по интереси в училището

Учителите могат да насърчават създаването на клубове по интереси, които да предоставят безопасни пространства, където учениците могат да се свързват с връстници в позитивна и подкрепяща атмосфера. Дори когато клубовете не са насочени конкретно към ЛГБТИ ученици, те могат да допринесат за тяхното усещане за комфорт и подкрепа в училищната среда, както и да подпомогнат личностното развитие на всички участници.

■ Платформа за онлайн самообучение **CommonPoint**

Осведомеността по ЛГБТИ въпросите може да е много полезна за осигуряването на безопасна и подкрепяща среда. Платформата CommonPoint е специално разработен безплатен онлайн ресурс на български език за специалисти, работещи с ЛГБТИ младежи. Модулите съдържат информация за концепциите и терминологията, за специфичните психологически предизвикателства, с които се сблъскват ЛГБТИ хората, както и информация как да бъдат подкрепени в процеса на разкриване. Платформата също дава възможност специалистът да проучи собствените си убеждения и нагласи по въпроса и да развие уменията си за разпознаване на дискриминация.

■ Реакция при дискриминативни изказвания от колеги

Част от дискриминативните изказвания в училище са правени от учители, понякога пред учениците, понякога само в присъствието на колеги. В такива моменти друг учител може да потърси начини спокойно и професионално да напомни, че обидните коментари са опасни и могат да се отразят негативно на училищната атмосфера. Подобни разговори могат да повишат вниманието на колегите към тази тема и с времето да доведат до по-добра работна атмосфера и сътрудничество.

■ Търсене на подкрепа за учителите

Ако някой учител се чувстват притиснат или заплашен в резултат на работата си по тези въпроси, не трябва да се колебае да потърси съюзници. Колеги от други училища или външни организации могат да предложат морална подкрепа и насоки как да продължи работата си по безопасен и устойчив начин. За да се създаде подкрепяща, приемлива и насърчаваща среда, всеки участник в този процес има нужда от добри условия.

Съвети, които могат да се прилагат след отмяна на последните промени в ЗПУО

С промените в ЗПУО от август 2024 г. на практика се забранява обсъждането и изразяването на факти и виждания, свързани с ЛГБТИ теми, в училище. Затова някои от препоръките, които бяхме разработили, са нерелевантни в настоящия контекст и следването им би изложило прилагащите ги на риск. Тъй като обаче се надяваме в следващите години тази популистка законова поправка да бъде отменена, споделяме допълнителни насоки, които биха могли да се прилагат, когато това се случи.

■ Знак с цветовете на дъгата

Дори нещо малко като символ с цветовете на дъгата може да даде на учениците индикация, че дадена класната стая е безопасно място за тях. Този символ е международно признат като знак за подкрепа към ЛГБТИ хората и може да помогне на учениците да се чувстват при-

ети, дори и да не могат да говорят открито по темата. Самите ученици също могат да носят знаци с цветовете на дъгата, за да улесняват намирането на подкрепящи приятели.

■ **Изкуственият интелект като помощник**

Повечето чат платформи, базирани на изкуствен интелект, като например ChatGPT, са програмирани да използват подкрепящ и уважителен език към ЛГБТИ хората и други уязвими групи. Учениците могат да бъдат поканени да споделят мнението си за ЛГБТИ хората или друга социално значима тема и да обсъдят притесненията си с изкуствения интелект, след което да опишат преживяванията си. Това ще им даде възможност да вербализират и прецизират позициите си, да зададат всички свои въпроси и да получат релевантна информация, без да срещат осъдителен тон.

■ **Образователни събития**

Могат да се провеждат обучения, кръгли маси и посещения на експерти, които да подкрепят участниците в училищния процес – ученици, училищен персонал и родители – да получат обективна информация за ЛГБТИ темите, да развенчаят опасните митове, които виреят (напр. че нечия сексуална ориентация може да бъде променена или повлияна), и да търсят заедно работещи решения за създаване на подкрепяща и приемаща училищна среда.

Благодарности

Ние, екипът на фондация „Сингъл Степ“, бихме искали да благодарим на учениците, участвали в нашето проучване, за тяхната откритост, смелост и готовност да споделят. Бихме искали също така да благодарим на партньорите ни, които помогнаха да разпространим информацията за проучването и които се ангажираха със съвети и коментари по доклада. Дължим огромно признание на Джоузеф Косчив – автор на редица проучвания на училищния климат за ЛГБТИ ученици в различни държави за съдействието му с методологията, както и за съветите му през целия период на подготовката и написването на доклада. Бихме искали да благодарим и на Светла Енчева за професионалната редакция.

Attitudes Towards LGBTI Students in Bulgarian High-Schools Summary

Foreword

This report presents the experiences of LGBTI (lesbian, gay, bisexual, trans and intersex) students at Bulgarian schools. Results from our previous [national survey](#) for the 2017/2018 academic year showed high levels of offensive language and violence towards them. The Single Step Foundation is conducting the survey for a second time in 2024 to analyse the current experiences of LGBTI students and provide recommendations for improvement.

This is the second national quantitative study in the country, covering all 28 districts, that focuses on LGBTI student safety and attitudes of peers and school staff. The shared experiences regarding school safety and resources are key to understanding the experiences of different groups of students. The current results are also compared to the previous edition, allowing for tracking of trends in the learning environment of LGBTI students.

The survey was conducted between June and July 2024 and the data relates to the 2023/2024 academic year. Participants completed an online questionnaire about their experiences at school, including frequency of offensive comments, feelings of safety, instances of bullying and what support they received. Requirements for participation included a minimum age of 14 and identifying as LGBTI. Respondents were 1,109 students aged between 14 and 19 from all districts in Bulgaria.

This report is useful for teachers, school staff, psychologists, social workers, NGOs working with different target groups, institutions and parents.

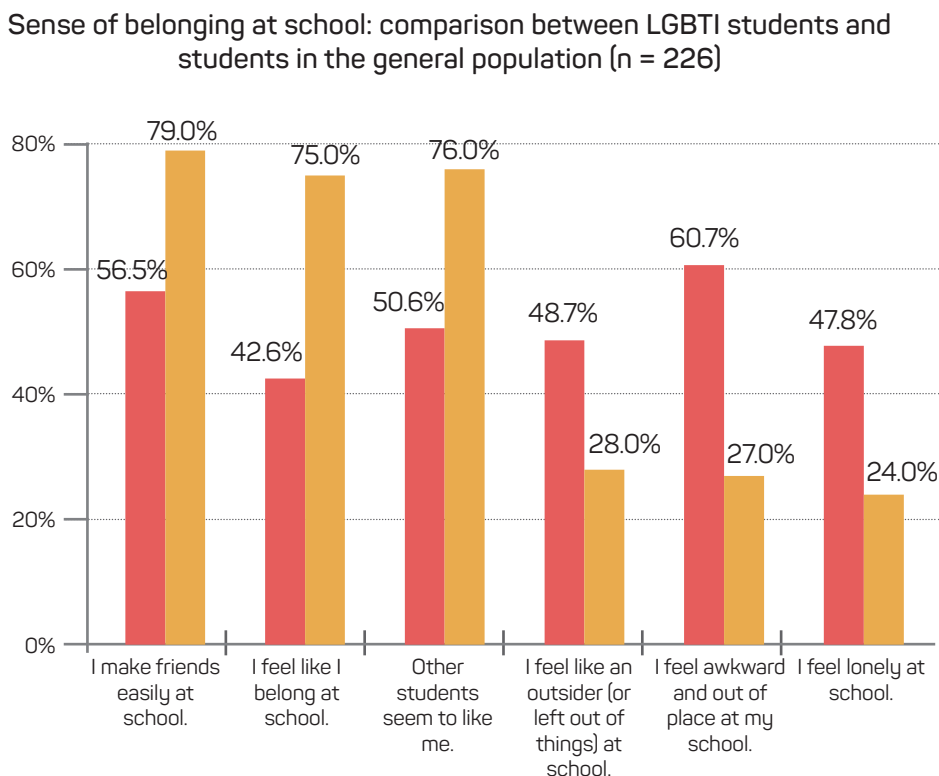
Safety and belonging to the school

The survey results reveal a worrying reality in the school environment where LGBTI students do not feel safe. A hostile school environment can affect an LGBTI student's ability to fully participate in the school community and learning process, negatively impacting academic achievement and sense of belonging.

We adapted a scale used by PISA to compare our respondents with a sample of the general student population in Bulgaria. As shown in Figure 1.1., the LGBTI students in our study had a significantly lower sense of belonging on all six indicators compared to the general population. **Among LGBTI students, those who experienced more severe bullying based on sexual orientation or gender expression had lower levels of school belonging compared to students who experienced less severe bullying.**

Figure 1.1.
Sense of belonging at school: comparison between LGBTI students and students in the general population (proportion of students who agree or strongly agree with statements) (n = 226)

■ LGBTI students 15/16 years old
■ Results from PISA 2022

Respondents most commonly feel unsafe at school because of their sexual orientation and gender expression (i.e., whether they are perceived as sufficiently “masculine” or “feminine” according to social expectations):

- Two-thirds (67.9%) reported feeling unsafe at school in the past year because of their sexual orientation;
- Almost half (48.1%) feel unsafe because of the way they express their gender;
- Over half (54.4%) avoid at least one space at or around their school because they feel threatened or unsafe there.

Offensive comments at school

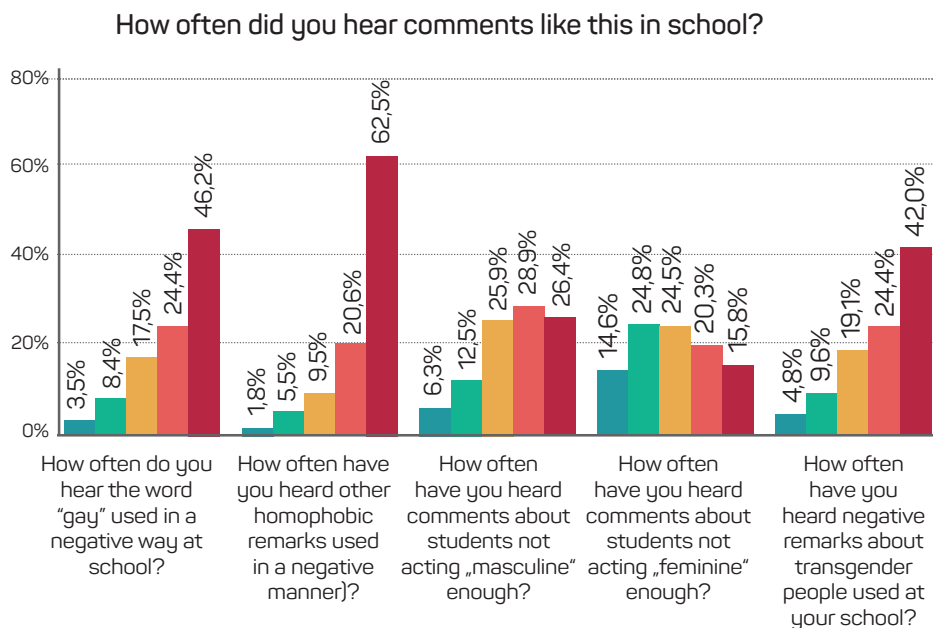
We asked students how often they heard homophobic slurs (such as ‘faggot’ or ‘queer’). The vast majority (83.1%) of respondents reported hearing other students make these offensive comments often or very often at school (see [Figure 1.2](#)). In addition, more than two-thirds (68.0%) reported hearing homophobic comments from their teachers or other school staff ([Figure 1.3](#)).

“I’m scared to leave my classroom. In the hallway there’s guys screaming, ‘I hate gays and trannies!’”

Figure 1.2.
Frequency of anti-LGBTI comments at school (n = 996)

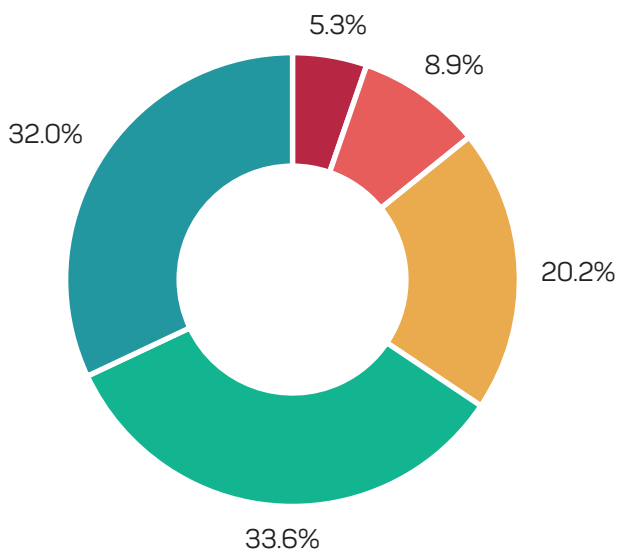
- Never
- Rarely
- Sometimes
- Often
- Frequently

Figure 1.3.
Frequency of hearing homophobic slurs by staff (n = 955)

- Frequently
- Often
- Sometimes
- Rarely
- Never

How often did school staff make homophobic comments?

Harassment in school

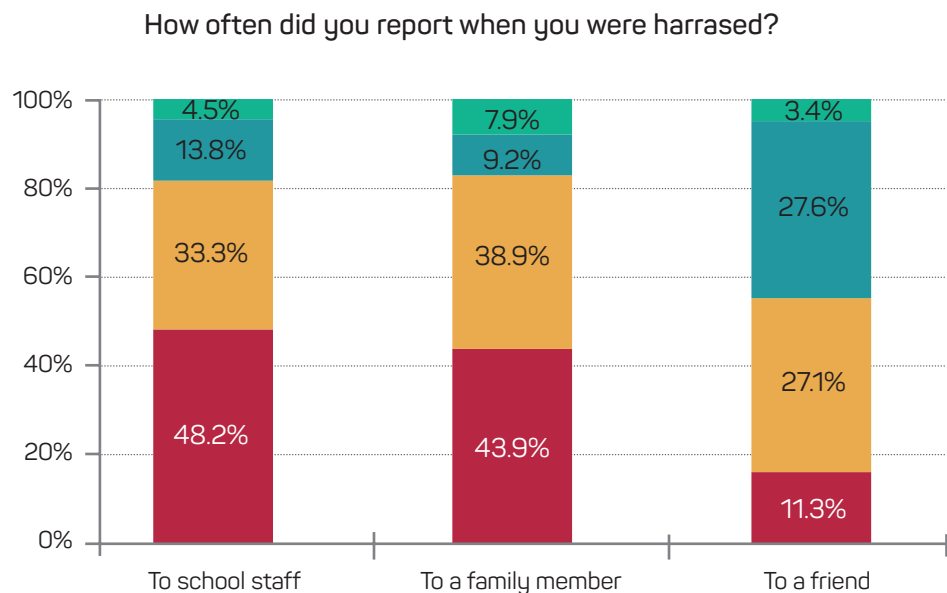
We also explored how often respondents were verbally harassed (e.g., insulted or threatened) at school because of their sexual orientation, gender identity, or gender expression. Data shows that during the past school year:

- **Two out of three students (67.6%) were verbally harassed** in the past year because of at least one of these three characteristics.
- **Nearly one-quarter (23.8%) were physically bullied** (e.g., pushed or shoved).
- **12.2% of survey participants had been assaulted at school** (e.g., punched or kicked or attacked with a weapon).

We asked students who had been bullied or assaulted in the past school year how often they reported the incidents to school staff. **Almost half (48.2%) never reported incidents to staff** (Figure 1.4.). We also asked what the responses were from school staff when students last reported these incidents. The most common response was, “I was told to ignore it” (54.1%). A large proportion of students who were subjected to violence also **never shared these incidents with a family member (43.9%)**.

Figure 1.4.
The Frequency of
LGBTI students
reporting incidents of
bullying and assault
(n = 790)
(percentages are for
students who have been
bullied in school)

- Always
- Most of the time
- Some of the time
- Never

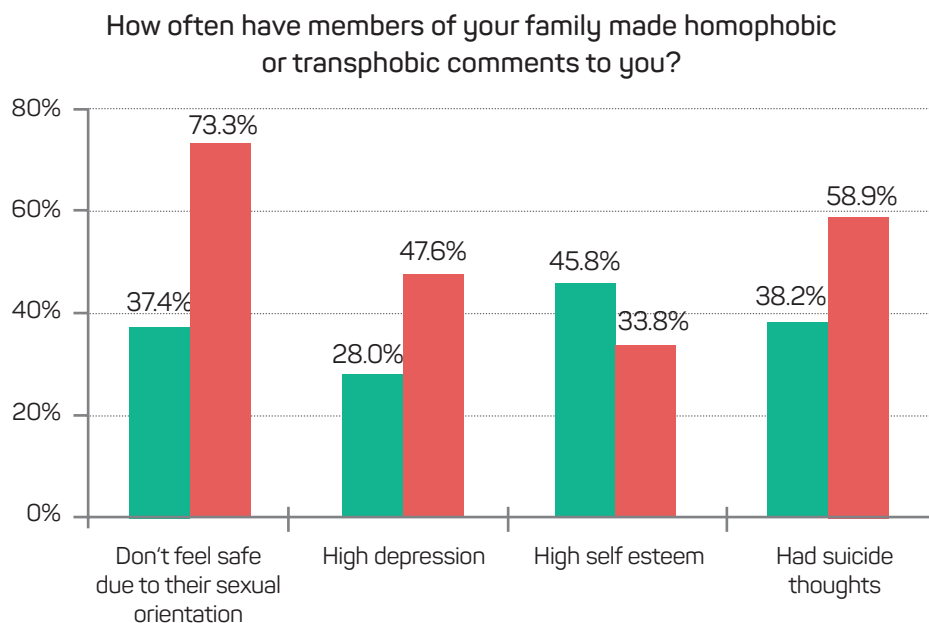
Three quarters of respondents (74.8%) said they hide their sexual orientation from all teachers, and almost as many (73.9%) are only out to a small group of classmates or no one. This indicates that a large number of LGBTI students feel pressured to hide their sexual orientation at school - possibly due to lack of safety and fear of bullying. However, levels of bullying remain high.

Family support

More than a third (37.0%) of students who came out to their parents said that they did not receive any support from their family, and a large proportion of respondents (58.7%) had been the target of homophobic or transphobic comments from at least one family member. Such comments can contribute to a perceived hostile atmosphere at home and negatively affect young people’s sense of safety and mental wellbeing. We examined these relationships and found that students whose parents made anti-LGBTI comments towards them (consistently, frequently, occasionally, or rarely) were more likely to feel unsafe because of their sexual orientation, have high levels of depression, lower self-esteem, and have had serious suicidal thoughts (Figure 1.5).

Figure 1.5. Anti-LGBTI comments made by family and mental health of students (n = 661)

- Parents have not made anti LGBTI comments
- Parents have made anti LGBTI comments (sometimes, often, always)

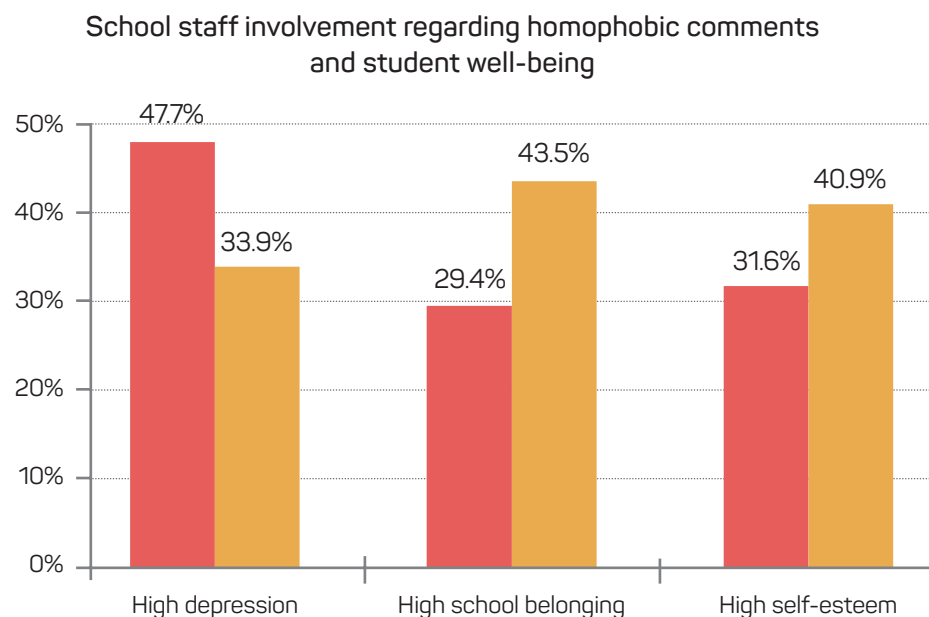

School climate and student well-being

In 2024, even more students reported hearing homophobic comments very frequently at school, with the proportion increasing from 54.5% in 2018 to 62.5% in 2024. A similar trend was seen for comments made by school staff, with 68.0% of pupils in 2024 hearing such comments from their teachers, up from 57.4% in 2018. At the same time, teachers are less likely to react to homophobic comments - 53.5% of them take no action compared to 46.6% six years ago. This is concerning because when LGBTI students report that their teachers and other school staff members respond by supporting them in these situations, their sense of belonging to the school community is higher and they present with better psychological well-being (see Figure 1.5). Students experience verbal bullying less often when interventions by teachers are perceived as effective.

Figure 1.6. School staff involvement regarding homophobic comments and student well-being (n = 496)

- school staff never intervenes
- school staff intervenes (sometimes, often, always)

A noticeable trend is that young people report poorer mental health (49.6% have seriously considered suicide in the last year compared to 41.2% in 2018) and high levels of feeling unsafe at school due to their sexual orientation (67.9% compared to 48.4% in 2018).

As most respondents reported negative experiences related to the school climate, we asked whether they planned to leave Bulgaria for education or work. **Three in five (60.1%) reported that they plan to leave the country**, in addition to over a quarter (28.5%) who were unsure. **Of those who indicated that they planned to leave or were unsure, three-quarters (72.4%) reported that their intention to leave was related to their sexual orientation or gender identity.**

Conclusion

The lack of attention to offensive language and bullying contributes to a hostile environment not only for LGBTI students, but for any student who is a target of hate speech. Those who are perceived as 'different' or a minority endure verbal and physical harassment and even violence, leading to a diminished sense of belonging at school, a deteriorated mental state and a desire to leave.

Participants in the study most often told friends when they had been bullied and most often disclosed to only a small group of classmates. They try to support each other within small groups where only their friends know about their identity, and try to cope with difficult experiences at school without adult support. Despite some positive trends, such as a decrease in physical and sexual aggression, which may be due to the many students hiding that they are LGBTI, the overall hostile environment continues to negatively affect students' mental health. Nearly half (49.6%) of them seriously considered suicide, highlighting the urgent need for adequate support strategies.

Systemic changes and actively challenging discrimination are essential to ensure safety and support for all students in Bulgaria.

Recommendations

In this section, we focus our recommendations on strategies that can be implemented at a school level, but we also included broader strategies that are key to improving the lives of LGBTI students on a national level. These guidelines are based on the results of the survey, as well as our experience supporting LGBTI students who have come to us over the last 8 years.

Changes at national level

■ Improve legislation

This survey was conducted prior to the adoption of the amendments to the Preschool and School Education Act (PSEA) of 16.08.2024, which prohibits "carrying out propaganda, promotion or incitement in any way,

directly or indirectly, of ideas and views related to non-traditional sexual orientation and/or determination of gender identity other than biological.” The results of the survey show that even prior to the introduction of the amendment to the PSEA, very few students received positive information about the topic of LGBTI people at school.

This newly passed law amendment presents the topic of LGBTI people as something dangerous that students need to be protected from, while the real danger is the misunderstanding and demonisation of the topic that leads to LGBTI students getting bullied. The legislative change could make it even harder for school support staff to do their jobs conscientiously and could increase the use of abusive language even further. Teachers of subjects such as Civic Education, Philosophy, Ethics, Psychology, Biology and Foreign Languages will find teaching the curriculum particularly difficult. We therefore **strongly recommend that the changes to the PSEA be repealed.**

■ **Restrict hate speech in media and social networks**

In order to reduce offensive language in schools, this must first happen in public spaces. Sexual orientation is a characteristic protected by the Law on protection against discrimination. Thus, homophobic or transphobic speech must be restricted and sanctioned, both in the media and on social networks.

■ **Improve understanding and support for trans people**

Increasing understanding and support for trans people is essential to creating a safe and inclusive environment. Many of the fears and prejudices associated with trans people stem from misunderstanding and misinformation. Instilling fear in parents and teachers only hinders dialogue between these important adults and young people who are going through the difficult time of strengthening their identities. We recommend that the Constitutional Court and the Supreme Court of Cassation reconsider their decisions, which have left trans people in Bulgaria without the right to legally change their gender and made them subject to even greater discrimination than before.

Changes at school level

■ **Anti-bullying policy**

School administrators have the power to create and communicate policies to address bullying in their own schools. Currently, even if schools have formal policies, they are not well publicized to students, who are often unfamiliar with them. Since a comprehensive anti-bullying and anti-violence mechanism has already been adopted, we urge the Ministry of Education and Science (MES) to strengthen the existing framework and actively assist school administrators to implement it effectively.

■ **Targeted efforts by the administration**

In terms of addressing reports of bullying by students, the study shows positive trends that should be encouraged and multiplied. MES should

focus its efforts on good examples and facilitate the sharing of good practices between schools. It is a matter of willingness on the part of the administrations to take note of similar practices in other schools and look for ways to implement them on their own.

■ **Training of school staff**

Teachers and other educational professionals should be trained to recognise and counter bullying, have strategies to deal with discrimination in the classroom and to support LGBTI students. In the 'Practical guidance for teachers' section below we provide ideas that are easily applicable in the classroom. Such guidelines are most effective when teachers have a good understanding of the specific needs and difficulties of minority groups in school.

■ **Cooperation between school staff and parents**

All of the following recommendations would be much more effective with the active and informed participation of parents. School administrators should ensure that their strategies and efforts to address bullying are visible to both students and parents. As the survey results show, family support is a key factor in the wellbeing of LGBTI students, and we strongly encourage working with families in bullying or violence situations, and this should occur with full respect for students' confidentiality.

■ **Comprehensive social-emotional learning programmes**

The introduction of a social-emotional learning (SEL) programme is a key step in reducing bullying and abusive language in schools as it gives students the tools they need to develop emotional intelligence and interpersonal skills. Through SEL, students learn to recognise and manage their own emotions and also to put themselves in the shoes of others, which promotes empathy and mutual respect. Such programs offer conflict resolution strategies and better communication, which helps students respond constructively to stressful situations instead of resorting to violent or abusive language, thus being effective violence prevention.

Changes at classroom level

In the current social climate in Bulgaria - and especially after the changes in the education law that effectively banned the discussion of LGBTI issues in school – we understand that it can be difficult, and sometimes even risky, for a teacher to declare open support for LGBTI students. Such a stance is likely to lead not only to criticism from management and some parents, but possibly to prosecution. However, the results of the survey show that having supportive teachers is associated with higher academic performance, fewer missed school days, and a greater sense of belonging to the school for LGBTI students. The key is for each teacher to strive to create as supportive and accepting classroom atmosphere as possible, taking into account the context in which they are working.

This section offers practical tips and ideas that can be implemented immediately. These approaches will be useful not only for supporting LGBTI students, but also for creating a positive and supportive environment for everyone in the class.

■ **Personal example of respect for differences and discussions about diversity**

Teachers' personal example of accepting and respecting differences is important in creating an inclusive and tolerant school environment. Positive attitudes towards diversity are not only manifested during lessons but also in all aspects of school life - for example, reactions to different opinions in the classroom, the way different holidays are celebrated and strategies for managing conflict situations.

■ **Intervention in case of discriminatory comments**

The results in this study clearly show that teachers' response to homophobic or other discriminatory comments is key to creating a safe and supportive school environment. When such incidents occur, it is important to take action immediately - either by reminding students of the school's rules that prohibit offensive language and bullying or by emphasizing the school's values that promote respectful and constructive conflict resolution.

■ **Anonymous student surveys**

Anonymous surveys allow educators to learn more about students' experiences at school, which young people may want to share but are concerned about negative consequences such as disclosure of their sexual orientation or unwanted interference from a teacher. We recommend using an online platform for such surveys so that students do not worry that their handwriting will be recognised or that a classmate will read what they write.

■ **Accessible opportunities for contact and support**

Sometimes students do not share incidents of bullying or the difficulties they face because they do not want other students to witness them talking to teachers or because they find it difficult to share their experiences face-to-face. There are various options to overcome these barriers, for example, putting a box where students can drop off anonymous notes and letters (securely locked and with a narrow opening, of course), having a drop-in before or after school, an online form for messaging the teacher, or an email contact.

■ **After-school clubs**

Teachers can encourage the creation of after-school clubs that provide safe spaces where students can connect with peers in a positive and supportive atmosphere. Even when clubs are not specifically targeted at LGBTI students, they can contribute to their sense of comfort and support within the school environment, as well as support the personal development of all participants.

■ Online self-learning platform **CommonPoint**

Awareness of LGBTI issues can be very helpful in providing a safe and supportive environment. The CommonPoint platform is a specially developed free online resource in five languages for professionals working with LGBTI youth. The modules contain information on concepts and terminology, the specific psychological challenges faced by LGBTI people, and information on how to support them in the coming out process.

■ Response to discriminatory statements made by teachers or school staff

Some of the discriminatory statements at school are made by teachers, sometimes in front of students, sometimes only in the presence of other colleagues. At such times, another teacher may look for ways to calmly and professionally remind that offensive comments are dangerous and can negatively affect the school atmosphere. Such conversations can raise colleagues' awareness of this topic and, over time, lead to a better working atmosphere and cooperation.

■ Support for teachers

If a teacher feels pressured or threatened as a result of working through these issues, they should not hesitate to seek allies. Colleagues from other schools or outside organisations can offer moral support and guidance on how to continue their work in a safe and sustainable manner. In order to create a supportive, accepting and encouraging environment, everyone involved in this process needs suitable conditions.

This is a summary of the recommendations. The full report contains our full recommendations, including those that will only be applicable after the repeal of the amendments to the PSEA that came into force on 16 August 2024.

Бележки

1. Лесбийка: жена, която изпитва физическо, романтично и/или емоционално привличане към други жени.
2. Гей: хора, които изпитват физическо, романтично и/или емоционално привличане към хората от същия пол.
3. Бисексуален: човек, който изпитва физическо, романтично и/или емоционално привличане и към мъже, и към жени.
4. Транс: общ термин, който описва хора, чиято полова идентичност (пола, към който усещат, че принадлежат) не съвпада с пола, определен при раждането.
5. Интерсекс: термин, описващ комбинация от полови белези, с които човек се ражда и които не съответстват на типичната дефиниция за биологичен женски или мъжки пол.
6. OECD (2022). PISA 2022 Results (Volume I and II) – Country Notes: Bulgaria. Retrieved from: [PISA 2022 Results \(Volume I and II\) – Country Notes: Bulgaria | OECD](#)
7. ECRI (2022). ECRI Report on Bulgaria (sixth monitoring cycle). Retrieved from [ECRI REPORT ON BULGARIA](#)
8. Закон за защита от дискриминация (Загл. изм. – ДВ, бр. 68 от 2006 г.) (2004). В сила от 01.01.2004 г. Източник: [Закон за защита от дискриминация \(загл. изм. – дв, бр. 68 от 2006 г.\)](#)
9. [МЕХАНИЗЪМ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА И НАСИЛИЕТО В ИНСТИТУЦИИТЕ В СИСТЕМАТА НА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ](#)
10. Извадката е репрезентативна за населението на България по области. Само в три области се наблюдават отклонения от 2% или повече спрямо реалното разпределение на населението: в Благоевград броят на участниците е с 2,1% по-малък от очакваното, във Варна – с 2% по-голям, а най-значителното отклонение е в София (град), където делът на участниците надвишава с 16,8 пункта данните от последното преброяване на населението от Националния статистически институт.
11. [Report Reveals Sharp Rise in Transgender Young People in the U.S. – The New York Times](#)
12. Човек, чийто пол, определен при раждането е „мъж“, но има женска полова идентичност.
13. Човек, който изпитва сексуално, романтично и/или физическо привличане към хора от всички полови идентичности.
14. Изразяването на пола е начинът, по който всеки човек изразява своята полова идентичност, обикновено чрез своя външен вид, облекло и поведение. Извеждането на това понятие е важно, доколкото често ученици се сблъскват с тормоз заради различно от традиционните представи изразяване на пола. Например, момчета с дълга коса или розова тениска или момичета с момчешки дрехи или поведение.
15. Полова идентичност: начинът, по който всеки човек усеща своя пол; понякога това усещане може и да не кореспондира с биологичния пол, определен по рождение.
16. За да се изследват разликите в честотата на хомофобския език в училищата през 2018 г. и 2024 г., беше използван Z-тест за сравняване на пропорции. Резултатите показват статистически значимо нарастване на случаите на хомофобски език ($Z = 3.41, p < 0.001$).
17. За да се изследват разликите в честотата на хомофобския език от страна на училищния персонал от 2018 г. и 2024 г., беше използван Z-тест за сравняване на пропорции. Резултатите показват статистически значимо нарастване ($Z = 4.60, p < 0.001$).
18. За да се изследват разликите в честотата на коментари от страна на училищния персонал и намесата на учителите при хомофобски коментари между 2018 г. и 2024 г., беше използван Z-тест за сравняване на пропорции ($Z = 4.60, p < 0.001$). В същото време делът на учителите, които не се намесват при хомофобски коментари, също се е увеличил ($Z = -2.89, p < 0.01$).
19. Kim, Y. K., Sanders, J. E., Makubuya, T., & Yu, M. (2020, October). Risk factors of academic performance: Experiences of school violence, school safety concerns, and depression by gender. In *Child & Youth Care Forum* (Vol. 49, pp. 725-742). Springer US.
20. За да се изследват средните разлики в честотата на отрицателните коментари по повод мъжествеността и женствеността, бе проведен t-тест за свързани извадки. Средната стойност за отрицателните коментари за мъжествеността бе значително по-висока: $t(937) = 14.73, p < 0.001$.
21. За да се изследват средните различия в честотата на хомофобските коментари и други коментари, направени от учители и училищния персонал, бе проведен t-тест за свързани извадки. Средната стойност за общите коментари от учителите и училищния персонал беше значително по-висока ($Mean = 0.138, SD = .872$) в сравнение с хомофобските коментари, като разликата беше статистически значима: $t(937) = 4.828, p < 0.001$. Това показва, че учителите и училищния персонал по-често правят негативните коментари относно изразяването на пола и транс хората. Средните разлики в честотата на различните типове анти-ЛГБТИ коментари бяха изследвани чрез многофакторен дисперсионен анализ (MANOVA). Общият ефект беше значителен: Pillai's Trace = 0.879, $F(5,932) = 1353.96, p < 0.001$. Ефектите между двойките променливи са приети за значими при $p < 0.05$. Средните стойности за всички видове коментари бяха значимо различни. Хомофобските коментари като „педал“ бяха най-често срещани, а негативните коментари за това, че някой не се държи достатъчно женствено, бяха най-рядко срещани.
22. За да се изследва честотата на намеса на учителите и училищния персонал при хомофобски коментари, бе проведен t-тест за свързани извадки. Разликата беше статистически значима: $t(596) = 5.144, p < 0.001$, показвайки, че има по-голяма вероятност

- учителите и училищния персонал да се намесят, когато стават свидетели на хомофобски коментари в сравнение с коментари относно изразяването на пола и обиден език към транс хората.
23. За да се изследват разликите в честотата на хомофобския език в училищата през 2018 г. и 2024 г., беше използван Z-тест за сравняване на пропорции. Резултатите показват статистически значимо нарастване на случаите на хомофобски език ($Z = 3.41, p < 0.001$).
  24. За да се изследват разликите в честотата на хомофобския език от стана на училищния персонал от 2018 г. и 2024 г., беше използван Z-тест за сравняване на пропорции. Резултатите показват статистически значимо нарастване ($Z = 4.60, p < 0.001$).
  25. За да се изследват разликите в честотата на коментари от страна на училищния персонал и намесата на учителите при хомофобски коментари между 2018 г. и 2024 г., беше използван Z-тест за сравняване на пропорции ($Z = 4.60, p < 0.001$). В същото време, делът на учителите, които не се намесват при хомофобски коментари, също се е увеличил ($Z = -2.89, p < 0.01$).
  26. За да се изследват разликите в честотата на негативните коментари относно мъжествеността и относно транс хората между 2018 г. и 2024 г. беше използван Z-тест за сравняване на пропорции. Разликата е статистически значима ($Z = 3.07, p < 0.001$). Делът на учениците, които често чуват трансфобски коментари, значително се е увеличил ($Z = -7.88, p < 0.001$).
  27. Средните разлики в честотата на видовете вербален тормоз бяха изследвани с помощта на многофакторен дисперсионен анализ (MANOVA). Резултатите показаха значителен общ ефект: Pillai's Trace = 0.779, $F(3, 817) = 960.76, p < 0.001$. Ефектите между двойките променливи са приети за значими при $p < 0.05$. Резултатите показаха, че тормозът, свързан със сексуалната ориентация, е най-често срещан, следван от тормоза, основан на изразяването на пола, а най-рядко е докладван тормоз, свързан с пола.
  28. Средните разлики в честотата на физическия тормоз между различните типове бяха изследвани с многофакторен дисперсионен анализ: Pillai's Trace = 0.77, $F(3, 811) = 924.61, p < 0.001$. Единичните ефекти са приети за значими при $p < 0.05$. Нивата и на трите вида физически тормоз бяха значимо различни. Физическият тормоз, основан на сексуална ориентация, беше най-висок, последван от физически тормоз въз основа на изразяване на пола и след това физически тормоз въз основа на пол.
  29. Средните разлики в честотата на физическите нападения по различни причини бяха изследвани с помощта на многофакторен дисперсионен анализ (MANOVA): Pillai's Trace = 0.20, $F(3, 811) = 103.7, p < 0.001$. Единичните ефекти са приети за значими при $p < 0.05$. Нивата на физическо посегателство, основано на сексуална ориентация и изразяване на пола, не се различават значимо. И двата вида са значително по-високи от физическото насилие, основано на пола.
  30. Честотата на вербален тормоз върху ЛГБТИ учениците между настоящото проучване и проучването ни от 2018 г. беше сравнена с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. Няма статистически значима разлика в дела на учениците, преживели вербален тормоз през 2018 г. (70,3%) и 2024 г. (67,6%), $Z = 1.20, p > 0.05$.
  31. За да се изследват разликите в честотата на физическия тормоз сред учениците през 2018 г. и 2024 г., беше използван Z-тест за сравняване на пропорции. Делът на учениците, съобщаващи, че са преживели физически тормоз, значително намалява от 34,2% през 2018 г. на 23,8% през 2024 г. ($Z = 4.74, p < 0.001$).
  32. Честотата на онлайн тормоз върху ЛГБТИ учениците между настоящото проучване и проучването ни от 2018 г. беше сравнена с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. Няма статистически значима разлика в дела на учениците, преживели онлайн тормоз през 2018 г. (34,1%) и 2024 г. (34,9%) $Z = -0.35, p > 0.05$
  33. За да се изследват разликите в честотата на сексуалния тормоз сред учениците през 2018 г. и 2024 г., беше използван Z-тест за сравняване на пропорции. Делът на учениците, съобщаващи, че са преживели сексуален тормоз, значително намалява от 47,6% през 2018 г. на 39,2% през 2024 г. $Z = 3.51, p < 0.001$.
  34. Честотата на сигнализиране за случаите на тормоз между настоящото проучване и проучването ни от 2018 г. беше сравнена с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. Гранично по-голям дял ученици са сигнализирали тази година (48,2%) в сравнение с учебната 2017/2018 г. (46%), $Z = 2.37, p < 0.05$, но не е по-малко от 0.001
  35. Честотата на учениците, които определят реакцията на училищния персонал, когато са сигнализирали за случай на насилие, в сегашното проучване спрямо резултата от 2018 г. беше сравнена с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. Има статистически значима разлика в дела на учениците, които посочват, че реакцията на училищния персонал е била напълно неефективна през 2018 г. (36,2%) и 2024 г. (46,4%), $Z = -4.35, p < 0.001$.
  36. Делът на случаите, когато член на семейството се е свързал с училището заради съобщен случай на тормоз беше сравнен с резултата от 2018 г. с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. Има статистически значима разлика $Z = 3.45, p < 0.01$, което показва, че през 2024 г. по-малко родители са се свързали с училището заради случай на тормоз.
  37. Korpershoek, H., Canrinus, E. T., Fokkens-Bruinsma, M., & De Boer, H. (2020). The relationships between school belonging and students' motivational, social-emotional, behavioural, and academic outcomes in secondary education: A meta-analytic review. *Research papers in education*, 35(6), 641-680.
  38. Елементите за оценка на принадлежността към училище са взети от проучването от 2012 г. на програмата на ОИСП за международно оценяване на ученици: PISA: [Programme for International Student Assessment | OECD](#).
  39. OECD (2022). PISA 2022 Results (Volume I and II) – Country Notes: Bulgaria. Retrieved from: [PISA 2022 Results \(Volume I and II\) – Country Notes: Bulgaria |](#)

40. Тъй като в PISA се изследват ученици на 15 и 16 години, сравняваме резултатите с тези на нашите респонденти на тази възраст. Сравнението беше направено чрез t-тестове за всеки от въпросите. Всички разлики са значими при $p < 0.001$ като ЛГБТИ младежите в нашата извадка показват по-неблагоприятни резултати в сравнение със своите връстници. Стойностите варират от $t = 9.42$ за „Лесно създавам приятелства в училище“ до $t = -7.88$ за „Чувствам се странно и не на място в училище“
41. Взаимовръзката между принадлежността към училище и степента на подлагане на тормоз беше изследвана чрез корелационния коефициент на Пийърсън. *Подлагане на тормоз въз основа на сексуална ориентация*: $r = -0.26$, $p < 0.001$; *Подлагане на тормоз въз основа на изразяване на пола*: $r = -0.35$, $p < 0.001$.
42. Взаимовръзката между средните оценки и степента на подлагане на тормоз бе изследвана чрез корелационния коефициент на Пийърсън. *Подлагане на тормоз въз основа на изразяването на пола*: $r = -0.18$, $p < 0.01$; *Подлагане на тормоз въз основа на изразяване на пола*: $r = -0.19$, $p < 0.001$.
43. Взаимовръзката между отсъствието от училище и степента на подлагане на тормоз бе проучена чрез корелационния коефициент на Пийърсън. *Подлагане на тормоз въз основа на сексуална ориентация*: $r = 0.38$, $p < 0.001$; *Подлагане на тормоз въз основа на изразяване на пола*: $r = 0.36$, $p < 0.001$.
44. Депресивното състояние бе измерено с помощта на 20-степенна Ликертова скала за оценка на депресия тип CES-D (Eaton et al., 2004), която включва елементи като „През изминалата седмица се почувствах обнадяден/а за бъдещето“. По-високите нива на депресия се определят спрямо граница на средните нива на депресия: учениците над средните нива бяха характеризирани като „демонстриращи по-високи нива на депресия“.
45. Взаимовръзката между депресията и степента на подлагане на тормоз бе изследвана чрез корелационния коефициент на Пийърсън. *Вербален тормоз въз основа на сексуална ориентация*: $r = 0.27$, $p < 0.001$; *Вербален тормоз въз основа на изразяване на пола*: $r = 0.34$, $p < 0.001$.
46. Самооценката се измерва с помощта на 10-степенна Ликертова скала за самооценка на Розенберг (RSE; Rosenberg, 1989), която включва твърдения като „Аз съм в състояние да правя нещата толкова добре, колкото повечето хора“. Позитивната и негативна самооценка се определя спрямо граница на резултата, който не показва нито позитивни, нито негативни себеусещания: ученици над тази граница бяха определени като „демонстриращи позитивна самооценка“.
47. Взаимовръзките между двете променливи за самоубийствени тенденции и вербален тормоз по отношение на сексуалната ориентация бяха тествани чрез корелационния коефициент на Пийърсън. *Самоубийствени мисли*: $r = 0.21$, $p < 0.001$; *План за самоубийство*: $r = 0.17$, $p < 0.001$.
48. Взаимовръзките между двете променливи за самоубийствени тенденции и вербален тормоз по отношение на изразяването на пола бяха тествани чрез корелационния коефициент на Пийърсън. *Самоубийствени мисли*: $r = 0.25$, $p < 0.001$; *План за самоубийство*: $r = 0.26$, $p < 0.001$.
49. Glenn, C. R., Kleiman, E. M., Kellerman, J., Pollak, O., Cha, C. B., Esposito, E. C., Porter, A. C., Wyman, P. A., & Boatman, A. E. (2020). Annual Research Review: A meta-analytic review of worldwide suicide rates in adolescents. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 61(3), 294–308. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13106>
50. [Bulgaria – The World Factbook](#)
51. Делът на учениците, които са пропуснали поне един учебен ден през последния месец на учебната година, беше сравнен с резултата от 2018 г. с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. Има статистически значима разлика $Z = 2.86$, $p < 0.01$, която показва, че през 2024 г. по-малко ученици са пропусkali часове в училище.
52. Делът на учениците със суицидни намерения беше сравнен с резултата от 2018 г. с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. В настоящето проучване повече ученици са посочили, че са имали суицидни намерения $Z = -2.96$, $p < 0.01$.
53. Делът на учениците, които смятат да напуснат страната след като завършат, беше сравнен с резултата от 2018 г. с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. В настоящето проучване повече ученици са посочили, че смятат да заминат за чужбина $Z = -2.64$, $p < 0.01$.
54. Делът на учениците, които са посочили, че най-негативно им влияят коментарите от съучениците или коментарите от учителите, бяха сравнени с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции в свързани извадки. Има статистически значима разлика $Z = 16.6$, $p < 0.001$.
55. Средните разлики в честотата на съобщаване при тормоз бяха изследвани с помощта на многофакторен дисперсионен анализ (MANOVA): Pillai's Trace = 0.952, $F(3, 368) = 2481.67$, $p < 0.001$. Единичните ефекти са приети за значими при $p < 0.05$. Най-често учениците са споделяли на съучениците си, по-рядко са съобщавали на член от семейството си, а най-рядко на член на училищния персонал.
56. Взаимовръзките между ученическото приемане на ЛГБТИ хора и подкрепящия персонал бяха изследвани чрез корелационния коефициент на Пийърсън: $r = 0.39$, $p < 0.001$.
57. Взаимовръзките между броя на подкрепящия персонал и резултатите в училище бяха тествани чрез корелационния коефициент на Пийърсън. *Академични оценки*: $r = 0.13$, $p < 0.001$; *Пропускане на училище*: $r = -0.11$, $p < 0.05$; *Принадлежност към училище*: $r = 0.36$, $p < 0.001$.
58. Взаимовръзките между поддържащия персонал и благополучието на учениците и оценяването на училището бяха разгледани чрез корелационния коефициент на Пийърсън: *Себеоценка*: $r = 0.25$, $p < 0.001$; *Депресия*: $r = -0.27$, $p < 0.001$.
59. Средните разлики в нивото на комфорт при разговор с различни членове на училищния персонал

- бяха изследвани чрез многофакторен дисперсионен анализ. Множествените ефекти са значими (Pillai's Trace = 0.46, $F(7, 432) = 52.12$, $p < 0.001$). Единичните ефекти се приемат за значими при $p < .05$. респондентите се чувстват най-комфортно да говорят с училищния психолог. След това е нивото на комфорт за разговор с учителите. Най-некомфортно се чувстват с администраторите, учителите по физическо и служителите в столовата (между които няма значими разлики).
60. Взаимовръзките между намесата на персонала и благополучието на учениците и оценяването на училището бяха изследвани чрез корелационния коефициент на Пиърсън.; *Принадлежност към училище*: $r = 0.12$, $p < 0.001$; *Себеоценка*: $r = 0.14$, $p < 0.01$; *Депресия*: $r = -0.09$, $p < 0.05$.
61. Взаимовръзките между докладваната ефективност на намеса на персонал и честотата на вербалния тормоз (поради сексуална ориентация, пол или полова идентичност) бяха изследвани чрез корелационния коефициент на Пиърсън. $r = 0.25$, $p < 0.001$;
62. [Учебна програма по гражданско образование за XII клас](#)
63. [Гражданско образование за 11. клас \(Просвета\)](#), параграф 1, стр. 126
64. [Учебна програма по гражданско образование за XII клас](#)
65. Kaczkowski, W., Li, J., Cooper, A. C., & Robin, L. (2022). Examining the Relationship Between LGBTQ-Supportive School Health Policies and Practices and Psychosocial Health Outcomes of Lesbian, Gay, Bisexual, and Heterosexual Students. *LGBT health*, 9(1), 43–53. <https://doi.org/10.1089/lgbt.2021.0133>
66. Взаимовръзките между честотата на анти-ЛГБТИ коментари от родителите/настойниците и усещането за безопасност, депресия, самооценката и суицидни мисли бяха изследвани чрез корелационния коефициент на Пиърсън. *Усещане за заплаха поради сексуална ориентация*: $r = .18$, $p < 0.001$; *Себеоценка*: $r = -.18$, $p < 0.01$; *Депресия*: $r = .28$, $p < 0.001$, суицидни мисли $r = .21$, $p < 0.001$.
67. Делът на учениците, които знаят за поне още един ЛГБТИ ученик в своето училище, беше сравнен с резултата от 2018 г., с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. В настоящето проучване повече ученици са посочили, че знаят за поне още един ЛГБТИ ученик – $Z = -6.03$, $p < 0.001$.
68. Делът на учениците, които съобщават, че учениците им като цяло приемат ЛГБТИ хората (неутрално, предимно или напълно) беше сравнен с резултата от 2018 г. с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. Няма статистически значима разлика – 42,2% (2024г.) и 45,9% (2017г.), $Z = -1.49$, $p > 0.05$.
69. Делът на учениците, които имат поне един подкрепящ учител беше сравнен с резултата от 2018 г. с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. В настоящето проучване повече ученици са посочили, че имат такъв учител $Z = -2.50$, $p < 0.05$.
70. Делът на учениците, които съобщават, че се чувстват много комфортно или по-скоро комфортно с различни членове на училищния персонал беше сравнен с резултата от 2018 г. с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. За някои училищни служители нямаше значима разлика – училищни психолози, заместник директор и персонал от закупуването, някои разлики бяха на границата на статистическата значимост – за учителите ($Z = 1.83$, $p=0.07$), и учителите по физическо възпитание ($Z = 1.94$, $p=0.051$), а за някои процентът, ученици, които се чувстват комфортно да говорят с тях леко се е увеличил $p < 0.05$ – библиотекар ($Z = 2.78$), директор ($Z = 3.31$) и медицинска сестра ($Z = 2.04$)
71. Делът на учениците, които получават само положителна информация за ЛГБТИ хората в клас, беше сравнен с резултата от 2018 г. с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции. Няма статистическа разлика между резултатите (10,1% за 2024 г. и 8,7% за 2018г.) $Z = -0.92$, $p > 0.05$.
71. Делът на учениците, които се чувстват комфортно (донякъде или много комфортно) да повдигат ЛГБТИ въпроси в часовете си беше сравнен с резултата от 2018 г. с помощта на Z-тест за сравняване на пропорции (15,2% за 2024г и 24,5% за 2018г.) $Z = -4.48$, $p < 0.001$
73. Fredrick, S. S., Traudt, S., & Nickerson, A. (2022). Social emotional learning practices in schools and bullying prevention. *Encyclopedia of Education*. New York: Routledge.

SINGLE
STEP

